

KALMINKKILIIVI, SILKKIHUIVI

- SILTI VAIN LEHMÄ JA PARI LAMMASTA...

**PUKEUTUMINEN 1700-LUVUN TALONPOIKAISNAISTEN
VARALLISUUDEN JA ASEMAN VERTAUSKUVANA
KOKKOLAN PITÄJÄSSÄ**

Etnologian pro gradu-tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Etnologian laitos

Syksy 2000

Seija Johnson

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos Etnologian laitos
Tekijä Seija Johnson	
Työn nimi Kalminkkiliivi, silkkihuivi - silti vain lehmä ja pari lammasta. Pukeutuminen 1700-luvun talonpoikaisnaisten varallisuuden ja aseman vertauskuvana Kokkolan pitäjässä	
Oppiaine Etnologia	Työn laji Pro gradu-tutkielma
Alka 24.10.2000	Sivumäärä 138 + liite
Tiivistelmä - Abstract	
<p>Tutkimuksessa selvitettiin 1700-luvulla Kokkolan pitäjässä, Kaarlelan eri kylissä ja Alavetelin kylässä asuneiden talonpoikaisnaisten varallisuutta ja asemaa sekä sitä, miten varallisuus ja asema näkyivät heidän vaatetuksessaan.</p> <p>Tutkimus oli perukirjatutkimus. Aineistona olivat Kokkolan pitäjässä, Kaarlelan eri kylissä ja Alavetelin kylässä 1700-luvulla kuolleiden naisten perukirjat. Muuna aineistona käytettiin Kokkolan ja Alavetelin kirkonkirjoja ja pitäjänhistoriakirjoja.</p> <p>Naisten varallisuutta ja asemaa tutkittiin vuosikymmenittäin, ikäryhmittäin ja vaatteiden, karjan ja arvoesineiden omistamisen kautta muodostettujen profiilien avulla.</p> <p>Tutkimus osoitti, että Kokkolan seudun talonpoikaisnaisen varallisuus koostui hänen vaatteistaan, sillä niihin hän pystyi omalla toiminnalla eniten vaikuttamaan, ja se osa omaisuudesta jaettiin hänen kuolemansa jälkeen perillisten kesken. Kokkolan seudun naisella oli mahdollisuus saada muotikankaita ja se vaikutti hänen muotitietoisuuteensa.</p> <p>Tutkimuksen keskeinen johtopäätös oli, että 1700-luvun talonpoikaisnaisella Kokkolan pitäjässä oli erityisasema tiedon ja uutuuksien vastaanottamisessa sekä maailmankuvan laajentamisessa. Näiden avulla hän sai myös keinot selviytyä yhteiskunnallisesti.</p>	
Asiasanat Naisen asema, perukirja, pukeutuminen, muoti, varallisuus, raha	
Säilytyspaikka	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1. Johdanto	1
- Aikaisempi tutkimus	1
- Tutkimuksen merkitys	5
2. Tutkimuksen lähtökohdat	8
- Naiset miesten maailmassa	8
- Alavetelin Bastubacka 1747-1781	9
- Tutkimusalue ja tutkimusaineiston rakenne	16
- Tutkimusmetodina perukirjatutkimus	22
- 1700-luvun perukirjat tutkimusaineistona	24
- Muu lähdeaineisto	28
- Lähdekritiikki	28
3. Talonpoikaisväestö Kokkolan pitäjässä 1700-luvulla	30
- Tutkimusalueen rajat ja olosuhteet	30
- Sääty-yhteiskunnan sisältämä eriarvoisuus	37
- Kokkolan pitäjän talonpoikien erityisasema	39
- Merenkulun ja porvariskulttuurin merkitys talonpoikaisnaisille	41
4. Teoreettisia lähtökohtia	43
- Omistamisen subjektiivinen liike	43
5. Talonpoikaisväestön varallisuus	49
- 1700-luvun rahayksiköt ja varallisuuden mitat	49
- Perukirjoihin merkitty varallisuus	55
- Asuinolosuhteet	60
- "Silfver och Penningar"	62
- "Hästar och Boskap"	67
- "Den aflidnes gångkläder"	68
- "Summa Inventarii"	74
6. Talonpoikaisnainen ja muoti	80
- Vaatteiden materiaalit ja värit	80
- Kauppareitit	89
- Tuontiartikkelit	91
- Tuontikankaiden osuus	92
- Keskeiset 1700-luvun muotipiirteet	95
- Muotitietoisuus	96

7. Naisen asema	99
- Talonpoikaisnaisen asema lainsäädännössä	99
- Väestön rakenne ja perhesuhteet	103
- Talonpoikaisnaisen tehtävät	105
- Elämäntyyli	109
- Vaatetus naisen varallisuuden ja aseman vertauskuvana	111
- Kuinka luotettavasti vaatetus kertoo naisen varallisuudesta ja asemasta	125
8. Varallisuus, muoti ja asema - inhimilliset elementit	130
- Kalminkkiliivi, silkkihuivi - silti vain lehmä ja pari lammasta	130
Lähteet ja kirjallisuus	134
Liitteet	138

1. Johdanto

Aikaisempi tutkimus

Kokkolan pitäjän talonpoikaisnaiset 1700-luvulla, heidän maailmansa ja asemansa siinä on tutkimukseni kohteena. Näitä asioita, jotka lähemmin määrittelen naisten varallisuudeksi ja asemaksi 1700-luvun yhteiskunnassa, olen tutkinut naisten perukirjojen ja erityisesti niihin merkittyjen vaatelueteloiden avulla. Varallisuus ja asema eivät kuitenkaan ole mitään irrallisia ilmiöitä, jotka voidaan lukea pelkistä vaateluetteloista. Näitä asioita tutkittaessa on ymmärrettävä asioiden kiinteä yhteys toisiinsa, sillä naisten varallisuus ja asema on ennen kaikkea osa yhteiskunnan koko kuvaa.

Ihmisten toimintaa ohjaavat eri yhteiskuntamuodoissa ja kulttuureissa oma lainsäädäntö, jossa on määritelty esimerkiksi naisten asema, heidän paikkansa tai paikattomuutensa juuri tuossa yhteiskunnassa. Toisaalta elämän arjessa ihmisten käyttäytymiseen vaikuttavat ihmisten luonteiden erilaisuus ja sosiaaliset suhteet.

Päätyessäni 1700-luvun Kokkolan pitäjän talonpoikaisväestön ja erityisesti sen naisten varallisuuden tutkimiseen ja liittäessäni siihen talonpoikaisnaisen aseman arvioimisen tiesin, että aikaisempaa tutkimusta tältä alueelta oli hyvin vähän. Tutkimusaineistonani ovat olleet perukirjat vuosilta 1723-1800 Kokkolan pitäjältä, Kokkolan kaupunkia ympäröivän maaseudun 13 kylästä. Nämä kylät muodostivat myöhemmin Kaarlelan kunnan. Vertailukohteena Kaarlelan kylille minulla on ollut tutkimusaineistona perukirjat vuosilta 1723-1800 Kokkolan pitäjän Alavetelin kylästä. Valitsin Kokkolan pitäjän tutkimuskohdekseni siksi, että täältä puuttui aiemmin aloitetussa kansallispukututkimuksessa tarvittavaa alueellista perustietoa.

Tutkimukseni alkuvaiheessa oli ajatukseni, että selvittäisin talonpoikaisnaisten varallisuuden juuri perukirjoissa olevien vaatelueteloiden kautta. Vaateluetelot valaisevat toisaalta hyvin naisten varallisuutta, mutta toisaalta pelkkien vaatelueteloiden kautta naisista saatu kuva on mielestäni liian suppea. Perukirja on kokonaisuus, johon vaateluettelo asettuu ja vasta kokonaisuuden kautta voidaan jotain päätellä. Vastaavan aiheista perukirjatutkimusta ei alueelta ollut saatavilla, joten tutkittavanani ovat olleet Vaasan maa-

kunta-arkiston kokoelmissa olevat aidot 1700-luvun perukirjat sekä niistä tehdyt mikrofilmikopiot.

Joitakin vaateluettelovertailuja olen kuitenkin voinut tehdä. Emma Pulkkis on tutkinut 1960-luvulla Kaarlelan pitäjässä 1700-luvulla kuolleiden talonpoikaisnaisten perukirjojen vaateluetteloita Valtionarkistossa (nyk. Kansallisarkistossa). Näiden muistiinpanojen pohjalta Emma Pulkkis kirjoitti artikkelin Kaarlelan Sukututkimusseuran julkaisuun. Mielenkiintoista vertailumateriaalia on myös Mervi Annala-Väisäsen tekemissä muistiinpanoissa Kokkolan kaupungin käsityöläisten ja merimiesten vaimojen vaatetuksesta 1700-luvulla. Nämä perukirjoista tehdyt muistiinpanot koostuvat pelkistä vaateluetteloista, muuta varallisuutta ei ole ollut tarpeen huomioida. Hjalmar Björkmanin tutkimus *Boupp-teckningar i Gamlakarleby stad 1697-1800* taas on kooste siitä, minkälaisia asukkaita Kokkolan kaupungissa asui tuona aikana ja mikä heidän omaisuutensa arvo oli. Muistiinpanoista selviävät myös perhesuhteet ja talon sijainti kaupungissa, mutta mitään esineluetteloita ne eivät sisällä. Mervi Annala-Väisäsen ja Hjalmar Björkmanin muistiinpanoissa on kuitenkin kyse samoista henkilöistä, joten jonkinlainen kuva näiden henkilöiden asemasta ja varallisuudesta voidaan saada.

Perukirjojen vaateluetteloissa ilmoitetaan useimmiten kunkin vaatekappaleen materiaali ja väri. Vaatekappaleen nimitys itsessään antaa jonkinlaisen käsityksen vaateen kuosista, vaikka sitä ei erikseen asiakirjassa kuvailukaan. Riitta Pylkkäsen tutkimus *Säätyläisnaisten pukeutuminen Suomessa 1700-luvulla*, Bo Lönnqvistin tutkimus *Dräkt och mode i ett landsbygdssamhälle 1870-1920* ja Anna-Maja Nylénin tutkimus *Varför klär vi oss*, ovat antaneet Kokkolan pitäjän talonpoikaisnaisten perukirjojen vaatetussanastolle konkreettisen hahmon.

Daniel Rochen tutkimus *La Culture des apparences* kuvaa pukeutumista Ranskassa 1600- ja 1700-luvulla. Rochen tutkimus perustuu perukirja-aineistoon ja kuvaa paitsi vaatteiden historiaa myös eri yhteiskuntaluokkien eroja vaatetuksen kuosissa sekä varakkuuden vaikutusta vaatetukseen. Uusimpaa suomalaista vaatetutkimusta edustaa Minna Uotila. Hänen tutkimuksensa *Pukeutumisen kuva* on pukeutumisen filosofista tarkastelua. Konkreettista tutustumista aitoihin 1700-luvun vaatteisiin olen voinut tehdä Museoviraston

keskusvarastossa Orimattilassa, missä säilytetään Kansallismuseon kokoelmia, Turun maakuntamuseossa sekä Hatanpään kartanon Nukke- ja pukumuseossa Tampereella.

Aikaisempaa tutkimusta Kokkolan pitäjstä yhteiskunnan muilta aloilta on jonkin verran tehty. C.F. Meinander, Peter Slotte, Lars Huldén, Sigrid Nikula, Tor Krook, Emma Pulkkis ja Lars Back ovat kirjoittaneet *Kaarlelan pitäjän historian I-osan* ja Lars Back *Kaarlelan pitäjän historian II-osan*. Axel Mickwitz ja Sylvi Möller ovat tutkineet Kokkolan kaupungin historiaa vuosilta 1620-1713 ja Gabriel Nikander vuosilta 1714-1808. Pentti Virrankoski on tutkinut talonpoikien historiaa ja erityisesti Kokkolan pitäjän yläosan (Kaustinen, Veteli, Perho ja Halsua) historiaa. Hän on myös kirjoittanut laajan Keski-Pohjanmaata käsittelevän historiateoksen.

Raimo Ranta on tutkinut Pohjanmaan maaseudun käsityöläisiä, ja E.E. Kailan tutkimus *Pohjanmaa ja meri* puolestaan kuvaa merenkulkua Pohjanmaalla 1600- ja 1700-luvuilla. Uusinta tutkimusta edustaa Jari Ojala. Hän on tutkinut Kokkolan purjemerenkulun historiaa sekä Kokkolan seudun väestön rikastumisen ja köyhtymisen taustoja erityisesti liiketoiminnan tehokkuuden näkökulmasta. Ruotsille oli muodostunut jo 1700-luvultaessa kiinteät yhteydet Eurooppaan ja sen metropoleihin. Suomi ei ollut pohjoisesta sijainnistaan huolimatta eristyksissä muusta maailmasta juuri vilkkaan merenkulkunsa ansiosta.

Kuva Kokkolan pitäjstä 1700-luvulla, sen väestöpohjasta, hallinnosta, lainsäädännöstä, elinkeinoista, talonpoikaisväestön asemasta, seurakuntaelämästä ja suurmiehistä välittyy osaltaan pitäjänhistoriankirjojen kautta. Pentti Virrankoski on tutkinut Kokkolan seudun suurmiehen, Anders Chydeniuksen (1729-1803) elämää, ja Emma Pulkkiksen toimittamasta Friisin suvun sukukirjasta välittyy kuva armeijan muonittajan, talonpojan ja kalastajan Lars Frijsin (1696-1768) ja hänen perheensä elämästä 1700-luvulla Kokkolan pitäjän Korpilahden kylässä.

Suomi ja sen myötä tutkimusalueeni, Kokkolan pitäjä, olivat 1700-luvulla osa Ruotsin valtakuntaa. 1700-luku oli Euroopassa valistuksen aikaa. Maailmanhistoriaan ovat yleensä jääneet eri aikakausien suuret miehet, mutta naiset vain siinä tapauksessa jos he ovat olleet hallitsijoita. Naiset yleensä ja talonpoikaisnaiset heidän joukossaan ovat jääneet taka-

alalle ja heidän asemaansa yhteiskunnassa on jäänyt vähemmälle huomiolle. Vasta kun naiset myöhemmin itse ryhtyivät tutkimaan ja kirjoittamaan omaa historiaansa, on myös valistuksen nainen päässyt esiin.

Tutkimieni naisten aikalaisten, 1700-luvulla eläneiden naisten, kirjoituksia on vaikea löytää. Poikkeuksia ovat kuitenkin ranskalainen näytelmäkirjailija ja pamfletisti Olympe de Gouges (1748-1793) ja englantilainen opettaja ja filosofi Mary Wollstonecraft (1759-1797). Olympe de Gouges kirjoitti vuonna 1791 *Déclaration des Droits de la Femme et de la Citoyenne*, naisten oikeuksien julistuksen, jossa hän myös kritisoi Ranskan kansalliskokouksen ihmis- ja kansalaisoikeuksien julistusta (*Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen*) vuodelta 1789 siitä, että se sulki pois naiset.

Mary Wollstonecraft puolestaan näki Ranskan vallankumouksessa myös englantilaisten mahdollisuudet ja sai kirjoituksensa julkisuuteen Englannissa. Mary Wollstonecraftin teos, *A Vindication of the Rights of Men* julkaistiin vuonna 1790 ja *A Vindication of The Rights of Women* julkaistiin vuonna 1792. Mary Wollstonecraft matkusteli paljon ja kirjassaan *Letters Written during a short Residence in Sweden, Norway and Denmark* hän kuvaa oloja ja tunnelmia Skandinaviassa 1700-luvun lopulla. Mary Wollstonecraftin ajatuksiin voi tänä päivänä perehtyä sekä hänen kirjoistaan edelleen otettavien uusintapainosten kautta että Internetissä. (gopher://wiretap.area.com/00/Library/Classic/woman.txt)

Naiset ovat siis itse ryhtyneet tutkimaan omaa historiaansa, mutta he eivät ole kovin paljon tutkineet talonpoikaiskulttuuria, sillä miehet ovat tehneet tätä tutkimusta niin voimallisesti. Kansatieteellisessä tutkimuksessa korostuivat aluksi miesten osuus tutkijoina sekä miesten työt tutkimuksen kohteena. Myöhemmin naisetkin ovat päässeet alalle. Toini-Inkeri Kaukonen ja Tyyni Vahter ovat perehtyneet naisten käsityön historiaan laaja-alaisesti ja Maija-Liisa Heikinmäki talonpoikaiseen juhlerinteeseen. Ragna Ahlbäck on tutkinut suomenruotsalaisen talonpojan historiaa ja Ulla-Britt Lithell pohjalaisen talonpoikaisnaisen työtä ja lastenhoitoa 1700- ja 1800-luvuilla. Lithell on erityisesti paneutunut suuren lapsikuolleisuuden syiden selvittämiseen ja sen myötä tutkinut naisten työn jakautumista lasten hoidon ja talon muiden töiden välillä. Vaikka nämä tutkimukset on rajattu käsittämään vain kapeita inhimillisen elämän osa-alueita, niin ne auttavat osaltaan muodostamaan kokonaiskuvaa 1700-luvun talonpoikaisnaisen elämästä - myös Pohjanmaalla.

Tutkimuksen merkitys

Tutkimukseni sai alkunsa ja liittyy edelleen hyvin kiinteästi sekä valtakunnalliseen että Keski-Pohjanmaalla ajankohtaiseen kansallispukujen kokoamis- ja tarkistustyöhön. Kansallispukujen perustana on 1700- ja 1800-lukujen talonpoikaisväestön juhlavaatetus. Näin syntyneet puvut ovat aina sovittuja asukokonaisuuksia. Uusien kansallispukujen kokoamisen ja jo käytössä olevien kansallispukujen tarkistustyön myötä on pukututkimukselle asetettu yhä suurempia haasteita.

Kun Keski-Pohjanmaalla jo olemassa olevien kansallispukujen tarkistustyö aloitettiin vuonna 1990, jouduin Keskipohjalaisia kansallispukuja- työryhmän jäsenenä hyvin pian toteamaan, että työmme tulisi olemaan vaikeaa ja se veisi pitkän aikaa. Jo 1900-luvun alussa Föreningen Bragen aloitteesta lähtenyt suomenruotsalaisten kansallispukujen rekonstruointityö oli ollut samojen vaikeuksien edessä. Työtä vaikeuttivat paitsi tutkijoiden puutteellinen koulutus sekä työtapojen epätarkkuus, mutta ennen kaikkea sivuun jätetty perukirja-aineisto sekä aitojen 1700-luvun vaatekappaleiden puute. Bragen rooliksi jäi siis 1920-luvulla yrittää täydentää nopeasti käyttöön otettuja kansallispukuja, joista paikkakuntalaisille oli muodostunut jo omat vankat käsityksensä. (Lönnqvist 1977, 6.)

1990-luvulla tutkijoiden koulutustaso on korkeammalla, mutta Keski-Pohjanmaalla sijaitsevien museoiden vaatekokoelmat olivat edelleen olemattomat. Maakunnassa sijaitsevien museoiden suhteellisen pienet esinekokoelmat eivät paria poikkeusta lukuunottamatta sisältäneet lainkaan vaatteita ja toisaalta myös yleinen tietämys keskipohjalaisten pukeutumisesta 1700- ja 1800- luvuilla oli todella puutteellista.

Apua Keskipohjalaisia kansallispukuja- työryhmä sai kuitenkin Suomen Kansallispukuneuvoston tutkijalta ja konsultilta, Suomen Kansallispukuneuvoston asiantuntijaelimen, kansallispukuraadin jäseniltä, Museoviraston tutkijoilta, Pohjanmaan Museon konservaattorilta ja Turun maakuntamuseon taideamanuenssilta. Edellä mainittujen museoiden kokoelmista löytyivät keskipohjalaisen talonpoikaisnaisen ja talonpoikaismiehen juhlapukujen esikuvat ja lisätietoa saatiin maalauksista, kirjallisuudesta ja maakunnan omista dokumenteista, perukirjoista. Määrätietoisien tutkimuksen myötä ovat keskipohjalaisen naisen ja miehen 1700- ja 1800-luvulla käyttämät juhlapukukokonaisuudet saatu selville. Tarkistettavina olleista viidestä puvusta neljä asettuu ajallisesti 1700- ja 1800-lukujen

vaihteeseen ja yksi selkeästi 1800-luvulle. Näiden kansallispukujen osalta tutkimustyö on tältä erää saatettu loppuun, mutta valistustyö yleisen pukutietämyksen ja erityisesti kansallispukutietämyksen täydentämisen osalta jatkuu edelleen.

1700-luvun vaatekappaleiden materiaalien, värien, kuosien sekä työtapojen selviämisen myötä halusin kuitenkin tietää enemmän. Ryhdyin pohtimaan sitä, mistä koostui näin pu-keutuneen talonpoikaisnaisen varallisuus ja saavuttivatko eurooppalaisen muodin erityispiirteet myös (keski)pohjalaisen talonpoikaisnaisen. Varallisuuden ja muodin tutkiminen johti myös naisen aseman pohtimiseen. Vuonna 1620 perustettu Kokkolan kaupunki oli hyvä lähtökohta. Merenkulun vankka asema Kokkolassa takasi sen, että eurooppalaiset muotikankaat, tieto uusimmasta muodista ja valistuksen ajan tieto oletettavasti saavuttivat sen nopeasti. Kokkolan kaupungin välittömässä läheisyydessä sijaitsevan entisen Kaar-
lelan kunnan eri kylien sekä hieman kauempana sisämaassa sijaitsevan Alavetelin kylän naisten maailmankuva ja näiden naisten paikka siinä maailmassa kiinnosti minua erityisesti.

Lähdin siis hakemaan kansallispukujen sisään 1700-luvun naisia. Tutkimukseni merkitys on valistuksen ajan ihmisen maailmankuvan ja kauneuskäsityksen ymmärtämisen avulla pyrkiä yhä paremmin ymmärtämään omaa kehitystämme ja itseämme menneisyyden ilmiöiden kautta. Historiantutkija tarkastelee ilmiöitä ajan ulottuvuudella. Etnologi voi tämän lisäksi tutkia myös tämän päivän ilmiöitä. Menneisyyden tapahtumia ja menneisyyden ilmiöitä tutkiessaan ei etnologi kuitenkaan voi sivuuttaa historiaa.

1700-luvun tapahtumia tutkittaessa ei ole mielekästä irrottaa käsiteltäviä ilmiöitä taustastaan. Kokonaiskuvan saamiseksi on pyrittävä rekonstruoimaan ja hahmottamaan kirjoitetun historian ja säilyneiden dokumenttien kautta 1700-luku sellaiseksi kun se tuona aikana oli. Käytännössä täydelliseen tai aukottomaan menneisyyden rekonstruointiin yltäminen on mahdotonta. Vaikka työ olisi kuinka huolellisesti tehty, emme pääse kuitenkaan irti tästä päivästä ja konkreettisesti 1700-luvulle. Tehtävä ei nämä rajoitukset huomioon ottaen kuitenkaan ole mahdoton. Perinnetutkimuksen ensisijainen tavoite ei ole menneisyyden ilmiöiden käsitettäväksi tekeminen, sillä niitä ei voi aina meidän aikanamme käsitellä. Eilisen ilmiöissä olevan sisäänrakennetun käsitettävyyden paljastumisen kautta

vasta käsitämmme menneisyyden ilmiöitä tämän päivän maailmassa. (Renvall 1965, 328-333.)

Esiäitiemme maailma ei ollut pienempi kuin meidän. Meidän aikamme median ja reaaliaikaisen viestinnän avulla vuosituhannen vaihteen maailma pienenee jatkuvasti. Ihmiset eivät voi kuitenkaan muuttua perustarpeiltaan kovin paljoa. Nykypäivän ihminen haluaa pukeutua kansallispuukuun ja mieluiten myös omistaa sellaisen. Kansallispuvut ovat myös asukokonaisuuksia, jotka siirtyvät perintönä sukupolvelta toiselle. Kansallispuukujen valmistuksen opettajana tiedän kokemuksesta, että kansallispuukuun pukeutuminen on meille paljon helpompaa, jos ymmärrämme asukokonaisuuden laajemman merkityksen ja edes osittain sen kuvastamaa maailmankuvaa. Sääty-yhteiskunnan talonpoikien, ruumiillisen työn tekijöiden vaatetuksen siirtämisellä toiseen aikaan ei voida, eikä ole tarpeenkaan saavuttaa enää sitä yhteiskunnallista eriarvoisuutta, joka 1700-luvulla vallitsi, päinvastoin. Ulla Centergran on tutkinut kansallispukuihin pukeutumisen taustoja Ruotsissa. Hän mainitsee kansallispuukujen yhtenä tärkeänä tekijänä niiden luoman ihmisten välisen tasa-arvon. (Centergran 1996, 155.)

Kansallispukuihin pukeutuminen tunnetaan suhteellisen hyvin ainakin Pohjoismaissa. Pyrkimys pukujen autenttisuuteen on myös asia, johon tänä päivänä ollaan hyvin määrätietoisesti pyrkimässä. Lähtökohdan ollessa selvillä saavat asukokonaisuuden ulkoisesta olemuksesta huolehtiminen sekä materiaalien ja kuosien oikeellisuus suuremman merkityksen. Kansallispuukuun pukeutuminen ei silloin merkitse mitä tahansa ulkoista muutosta tai rooliasuun pukeutumista vaan kansalliseen identiteettiin oleellisesti kuuluvan ulottuvuuden korostamista. Juuri tässä on tärkeää käsittää eilisen ilmöiden sisäinen idea vaikka ne eivät tähän päivään aina helposti liitykään. Pukeutuessamme aidosti erotumme aina silloin kun se on tarpeen.

Kokkolan pitäjän talonpoikaisnaisten varallisuuden ja aseman tutkimisella olen pyrkinyt tarkentamaan kuvaa siitä, miten varallisuus vaikutti Kokkolan kaupungin läheisyydessä asuvien 1700-luvun talonpoikaisnaisten elämään yleensä, pukeutumiseen ja ihmissuhteisiin.

2. Tutkimuksen lähtökohdat

Naiset miesten maailmassa

Kyse on siis 1700-luvun naisista ja pyrin tutkimuksessani etsimään vastauksia kysymyksiin, jotka koskevat Kokkolan pitäjässä sijaitsevien Kaarlelan eri kylien sekä Alavetelin kylän talonpoikaisnaisia 1700-luvulla.

Millainen oli näiden naisten varallisuus ja miten se näkyi heidän vaatetukseensa?

Millainen oli näiden talonpoikaisnaisten asema perheessä ja siinä yhteiskunnassa, jossa he elivät?

Millainen oli näiden naisten maailma ja heidän maailmankuvansa?

Tutkimuksen kohteena olevat Kokkolan pitäjän kylät eivät eroa kovin paljon toisistaan. 1700-luku oli kokonaisuutena katsottuna yhä omavaraistalouden aikaa ja tuolloin oli tavallista, että maanviljelyksen ja karjanhoidon lisäksi väestöllä oli myös paljon muita töitä, joilla oli mahdollista hankkia sivutuloja. Sivutulojen hankkiminen oli toisaalta myös välttämätöntä, sillä karjanhoidosta saatava elanto ei suinkaan perustunut korkealle yksittäiselle tuotannolle, vaan suureen päälukuun. Tällaista useasta eri elinkeinosta koostuvaa talousmuotoa voidaan kutsua myös monitoimitaloudeksi, ja sen mainittavimmat sivutulolähteet olivat tervanpoltto, puutavaran sahaus ja laivanrakennus sekä jonkin verran myös raudanvalmistus. Meren rantaan rajoittuvien kylien pääelinkeinoksi oli muodostunut kalastus. (Tuomi-Nikula 1977, 8-9.)

Tuona aikana tuotettiin itse elämiseen tarvittavat hyödykkeet. Tämän mahdollistamiseksi käytettiin hyväksi luonnonresursseja, jotka olivat pellot, metsät, niityt, meri ja joki. Omavaraistalouden aika oli myös varastotalouden aikaa. Ravinnon hankinnan keskittyttyä kesäkuukausiin oli ollut välttämätöntä kehittää säilöntätapoja ravinnon varastointia varten. Nämä olivat hapattaminen, suolaus ja kuivaus. Konevoima korvattiin yhteistyöllä. Yhteistyön perustana olivat taludelliseen toimintaan tähtäävät kansanomaiset yhtiöt ja työllitöt. Osin työt tehtiin talkoilla ja kaikilla näillä yhteistyömuodoilla oli myös sosiaalisen toiminnan ja huollon piirteitä. (Tuomi-Nikula 1982, 44-45.)

Osalle Kaarlelan kylistä ja Alavetelin kylälle oli yhteistä tuolle ajalle mittavaksi luokiteltu Kokkolan kaupungin porvariston laivanvarustusta ja laajaa kansainvälistä kaupankäyntiä palvellut laivanrakennus. Laivanrakennus ei ollut niin tiukasti sidottu vuodenaikojen vaihteluun kuin tervanpoltto. Sesonkitöillä miehet hankkivat käteistä rahaa, vaikka käteisen rahan käyttö olikin vielä 1700-luvulla vähäistä. Hengellisen elämän alalla yhteiseksi tekijäksi nousi Anders Chydenius (1729-1803). Tämä ei vain paikallinen vaan myös koko maata ajatellen suuri valistaja tuli vuonna 1753 Alavetelin kappeliseurakunnan saarnamieheksi. Sieltä hän siirtyi vuonna 1770 kirkkoherraksi Kokkolaan, jossa hän toimi kuolemaansa asti. (Virrankoski 1986, 11.)

Hypoteesini on, että 1700-luvulla Kokkolan pitäjässä elänyt talonpoikaisnainen teki työtä miehensä rinnalla, tietoisena muodista ja muun maailman tapahtumista. Naisen asema perheessä oli erilainen ja yleensä parempi kuin hänen asemansa yhteiskunnassa. Tästä huolimatta naimisissa olevan, *miehensä holhouksen alaisena olevan naisen ainoa todellinen omaisuus, jonka määrään hän pystyi vaikuttamaan, olivat hänen omat vaatteensa*. Talon yleinen varallisuus ei vaikuttanut asiaan. Lesket olivat itsellisiä omaisuutensa suhteen, mutta toisaalta iäkkään naislesken ainoa omaisuus olivat hänen vaatteensa, sillä niitä häneltä ei voitu riistää. (13/50).

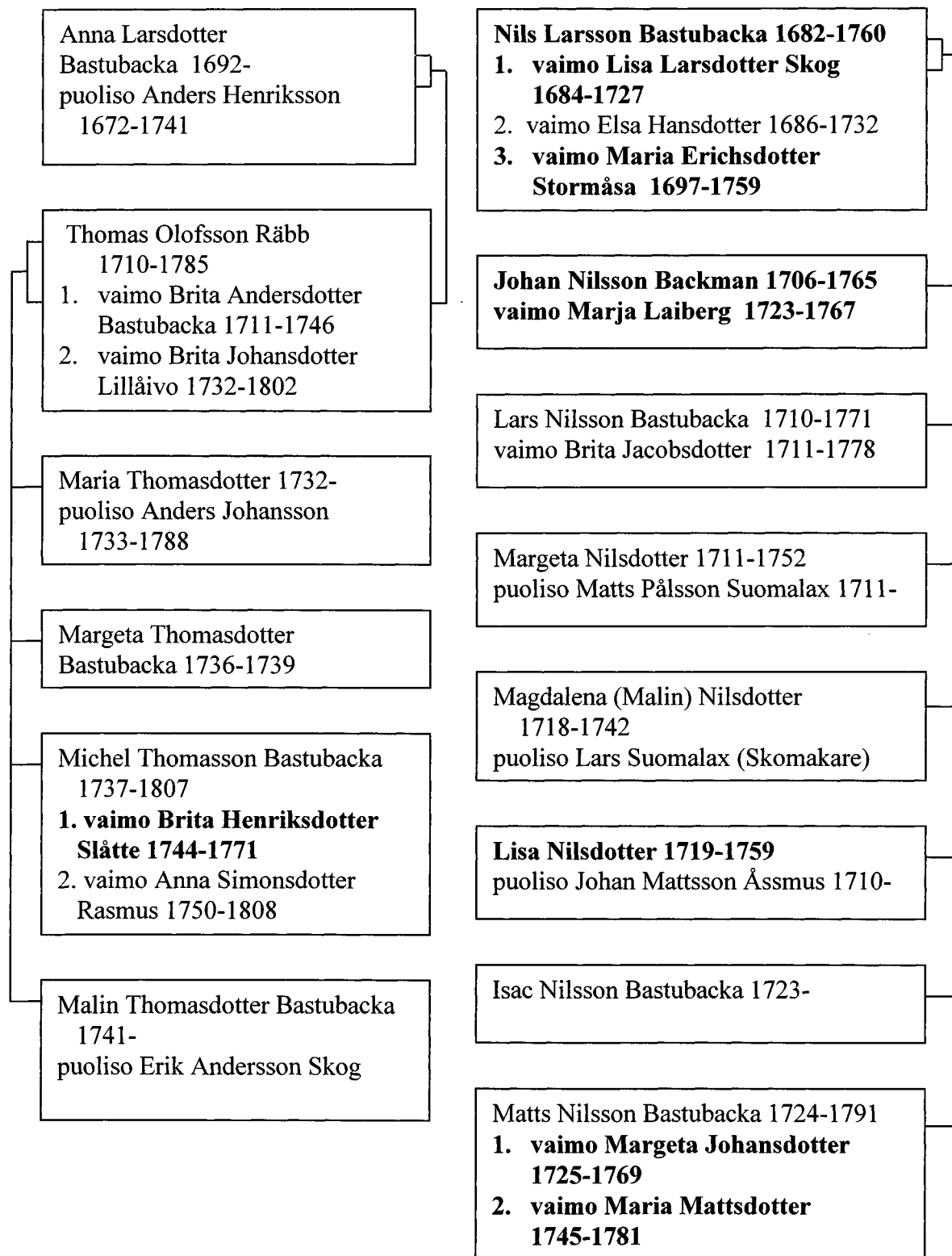
Se, että vaatteet olivat naisen pääasiallinen omaisuus oli toisaalta seurausta yhteiskunnassa vallitsevasta lainsäädännöstä ja yleisesti hyväksytystä käytännöstä, toisaalta taas talonpoikaisnaisen tehtävistä ja yleisestä elämäntyylistä. Nykyaikaiselle, tasa-arvoon kasvate-
 tulle naiselle tällainen demokratian puute lienee monissa tapauksissa käsittämätöntä. Historioitsija Johan Huizinga muistuttaa tutkijoita kuitenkin siitä, että tietoon ei päästä selvittämällä asioita, joita ei voi selvittää. Historiallisia tapauksia ei voi irrottaa yhteyksistään, mutta tapahtumista on löydettävissä mielekkyys. Tämä mielekkyys voi pohjautua vain historiantutkijan omaan maailmankatsomukseen ja totuuden tunteeseen. (Huizinga 1941, 41-43.)

Alavetelin Bastubacka 1747-1781

Mitään valmiita vastauksia asetettamiini kysymyksiin naisten varallisuudesta, vaatetuksesta, asemasta tai maailmankuvasta ei ollut löydettävissä. Käsittääkseni 1700-luvun lainsäädännön taustoja minun oli Huizingan mukaan punnittava maailmankatsomukseni ja

totuuden tuntee. Kiinnkohdan hypoteesilleni ja tutkimukselleni antoivat Alavetelin kylässä eläneet Bastubackan perheen naiset. Heidän perukirjojensa kautta voi seurata seitsemän eri aikoina perheeseen kuuluneen naisen vaiheita. Viisi naisista oli myös asunut kukin ajallaan samassa talossa ja yksi heistä muutti avioituttuaan Kaarlelaan, Kallisen kylään. Kaksi naisista asui ajallaan ensimmäisen talon välittömässä läheisyydessä. Nils Larsson Bastubackan (Bastbacka) perhe oli 1700-luvulle jonkin verran poikkeuksellinen, sillä perheen vanhin poika, Johan Backman "Bastback-Junno" (1706-1767) oli kirkkomaalari, joka oli opiskellut Ruotsissa. Luku- ja kirjoitustaitoisen miehen perukirjasta löytyy 12 hartauskirjaa, jotka ilmeisesti viittaavat hänen ammattiinsa ja erikoisharrastukseensa, kirkkojen koristamiseen. Liikkuvana käsityöläisenä Backman on myös osaltaan välittänyt kaupunkilaista vaikutusta ja uusia elintapoja maaseudulle. (Pylkkänen 1951, 85-86.)

Kuva 1. Bastubackan talo, rakennettu vuonna 1787. (Valok. E. Johnson 2000)

Kaavio 1. Tutkimusaineistoon kuuluvien Bastubackan naisten sukulaisuussuhteet¹

¹ Lähteet: Gamlakarleby landsförsamlings kommunionböcker för åren 1721-1754. Kirjat I Aa 1 s. 10, I Aa 2 s. 11, I Aa 3 s. 11 ja Nedervetil 1725-1906

Alavetelin kylässä sijaitsevaan Bastubackan 5/16 manttaalin² taloon ja sen henkilöihin tutustutaan perunkirjoitustilaisuudessa, joka oli 2.1.1747. Kihlakunnan oikeuden määräyksestä, joka on päivätty 27.10.1746, suoritettiin perunkirjoitus talonpoika Nils Larsson Bastubackan edesmenneen vaimon Lisa Larsdotterin jälkeen, joka oli kuollut 30.7. 1727. Asiakirjasta ei ilmene miksi tämä toimitus tehtiin vasta nyt, 20 vuotta Lisan kuoleman jälkeen, mutta tilaisuudessa olivat läsnä viran puolesta nimismies Johan Carlenius sekä arviointimiehet Johan Kallis ja Matts Brännkiär. Lisa Larsdotterin kuoltua vuonna 1727 Nils Larsson Bastubacka oli solminut toisen avioliiton Elsa Hansdotterin kanssa ja tämän kuoltua hän solmi vielä kolmannen avioliiton vuonna 1733 Maria Erichsdotterin kanssa.

Elisabeta (Lisa) Larsdotter syntyi vuonna 1684 ja kuoli 43-vuotiaana vuonna 1727. Hänen perukirjassaan vuodelta 1747 mainitaan, että häneltä jäi seitsemän (7) lasta, joista yksi tytär, Malin oli jo kuollut (1742). Läsnä olivat Nils Larssonin lisäksi pojat Johan, Lars, Isack ja Matts sekä tytär Margot miehensä Matts Suomalaxin kanssa, tytär Lisa miehensä Johan Mattsson Åssmuksen kanssa sekä edesmenneen tyttären, Malinin pojan Mattsin edustajana hänen isänsä, Lars Suomalax. (2/40)

Seuraavan kerran oli perunkirjoitustilaisuus Kallisen kylässä, Åssmusin talossa. Nils Larsson ja Lisa Larsdotter Bastubackan tytär, Lisa Nilsson oli kuollut juhannuksena 1759. Lisan mies, Johan Mattsson Åssmus oli ollut aikaisemmin naimisissa ja hänellä oli lapsia siitä avioliitosta. 40-vuotiaana kuolleelta Lisalta jäi 5 alaikäistä lasta. Yksi lapsista, tytär Anna kuoli tosin pian äitinsä jälkeen. Lisan lasten etuja perunkirjoitustilaisuudessa valvoi läsnäolevana heidän enonsa, talonpoika Matts Nilsson Bastubacka. (14/50)

Vuosina 1733-1759 Nils ja Maria Bastubackan perheen lisäksi Bastubackan talossa asuivat Nils Bastubackan pojat Matts ja Lars perheineen. 1600-luvun puoleen väliin asti valtiovalta vaikeutti tilojen jakoa, joka johti siihen, että lukumäärältään vähäisiä kantatiloja asuttivat todelliset suurperheet. 1700-luvun maanmittauskartoissa neliskulmaiset umpipihat ovat vallitsevia. Tällaiseen pihaan oli mahdollista rakentaa lisää asuinrakennuksia, joten perheiden lapsilla oli mahdollisuus jäädä kotitalalle. Asuinrakennuksia rakennettiin

² Manttaali = verotusarvo vuodesta 1608 (Back 1976, 62-63) ks. myös s. 60

pihapiiriin omaan ryhmäänsä niin lähelle toisiansa kuin mahdollista, ulkorakennukset taas sijoiteltiin sinne ilman näennäistä järjestystä. (Nikander 1950, 1-2.)

Tällaisessa pihapiirissä asuttiin siis myös Bastubackalla. Nils Larsson ja hänen vaimonsa Maria Erichsdotter kuolivat hyvin lähemmäksi vuonna 1759 ja 1760, joten heille tehtiin yhteinen perukirja. Paikalla olivat nimismies Johan Carleniuksen lisäksi arviointimiehet Matts Brändkiär ja Henrich Slätte. Läsnaolevina mainitaan Nils Larssonin lapset ensimmäisestä avioliitosta, samoin kolmannelta avioliitosta oleva 16-vuotias tytär, Maria. Hänen etujaan tilaisuudessa valvoi hänen enonsa talonpoika Erich Måsala. (15/60)

Seitsemän vuoden kuluttua, huhtikuussa vuonna 1767 oli taas perunkirjoituksen aika. Bastubackan vanhin poika Johan Backman oli kuollut elokuussa 1765 ja hänen vaimonsa Marja Laiberg oli kuollut maaliskuussa 1757. Maalari ja tehtailija, joksi Johania perukirjassa kutsuttiin oli muuttanut sukunimensä Bastubackasta Backmaniksi. Johan oli opiskellut Wästeråsissa ja Tukholman kauppakollegio oli myöntänyt hänelle vuonna 1741 luvan tapettitehtaan perustamiseen. Kaarlelan kirkon kuoriseinän lähes kokonaan peittävän alttarilaitteen hän maalasi vuonna 1749. Johan tuli tunnetuksi kirkkomaalarina, ei niinkään tapetintekijänä. Perhe asui ensin Kokkolassa, mutta muutti Alaveteliin vuonna 1754. (von Bondsdorff 1988, 275.)

Johan Backmanin vaimo Marja oli pitäjänkirjuri, sittemmin nimismies Thomas Laibergin tytär. Isä oli kuollut tyttären ollessa pieni. Marjan äiti Brita Shering jäi leskeksi kolmen pienen tyttären kanssa vuonna 1727. Maria oli 4-vuotias, hänen sisarensa Brita 3-vuotias ja nuorin sisar, Christina syntyi 3 viikkoa isänsä kuoleman jälkeen. Johan ja Marja saivat yhteensä yhdeksän (9) lasta, kuusi tyttöä ja kolme poikaa, mutta Marjan kuollessa heistä oli elossa enää kaksi (2) tytärtä. Vanhempiansa perunkirjoitustilaisuudessa 17-vuotiaan Christinan ja 2-vuotiaan Catharinan etuja valvoivat Anders Chydenius ja Johan Kort. Tyttärille sovittiin elinikäinen syytinki setiensä Mattsin ja Larsin talossa. (22/60)

Kuva 2. Bastubackan naiset kuvitteellisesti 1700-luvulla. Piirros Marianne Kaustinen 2000. Edessä vas. Marja Laiberg, Lisa Larsdotter, Maria Erichsdotter ja Lisa Nilsdotter Åssmus. Takana vas. Margeta Johansdotter, Maria Mattsdotter ja Brita Henrichsdotter Kuvan kopiointi ilman lupaa kielletään.

Bastubackan talossa, joka nyt oli ½:n manttaalin verotila pidettiin vielä kaksi kertaa perunkirjoitus. Matts Bastubackan vaimo, Margeta Johansdotter kuoli vuonna 1769 44-vuotiaana. Lapsia Mattsilla ja Margetalla oli 4, nimittäin pojat Johan ja Niels sekä tyttäret Lisa ja Margeta. Lapset olivat kaikki alaikäisiä ja perunkirjoituksessa heidän etujaan valvoi Erich Granlund. (30/70)

Matts Bastubacka avioitui uudelleen, mutta seuraavakin perunkirjoitus on hänen vaimonsa. Aikaan on kulunut 12 vuotta ja tila on 7/24 manttaalin verotila. Mattsin toinen vaimo, Maria Mattsdotter kuoli 36-vuotiaana joulukuussa 1781. Mattsilla ja Marialla ei ollut lapsia, joten Marian perivät hänen veljensä merimies Anders Pättlund, sisarensa Carin, Susanna ja Anna. Läsnä perunkirjoituksessa heistä oli ainoastaan veli Anders, joka ajoi tilaisuudessa myös sisariensa etua. (51/80)

Hieman erillisenä, mutta samaan sukuun kuuluvana olen ottanut mukaan vielä yhden Bastubackan miniän. Kyseessä on Michel Thomasson Bastubackan vaimo Brita Hen-

richsdotter Slätte, joka kuoli 2.12.1771. Michel Thomassonin isä, Thomas Olofsson tuli vävyksi Bastubackan taloon mentyään naimisiin Brita Andersdotterin kanssa. Heille syntivät lapset Maria, Margeta, Michel ja Malin (ks. s. 11). Britan kuoltua Thomas Olofsson meni vuonna 1748 naimisiin Brita Johansdotter Lillåivon kanssa ja he saivat 4 lasta. (KKA)

Brita Henrichsdotter, Michel Thomasson Bastubackan 1. vaimo kuoli 27 vuotiaana ja häneltä jäi 3 poikaa: Hendrik, Anders ja Michel. Pojat olivat vielä alaikäisiä, joten heidän etujaan valvoi perunkirjoitustilaisuudessa heidän isoisänsä, lautamies ja verotalonpoika Hendrik Mattsson Slätte. (33/70)

Bastubackan talon elämää voi seurata perunkirjojen kautta vuosien 1747-1781 välisen ajan. Lisa Nilsson muodosti linkin Kaarlelaan, avioituihan hän Åssmusin talon isännän kanssa. Oikeastaan Bastubackan aika ei ala vuodesta 1747, sillä olihan Lisa Larsdotter kuollut jo vuonna 1727. Toisaalta Bastubackan aika ei ole vielääkään loppunut, sillä Johan Backmanin maalaama alttarilaite koristaa edelleen Kaarlelan kirkkoa.

Kirkkoherran ja rovastin Anders Chydeniuksen vaikutuspiirissä eläminen muodostaa Bastubackan ja muiden Alavetelin talojen sekä Kaarlelan eri kylien talojen naisten välille yhden yhteisen tekijän. Monta asiaa jää kuitenkin vielä selvittämättä. Näitä olivat Johan Backmanin mahdollisuus koulunkäyntiin ja opiskeluun, isän, Nils Larsson Bastubackan ilmeisen yllättävä päätös antaa tila vain kahdelle pojalle ja jättää muut ilman, Mattsin ja Larsin toiminta Johanin lasten parhaaksi ja Anders Chydeniuksen toimiminen Johanin lasten holhoojana. Nämä asiat kuuluvat kuitenkin siihen yhteiskunnalliseen verkostoon, joka oli tarpeellinen. Miesten osuus oli siinä ulospäin näkyvä ja dokumentoitu, mutta toisaalta naisten osuus siinä ei voinut olla mitätön.

Kokkolan pitäjän eri kylissä 1700-luvulla eletyn elämän rekonstruointi perunkirjojen ja kirjallisuuden kautta on johtanut usein tilanteeseen, jolloin minun on ollut helppo hyväksyä ajatus, ettei perinnetieteen ensisijaisena tarkoituksena ole tehdä menneisyyden tapahtumia ymmärrettäväksi tässä päivässä. Pentti Renvallin ajatuksella sisäänrakennetun käsitettävyyden ymmärtämisestä (ks. s. 6-7) on vaikutuksensa meihin ja tähän aikaan. Etnologin näkökulmasta katsottuna 1700- ja 1800-lukujen juhlapukujen toisintojen, kansallispu-

kujen kantaminen saa erilaisen merkityksen kun tiedämme, että juuri tuona aikana oli vaatteilla myös olennainen yhteiskunnallinen merkitys. Tähän naisten vaatteiden merkityksen korostumiseen sisällyttäisin myös sen ajatuksen, että 1700-luvun käsityötaidon kukoistus ei ollut sattumaa.

Bastubackan naiset antoivat kiinnostuksen tutkimukselleni Kokkolan pitäjän talonpoikaisten varallisuudesta ja asemasta. Alavetelin kylästä oli hyvä lähteä laajentamaan tutkimusaluetta käsittämään muita kyliä Kokkolan kaupungin vaikutusalueella.

Tutkimusalue ja tutkimusaineiston rakenne

Tutkimusalueen olen rajannut käsittämään Kokkolan pitäjässä, Kokkolan kaupungin välittömässä ympäristössä olevat 13 kylää, joista vähitellen muodostettiin Kaarlelan kunta. Tällä hetkellä kaikki Kaarlelan kylät kuuluvat Kokkolan kaupunkiin, kuntaliitos tehtiin vuonna 1977.

Vertailuna olen ottanut mukaan Kokkolan pitäjän alueeseen kuuluneen Alavetelin kylän, joka sijaitsee noin 15 km Kokkolan kaupungista kaakkoon. Alavetelin kylään liitettiin vuonna 1860 muita lähikyliä, jolloin siitä muodostui itsenäinen kunta. Alavetelin (Neder vetil) kunta liitettiin vuonna 1969 Kruunupyyn suurkuntaan, johon Alavetelin lisäksi kuuluvat Teerijärvi (Terjärvi) ja Kruunupyy (Kronoby).

Kaarlelassa, niinkuin muuallakin Ruotsin valtakunnassa, oli verotalonpoikia, kruununtalonpoikia ja rälssitalonpoikia. Täällä talonpojat ovat kuitenkin olleet tasa-arvoisia keskenään. Se johtuu siitä, että aatelisten puuttuessa ei läänityksillä ole ollut suurta merkitystä. 1700-luvun puolella välissä oli Kaarlelassa melkein joka kylässä tila tai useampia tiloja, joilla asui useampi kuin yksi perhekunta. Tilojen ositus oli kuitenkin harvinaista ja uudisrakennuksia vähän. 1600-luvulta 1700-luvun puoleen väliin tilanne oli melkein muuttumaton kunnes vuoden 1746 jälkeen ositus vauhdittui. Tilojen ositukseen oli tarvetta ja nyt se oli mahdollistakin. Uudisraivaus ja talojen ositus aiheutti kuitenkin jonkin verran ristiriitoja. Osituksessa jaettiin viljelymaat kahtia, joten tilojen maa-alueet tulivat hyvin pirstaleisiksi. Viljelymaan tarve lisääntyi ja sen tarkoituksenmukaisempi jakaminen tuli ajankohtaiseksi. Tähän tarpeeseen luotiin isojako. (Back1976, 48-57.)

Ensimmäiset yritykset isojaon aloittamiseen ovat jo vuodelta 1710, jolloin maanmittari Kristoffer Mört laati karttoja. Karttojen laatiminen oli tarpeen, jotta maat voitiin oikeudenmukaisesti ja järkevästi jakaa. 1740-luvulla laativat Kaarlelassa maanmittarit J. J. Wikar, Erik Florin ja Mathias Roering kartat ja vuonna 1749 tehtiin päätös siitä, että Pohjanmaan talonpojille tulisi uusi, yhtenäinen ja uusiin manttaaleihin perustuva verotus. Samalla laidunmaat ja metsät jaettaisiin kylittäin ja edelleen talonpojille manttaalin mukaan. Asia luokiteltiin kiireelliseksi, joten jo seuraavana vuonna kaikki Suomen maanmittarit komennettiin Pohjanmaata kartoittamaan. Isojako kesti kuitenkin arvioitua kauemmin ja jatkui pitkälle seuraavalle vuosisadalle. (Back 1976, 58-60.)

Alavetelin kylän kokema harvinainen nousukausi 1700-luvulla ja 1800-luvun alussa johtui Kokkolan seudulla tapahtuneesta laivanrakennuksesta. Alavetelissä oli metsää, josta sahattiin purjealuksissa tarvittavia lautoja sekä kaadettiin mastopuita. Esimerkiksi Bastu-
backan talon naisten perunkirjoihin merkittiin 1/8:n osuus sahamyllyn (sågqvarn) työkaluista, joka myöhemmin muuttui viidesosaksi (1/5). Samoin näkyivät merkinnät osuuk-
sista tervahaudassa olevasta tervasta, jota yleensä oli 8-10 tynnyriä. (2/40, 15/60)

Tutkimusaineistoksi valitsin naisten perukirjat Kokkolan pitäjältä vuosilta 1723-1800. Pääasiallisena tutkimusaineistona minulla on ollut Vaasan maakunta-arkistossa säilytettävistä perukirjoista tehdyt mikrofilmikopiot Es 3552 ja Es 3553, jotka kattavat vuodet 1723-1800. Joitakin tarkistuksia olen tehnyt aidoista Vaasan maakunta-arkistossa olevista perukirjoista. Aineiston olen analysoinut ajallisesti vuosikymmenittäin ja naisten ikärakenteen mukaan sekä irtaimen omaisuuden eri osa-alueiden: vaatteiden, karjan ja arvoesineiden arvon keskenäisten suhteiden avulla muodostettujen profiilien kautta.

Aika minun piti rajata tarkemmin vuosiin 1740-1799. Tämä johtui siitä, että 1720-luvulta ei ollut yhtään säilynyttä naisten perukirjaa. Sopivia perukirjoja 1730-luvulta tai vuodelta 1800 ei myöskään ollut olemassa. Yhteensä tutkimukseni käsittää 58 perukirjaa, joista 18 on Alavetelistä ja loput 40 on Kaarlelan eri kylistä. Yhdeksän (9) kaarlelalaista naista oli leskiä kuollessaan samoin kolme (3) alaveteliläistä naista, muut olivat naimisissa olevia naisia. Neljässä (4) tapauksessa Kaarlelassa ja yhdessä (1) tapauksessa Alavetelissä on puolisoilla yhteinen perukirja, sillä he ovat molemmat kuolleet ajallisesti suhteellisen lähessä. Yhdessä tapauksessa lesken perukirjassa oli koko omaisuus, myös miehen

vaatteet. (22/60) Analysoitavia vuosikymmeniä olivat 1740-, 1750-, 1760-, 1770-, 1780- ja 1790-luku.

Taulukko 1. Perukirjojen määrä vuosikymmenittäin

Vuosikymmen	Kaarlela	Alaveteli	Yhteensä
1740-luku	3	1	4
1750-luku	4	6	10
1760-luku	10	5	15
1770-luku	12	5	17
1780-luku	8	1	9
1790-luku	3	-	3
Yhteensä	40	18	58

Taulukko 2. Perukirjat kylittäin

	Kaarlela yht. 40	Numerot ²	Alaveteli yht. 18
Kvikant (Kvikant)	1	31/70	2/40,
Isokylä (Storby)	2	12/50, 43/70	5/50, 7/50,
Kallinen (Kallis)	2	14/50, 57/90	8/50, 9/50,
Linnusperä (Linnuspera)	2	20/60, 50/80	10/50, 11/50,
Oivo (Åivo)	-		15/60, 17/60,
Sokoja (Såka)	12	3/40, 6/50, 16/60,	19/60, 21/60, 22/60,
		18/60, 26/60, 29/60,	30/70, 33/70,
		45/70, 47/80, 48/80,	36/70, 39/70, 40/70
		55/80, 56/90, 58/90	51/80
Närvilä	1	54/80	
Kaustari (Kaustar)	7	13/50, 23/60, 24/60,	
		37/70, 41/79, 42/70,	
		44/70	
Kirilahti (Kirilax)	1	34/70	
Palo (Palå)	2	25/60, 32/70	
Vitsari (Vittsar)	4	4/40, 38/70, 46/70,	
		52/80	
Rödsö	5	1/40, 28/60, 35/70,	
		49/80, 53/80	
Korpilahti (Korplax)	1	27/60	

² Tutkimusaineiston perukirjojen juokseva numerointi

Taulukko 3. Vaimojen määrä

Kaarlela yht. 28	Numerot	Alaveteli yht. 14
Rödsö	1/40, 35/70, 49,80, 53/80	2/40,
Sokoja	3/40, 6/50, 16/60, 26/60, 45/70, 48/80, 58/90	5/50, 7/50, 8/50, 9/50,
Vitsari	4/40, 38/70, 46/70, 52/80	10/50, 11/50,
Kallis	14/50, 57/90	17/60,
Linnusperä	20/60	30/70, 33/70, 36/70, 39/70,
Kaustari	23/60,24/60, 41/70, 42/70,44/70	40/70,
Korpilahti	27/60	51/80
Kvikant	31/70	
Kirilahti	34/70	
Isokylä	43/70	
Närvilä	54/80	

Taulukko 4. Leskien määrä

Kaarlela yht.9	Numerot	Alaveteli yht. 3
Isokylä	12/50	19/60, 21/60, 22/60
Kaustari	13/50, 37/70	
Sokoja	18/60, 29/60, 47/80	
Palo	25/60, 32/70	
Rödsö	28/60	

Tutkimusaineistooni kuuluvista naisista 12 kpl oli leskiä, joista 11 kpl oli 1700-luvun mittapuun mukaan iäkkäitä: 52-88-vuotiaita, vain yksi leski oli 44-vuotias.

Aineistoa analysoidessani olen ensin tarkastellut asioita sekä vuosikymmenittäin että ikäryhmittäin. Naisten varallisuutta arvioitaessa erot naisten kesken selvenevät jaettuani heidät sen mukaan, kenellä oli (arvoltaan) eniten 1. vaatteita, 2. karjaa ja 3. arvoesineitä (ver-

rattuna naisen omaan omaisuusluetteloon). Näiden profiilien kautta voidaan nähdä myös iän vaikutus naisen varallisuuteen.

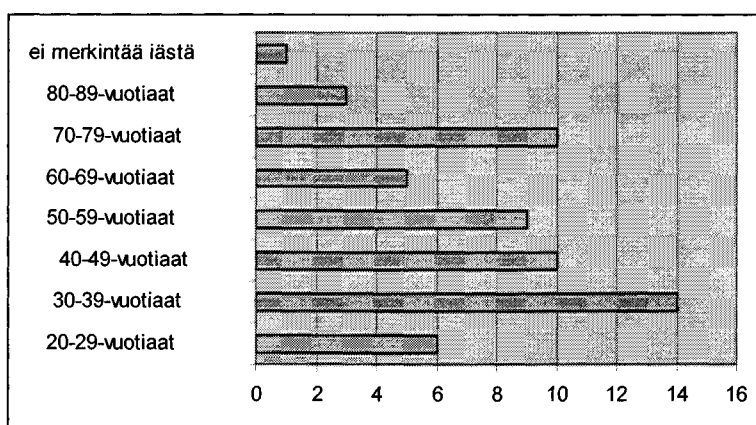
Taulukko 5. Naisten ikäjakauma vuosikymmenittäin

Vuosikymmenet	Ikä	Naisten lukumäärä
1740-luku	32-40 vuotta	4
1750-luku	20-70 vuotta	10
1760-luku	33-88 vuotta	15
1770-luku	27-70 vuotta	16+1*
1780-luku	27-74 vuotta	9
1790-luku	34-70 vuotta	3
		Yht. 58

* Ei mainittu ikää

Saman vuosikymmenen aikana kuolleet naiset olivat eri ikäisiä, joten ikäjakaumassa vuosikymmenittä on erittäin suuria poikkeamia. Eri vuosikymmenille jakaantuvien profiilien kautta voidaan kuitenkin nähdä iän vaikutus varallisuuteen ja muotitietoisuuteen.

Kaavio 2. Naisten ikäjakauma

Riitta Pylkkäsen (1982) mukaan naisen ikä on otettava huomioon perukirjojen vaateluteloita tulkittaessa. Tutkimani pukuluettelot poikkeavat toisistaan, kun vertaillaan nuorten

naisten ja vanhojen naisten perukirjoja. Tutkimusaineistoni naiset (58 kpl) olivat iältään 20 (6/50) - 88 (18/60) -vuotiaita.

Tutkimusaineestoni kuuluvat naiset olivat kuolleet ajalleen tyypillisiin sairauksiin kuten lapsivuoteeseen (10 kpl), äkilliseen kuumeeseen (9 kpl), vanhuudenheikkouteen (9 kpl), keuhkotautiin (6 kpl), sydänhalvaukseen (3 kpl), pilkkukuumeeseen (2 kpl), mätäkuumeeseen (2 kpl) ja vatsanväänteisiin (2 kpl). 1740-luvulla kuolleilla (4 kpl) ei ole merkitty kuolinsyytä lainkaan, muilla vuosikymmenillä kuolinsyyn merkitseminen oli tavallista. Synnytyksessä ilmenneet komplikaatiot ja lapsivuodekuume sekä äkillinen muu kuume olivat tutkimukseeni sisältyvien naisten yleisin kuolinsyy, mutta huomattavaa on, että kukaan näistä naisista, joiden kuolinsyy on merkitty, ei ole kuollut isorokkoon. Isorokko oli keuhkotaudin ohella erittäin tappava tauti Kokkolan seudulla. Kirkonkirjojen mukaan isorokko tuli Kaarlelaan vuonna 1756. Tautia oli havaittavissa kaikilla kylillä. Ensimmäisen epidemian uhrin olivat lapset. Kuolleiden luettelossa on 67 kpl alle kouluikäistä (0-7 v.) lasta kuollut noin puolen vuoden eli 21.3-8.10.1756 välisenä aikana. (KKA) Toisaalta ihmiset elivät myös vanhoiksi. Tutkituista naisista 10 kpl on kuollut ikäluokassa 70-79-vuotiaat ja 3 kpl ikäluokassa 80-89 vuotiaat. Kolme vanhinta olivat 82-, 84- ja 88-vuotiaita.

Perukirjat, tässä tutkimuksessa nimenomaan talonpoikaisnaisten jälkeen tehdyt perukirjat, ovat lyhyitä asiakirjoja siitä, millaisessa tilassa talo oli emännän kuollessa. Tutkimukseni kohteena olevien perukirjojen valinnassa ensimmäisenä kriteerinä oli se, että perukirja oli naisen ja sisälsi naisen vaateluettelon. Toisena kriteerinä oli, että perukirjasta tuli kohtuudella selvittää myös muu omaisuus.

Selvittääkseni naisten varallisuutta ja asemaa olen ensin poiminut tutkimukseni kohteena olevista perukirjoista vaateluettelot, sillä ne olivat ensisijaisesti kiinnostukseni kohteena. Vaateluetteloista olen poiminut erikseen selvästi tuontikankaista tehtyjen vaatteiden osuuden. Varallisuuden kuvan tarkentamiseksi tarvitsin myös merkinnät vaimon osuudesta tilan omistuksessa, kulta- ja hopeaesineiden sekä rahavarojen luettelot. Jotta eri kylien naisten varallisuutta voisi vertailla keskenään, oli tarpeen myös saada kokonaiskuva talossa harjoitetusta elinkeinosta. Tässä tulivat esiin paitsi talouskalujen, työkalujen ja kalastusvälineiden luettelot myös merkinnät hevosista ja karjasta.

Aineistoa analysoidessani olen verrannut eri tavaraluetteloiden arvoa koko omaisuuden arvoon ja näin saanut esimerkiksi esiin naisten vaatteiden suhteen koko omaisuuden arvoon. Vain viitteellisesti olen verrannut talonpoikaisnaisten varallisuutta varsinais-suomalaisten talonpoikien varallisuuteen. Perukirjaan kuuluvat oleellisena osana myös saatavat ja velat. Omaisuuden todellisen arvon selvittämiseksi on perukirjan lopussa aina suoritettu velkojen vähennys omaisuuden arvon loppusummasta. Näin saatujen brutto- ja netto-omaisuuksien suhteella prosentteina voidaan myös selvittää naisen omavaraisuus tai vakavaraisuus.

Perukirjatutkimuksessa saattaa jokin yksittäinen asia olla helposti poimittavissa perukirjaluetelloista, mutta naisen aseman ja maailmankuvan kartoittaminen vaatii kokonaisvaltaisen perukirjatutkimuksen. Tarkastelun kohteena olevien naisten maailmankuvaa ei voi vain kuvitella, se pitää hahmottaa konkreettisten merkintöjen kautta. Kokkolan pitäjän naisten maailmankuvaa olen pyrkinyt kartoittamaan sen perusteella, miten valtakunnallisesti mittava merenkulku ja kaupungin porvariskulttuuri vaikutti Kokkolan kaupungin ympäristön talonpoikaisnaisten elämään. Maailmankuvaa edustaa myös muotitietoisuus ja vaatteisiin käytetyt varat yhtä hyvin kuin saatavien ja velkojen luetteloissa esiintyvät henkilönimet, jotka antavat kuvan siitä millainen luottamuksen verkosto talolla oli.

Tutkimusmetodina perukirjatutkimus

Olen käyttänyt tutkimusmetodinani perukirjatutkimusta. Perukirja on yksityiskohtainen selvitys kuolleen henkilön kiinteästä ja irtaimesta omaisuudesta, taloudellisista saatavista ja veloista. Perukirjoissa esineet on nimetty ja niille on määritelty rahallinen arvo. (Bringéus 1974, 3-4.)

Perukirja oli ensin nimeltään ‘bouppteckning’ eli pesäluettelo. Muina samaa tarkoittavina termeinä on käytetty sanoja ‘värdering’, ‘inventari’ tai ‘räkning över egendom’. Eri nimityksistä huolimatta asiakirjat olivat samansisältöisiä. Suomessa vakiintui 1600-luvun loppulla sanonta ‘bouppteckning’ tarkoittamaan pesäluettelo, johon vieraat miehet merkitsivät pesän omaisuuden, omistussuhteet sekä itse tavarat ja niiden arvon. Luettelot ovat myös selvitys perinnön jaosta, niillä pyrittiin turvaamaan perillisten oikeudet. Tutkimustarkoituksissa käytetään termejä *perunkirjoitus* merkitsemään itse toimitusta ja näin syntyneen asiakirjan nimi on *perukirja*. (Markkanen 1988, 16-17.)

Perukirjojen laatiminen ei ole lähtöisin varallisuudesta, vaan pikemminkin sen vastakohdasta, köyhyydestä. Jos syntyperä ei taannut turvattua toimeentuloa, oli tehtävä työtä koko ikänsä. Jos kävi niin, että sairaus johti työkyvyttömyyteen, niin se johti myös väistämättömästi köyhyyteen, ja silloin oli elettävä muiden avulla. Viljakymmenyksiin perustunut kirkon köyhäinhoito ja hyväntekeväisyyslaitokset, hospitaalit siirtyivät uskonpuhdistuksen jälkeen (1500-luvulla) Ruotsissa valtiolle. Vuoden 1571 kirkkojärjestyksessä edellytettiin, että pitäjiin perustettiin pieniä sairastupia, jossa työkyvyttömät (= raajarikot ja pysyvästi sairaat) voitaisiin huoltaa. (Markkanen 1988, 16.)

Köyhäinhoitojärjestelmä oli hyvin heikko, joten sitä pyrittiin parantamaan vuonna 1642 annetulla asetuksella. Nyt köyhät siirrettiin pitäjiin elätettäväksi ja kustannusten peittämiseksi kerättiin köyhäinhoitovero. Maksajiksi tulivat maaseudulla kartanot, talonpojat ja torpparit. Vero koottiin perinnönjaon, kaupan, vaihdon tai testamentin toimeenpanon yhteydessä. (Markkanen 1988, 16.)

Köyhäinavustusta maksettiin ensin vain tuloista, mutta vähän kerrallaan siirryttiin verottamaan omaisuutta. Toimitusmiehille, jotka jakoivat omaisuutta piti ruveta maksamaan palkkaa 1 % pesän kaikesta omaisuudesta (laisa vasta vuonna 1756) ja tämä johti siihen, että pesät jouduttiin arvioimaan. Näin arvioidusta omaisuudesta piti jokaiselta sadalta (100) taalarilta maksaa neljä (4) äyriä köyhille. Vuonna 1698 köyhäinhoitoasetuksen mukaan määrättiin maksettavaksi omaisuuden yhteenlasketusta loppusummasta 1/8 % köyhille, ja jos perintö tuli testamentin kautta osuus oli 1/2 %. Enää ei voitu jättää perunkirjoituksia tekemättä, mutta virallisesti ne sisällytettiin vasta vuoden 1734 lakiin. (Markkanen 1988, 16-17.)

Perukirjat piti toimittaa vuodesta 1793 alkaen kahtena kappaleena kihlakinnanoikeuden tai maistraatin säilytettäväksi. Myöhemmin ne on siirretty maaakunta-arkistoihin, ja perunkirjoituksista syntyneitä asiakirjoja on voitu myöhemmin käyttää tutkimustarkoituksissa. Kiinnostus niihin heräsi kuitenkin vasta 1900-luvulla. Perukirjojen avulla on tutkittu kirjallisuuden leviämistä, sukuja, irtaimistoja ja rahaomaisuutta, kirkollista elämää, hengellisiä liikkeitä, asuntokulttuuria ja paikallishistoriaa. (Markkanen 1988, 72-73.)

1700-luvun perukirjat tutkimusaineistona

Perukirjoja oli laadittu Ruotsin valtakunnassa jo ennen vuoden 1734 lakia, jossa se sisällytettiin perintökaren 9 luvun 1§: n ja jokaisesta kuolinpesästä määrättiin tehtäväksi perukirja. Lakia on kuitenkin tulkittu siten, että perukirjojen laadinta katsottiin pakolliseksi vain naimisissa olevien henkilöiden sekä nais- ja miesleskien jälkeen. Sosiaaliryhmä on myös ollut suuri vaikuttaja. Mitä alempi sosiaaliluokka sen vähemmän perukirjoja, mutta toisaalta mitään väestöryhmää ei ole täysin suljettu perunkirjoituskäytännön ulkopuolelle. (Bringéus 1974, 3, 10.)

Perukirjoja on yleensä käytetty aika vähän tutkimusaineistona. Eniten niitä ovat käyttäneet sukututkijat ja henkilöhistorioitsijat. Sukututkijoille tärkeä tieto, perillisten luettelo kuuluu oleellisena osana perukirjaan. Yleissilmäys perukirjaan paljastaa paitsi henkilön taloudellisen tilanteen, pukeutumisen sekä elinkeinon myös perheen koon, ja perilliset. Näiden tietojen avulla voidaan täydentää kirkonkirjoista saatavia tietoja. (Bringéus 1974, 6.)

Perukirjan laati nimismies, pitäjänkirjuri tai lautamies. Näiden lisäksi laatijana saattoi joskus olla myös pappi, opettaja tai uskottu mies. Laatijan piti olla kirjoitustaitoinen. Jotta tapahtuma sujuisi lain mukaan oli paikalla oltava myös pari arviointimiestä. Perukirjan laatija saattoi toimia myös arvioijana. (Bringéus 1974, 4.)

Taulukko 6. Tutkimusaineiston perukirjojen laatijat

Perukirjojen laatijat	Lukumäärä	Perukirjojen juoksevat numerot
Elias Karling	1	1/40
Johan Carlenius	23	2/40-19/60, 25/60-26/60
Jacob Engmark	1	22/60
Nils Spolander	9	21/60, 23/60-24/60, 29/60-30/70, 33/70, 36/70, 39/70-40/70
Matts Biörkbacka	1	45/70
Christoph Carlenius	19	31/70, 34/70-38/70, 41/70-44/70, 46/70-54/80
Zaharias Granlund	2	55/80, 58/80
Johan N. Keckman	2	56/90-57/90
Yhteensä	58	

Vertailtaessa näitä perunkirjoitusten laatijoiden tuottamia asiakirjoja toisiinsa, niin voidaan todeta, että heidän kirjaamistapansa eivät suurestikaan poikkea toisistaan. Asiakirjan alussa on selvitys siitä, missä perunkirjoitus tapahtui, kuka oli kuollut ja milloin sekä vainajan perhesuhteet. Tämän jälkeen seurasi omaisuusluettelo esineryhmittäin, jokaisen yksittäisen esineen kohdalla on merkitty sen arvo rahassa. Useimmiten on pystytty suorittamaan omaisuuden jako heti, poikkeustapauksessa vasta myöhemmin.

Perukirjojen laatimiseen ei ole ollut mitään määrättyä kaavaa, mutta aikaa myöten vakiintui määrätynlainen perukirjojen laatimiskäytäntö. Ruotsin valtakunnassa oli yleisenä käytäntönä luettelon laatiminen aineryhmittäin. Kiinteän omaisuuden (talo ja tontti) ja rahavarojen jälkeen mainittiin jalometallit, sitten tina-, kupari-, malmi-, rauta- ja puuesineet, lasi ja porsiini. Omiin erityisryhmiinsä luettelointiin sen jälkeen hevoset, nautaeläimet ja muut kotieläimet, vuode- ja käyttövaatteet, vaunut ja peltotyökalut, vilja ja muut sekalaiset tavarat. (Bringéus 1974, 6.)

Perukirjaluettelo sisältää sekä vanhaa että uutta, perittyä ja hankittua tavaraa. Kuitenkin vain jos ikä oli selvästi vaikuttanut esineen ulkonäköön oli syytä mainita, että se oli vanha, kulunut, loppuun kulunut tai rikkiäinen. Ajalliset erot on otettava huomioon, mutta toisaalta uutuudet näkyvät perunkirjoituksissa selvästi. (Bringéus 1974, 18)

Perukirjassa mainitaan tyttärille annetut myötäjäiset ja ne lasketaan vainajan omaisuudeksi. Kaikki pantattu omaisuus, samoin saatavat lasketaan vainajan omaisuuden arvoon. Kaikki velat mainitaan ja ne vähennetään omaisuuden arvosta, näin saadaan kirjattua vainajan todellinen varallisuus.

Usein on omaisuus jaettu saman tien, joten perukirjan lopussa on selvitys jaosta. Perukirjan lopussa ovat perukirjan laatija ja toimituksen todistajat vahvistaneet asiakirjan nimikirjoituksellaan tai puumerkillään. Vaikka perukirjat on laadittu vakiintuneen kaavan mukaan poikkeavat ne kuitenkin toisistaan hyvin paljon. Naisen jäämistöstä kertova perukirja saattaa olla hyvin lyhyt ja hänen henkilökohtaiseksi omaisuudekseen on laskettu vain hänelle kuuluneet vaatteet, vuodevaatteet ja hänen myötäjäisinä taloon tuoma lehmä. Jonkun toisen perukirjassa saatetaan luetella koko omaisuus miehen vaatteita myöten.

273.

1752 p. 2 October. 1752. Maria Andersdotterin
 uuppi asennokirjeen loppuun. et kapteenin
 apseutteeni kauni alle linn. linn. linn. linn.
 linn. linn. linn. linn. linn. linn. linn. linn.
 linn. linn. linn. linn. linn. linn. linn. linn.
 linn. linn. linn. linn. linn. linn. linn. linn.
 linn. linn. linn. linn. linn. linn. linn. linn.
 linn. linn. linn. linn. linn. linn. linn. linn.
 linn. linn. linn. linn. linn. linn. linn. linn.

Kuningat		Pöytä
Ennen linn.	12	
Ennen linn.	2.26	
Ennen linn.	6.27	21.21
Ennen linn.	5	
Ennen linn.	11	
Ennen linn.	5.24	12.24
Ennen linn.		24
Ennen linn.		6
Kädet.		
Ennen linn.	14	
Ennen linn.	6	
Ennen linn.	2	
Ennen linn.	6	
Ennen linn.	10	
Ennen linn.	12	
Ennen linn.	6	
Ennen linn.	3	
Ennen linn.	1.16	
Ennen linn.	21	
Kansio		41.5

Kuva 3. Maria Andersdotterin perukirja. Borgarbacka, Sokojan kylä 1752. (6/50)
 Vaasan maakunta-arkisto (katso Liite 1).

Systemaattiset tavaraluettelot auttavat irtaimen omaisuuden kartoituksessa, jos kyse on esimerkiksi jonkun määrätyn esineen esiintymisestä alueella. Pukututkimuksen kannalta on perukirjatutkimus ollut ensiarvoisen tärkeää. Toisaalta Riitta Pylkkänen (1982) arvioi, että tutkimusten lähdeaineistona perukirjojen pukuluettelot ovat tavallaan rinnastettavissa suusanallisen perinnetiedon keruuseen. (Pylkkänen 1982, 19.)

Arkivaatteet kuluvat nopeasti arvokkaimpiin ja vähän käytössä olleisiin vaatteisiin verrattuna. Museoissa ja kodeissa säilyneitä vaatekappaleita on aivan liian vähän ja useimmiten ne ovat liian nuoria, jotta niitä yksinomaan voitaisiin käyttää pukututkimuksen perustana. On myös muistettava, että ei ole itsestään selvää, että tavarat aina löytyvät oikean otsikon alta. Tavarat on myös ryhmittäin luetteloitaessa irrotettu omista yhteyksistään, joten suurempia kokonaisuuksia kartoitettaessa toisenlainen käytäntö voisi jopa olla parempi. Jos irtaimistoluettelot olisivat esimerkiksi huoneittain olisi kokonaisen kodin rekonstruoiminen käytännössä mahdollista. (Bringéus 1974, 6, 8.)

Perukirjan tutkimusvoima on arvioitava erikseen jokaisessa tutkimuksessa. Tahallaan ei ilmeisesti salattu tavaraa vaan perukirjaan merkittiin kaikki. Arviointien keskittyessä kaupungeissa ja maaseudulla samoille henkilöille on omaisuus arvioitu jokseenkin samoin perustein. (Markkanen 1988, 59-62) Tutkimukseni talonpoikaisnaisten vaatelueteloita on tulkittava eri lähtökohdista kuin aateliston, porvariston tai papiston naisten vaatelueteloita. Talonpoikaisnaisen perukirjan vaateluetelo on samalla kuvaus naisesta itsestään, se ei suinkaan anna kyseisestä henkilöstä täydellistä kuvaa, mutta se on kertomus sinällään, joka yhdistetään muuhun saatavilla olevaan tietoon. Riitta Pylkkäsen mukaan perukirjan vaateluetelot ovat tutkimuksen lähdeaineistona verrattavissa suusanallisen perinnetiedon keruuseen. (Pylkkänen 1982, 19.)

Tutkimusaineistona käyttämäni perukirjat ovat ruotsinkielisiä. Vanha kieli ja paikallinen murre sekoittuvat keskenään. 1700-luvun kirjoitustyyli poikkeaa 1900-luvun kirjoitustyylistä koukeroisuudessaan olennaisesti. Käsialat olivat 1700-luvulla yhtä persoonallisia kuin nykyäänkin. Sama nimismies tai pitäjänkirjuri on kuitenkin ollut virassa tavallisesti aika pitkään, joten persoonallistakin käsialaa oppii lukemaan kun oppii tulkitsemaan kirjoittajalle tyypilliset ylimääräiset koukerot tai kirjainten oikomiset. Kirjoitusvirheet ovat inhimillisiä tekijöitä, jotka myös on otettava huomioon.

Muu lähdeaineisto

Kokkolan pitäjän perunkirjojen (1740-1799) lisäksi lähdeaineistonani ovat olleet Kaarlelan ja Alavetelin kirkonkirjat. Nämä sisältävät syntyneiden, vihittyjen ja kuolleitten luettelot sekä rippikirjat, joissa on talokohtaiset merkinnät vuosittaisista tapahtumista. Nämä kirkonkirjat kattavat Kaarlelasta vuodet 1721-1800. Tiedot Alavetelin kylän asukkaista merkittiin Kaarlelan kirkonkirjoihin aina vuoteen 1753, jolloin Alavetelistä tuli oma kappeliseurakunta ja seurakunnan ensimmäinen saarnamies Anders Chydenius aloitti siellä omat kirkonkirjamerkinnät vuonna 1754.

Perunkirjat ja kirkonkirjat ovat autenttista, 1700-luvulta peräisin olevaa asiatietoa. Kirjallisuus, jonka avulla olen tutustunut asioiden taustoihin on kuitenkin myöhäisemmältä ajalta. 1700-luvulta peräisin olevia, miesten kirjoittamia kuvauksia Kaarlelasta ja lähitienoista on saatavilla. Anders Chydenius, Jacob Chydenius ja Pehr Kalm olivat hyvinkin tuotteliaita. Yhdenkään keskipohjalaisen naisen ajatuksia ei kuitenkaan painetussa muodossa ole. Ranskalaisen näytelmäkirjailijan ja pamfletistin, teurastajan tyttären Olympe de Gougenin ja englantilaisen filosofin ja opettajan, kauppiaan ja tilanomistajan tyttären Mary Wollstonecraftin ajatukset edustavat 1700-luvun eurooppalaisen naisen ajatusten autenttisuutta, vaikka he eivät talonpoikaisnaisia olleetkaan.

Lähdekritiikki

1700-luvun perukirja-aineistoa on hyvin epätasaisesti. Isonvihan (1713-1721) ajalta perukirjoja ei Kaarlelasta tai Alavetelistä ole. Vaikka perunkirjojen laatiminen tuli lakisääteiseksi vuonna 1734, se ei käytännössä ollut aivan mutkatonta. Toisaalta on mahdotonta sanoa, missä määrin tutkittavan alueen perukirjoja on ajan kuluessa tuhoutunut. Ensimmäinen tallessa oleva 1700-luvun alaveteliläinen perukirja on miehen perukirja vuodelta 1734. Ensimmäinen alaveteliläinen perunkirja, jossa on myös vaimo mainittu, on vuodelta 1738. Siinä on kyseessä lähekkäin kuolleen pariskunnan yhteinen omaisuusluettelo.

Kaarlelan kirkonkirjat alkavat vuodesta 1721 ja kuolleiden luettelossa on ensimmäisenä nainen. Ensimmäinen tallessa oleva kaarlelalainen 1700-luvun perukirja on miehen ja vuodelta 1723. Naiset pääsivät mukaan 1730-luvulla, sillä ensimmäinen yksinomaan naisen jälkeen tehty omaisuusluettelo on vuodelta 1738.

Kokkolan kaupungissa kirkonkirjat alkavat jo vuodesta 1660. (Kokkolan kaupunki on perustettu vuonna 1620.) Ensimmäinen säilynyt kokkolalainen 1700-luvun perukirja on vuodelta 1705. Se on miehen perukirja. Kaupunkilaiset ovat olleet edelläkäviiä perukirja-asioissa, mutta myös maaseudun talonpoikien keskuudessa perukirjojen laatiminen yleistyi, joskin hitaammin. 1750-luvulta lähtien on Kokkolan pitäjän perukirjojen määrä selvästi suurempi.

Kirkonkirjoihin merkittyjen kuolleiden aikuisten luettelot ja perukirjojen määrät eivät vastaa toisiaan. Hyvin usein on perukirja jätetty tekemättä, mutta joskus se on saatettu tehdä vuosienkin kuluttua. Yleensä, jos perukirja oli vaimon kuoltua jätetty tekemättä, se oli tehtävä ennen miehen uudelleen avioitumista. Tällä tavalla oli tarkoitus turvata lapsille heille kuuluva osuus omaisuudesta. Näin ei kuitenkaan aina tapahtunut tai ei ole katsottu tarpeelliseksi säilyttää kyseisiä asiakirjoja.

Naisten jälkeen laaditut perukirjat ovat usein hyvin puutteelliset. Osaltaan syynä on lainsäädäntö, naimisissa olevat naiset eivät hallinneet omaisuuttaan tai ylipäättään omistaneet kovin paljoa. Jos naisella ei ollut osuutta taloon, se jätettiin useimmiten arvioimatta. Toisaalta kuitenkin se, että ilmoitettiin talon ja tontin arvo vaikka vaimolla ei siihen mitään osuutta ollutkaan, on ollut selvä tieto talon arvosta. Perukirjan laatijan henkilökohtaiset painotukset näkyvät myös. Jos vaatteet eivät olleet hänen mielestään tärkeitä, niitä ei luetteloitu lainkaan tai ne kuitattiin sanonnalla ”tarpeelliset käyttövaatteet”. Vielä on otettava huomioon se seikka, että joitakin vaatteita ei ole yksinkertaisesti näytetty perukirjan laatijalle tai ne on annettu pois tai jaettu jo etukäteen.

Perukirjat ovat hyviä lähteitä tutkittaessa jonkun esineen levinneisyyttä, mutta puutteet korostuvat, jos tutkitaan esineen ulkonäköä. Pelkkä esineen nimitys ei riitä, sillä siihen saattoi vaikuttaa perukirjan laatijan kieli ja murre. Nimityksen rinnalla tarvitaan kuvia, sanallisia kuvauksia ja säilyneitä esineitä mallin hahmottamiseksi ja käyttötarkoituksen ymmärtämiseksi. Vanhan ruotsin kielen terminologian ymmärtämiseksi olen turvautunut sanakirjoihin, mutta joskus sekään ei riitä. Talonpoikaistalon harvinaisemmat työkalut ovat myös joskus vaikeasti hahmoteltavissa, jos ei koskaan ole käytännössä sellaisia nähnyt.

1700-luvun talonpoikaisväestön perukirjojen sanaston ymmärtämiseksi pitää olla laajat taustatiedot siitä, miten tuona aikana asuttiin, elettiin ja maata viljeltiin. Kirkonkirjoihin verrattuna perukirjat antavat suunnattoman paljon enemmän viitteellistä tietoa arkielämästä ja siitä miten oli varustauduttu erilaisten juhlien varalle.

Perukirjatiedot eivät kuitenkaan ole riittävät rekonstruoitaessa esimerkiksi 1700-luvun asukokonaisuuksia. Vaatesanasto itsessään sisältää jo määrättyjä tietoja ja perukirjojen väri- ja materiaalitiedot ovat ensiarvoisen tärkeitä määriteltäessä muotia ja sen leviämistä. Pelkkien perukirjatietojen pohjalta ei kuitenkaan voi ommella uutta vaatekappaletta, jos haluaa saada siitä kuosiltaan aidon 1700-luvun röijyn tai esiliinan. Ompeluvaiheessa on aina turvauduttava konkreettisiin säilyneisiin museoesineisiin. Tämä ongelma on ollut viime aikoina esillä Kokkolan seudullakin esimerkiksi paikallishistorian tunnetuksi tekemisen ja historiallisten henkilöiden esiin nostamisen yhteydessä.

Pelkät perukirjat eivät anna tyhjentävää vastausta esittämiini kysymyksiin talonpoikaisnaisten varallisuudesta ja vaatetuksesta, asemasta perheessä ja yhteiskunnassa sekä maailmasta ja maailmankuvasta. Kirkonkirjoista saadut täydennykset eivät myöskään riitä. Aikaisempien tutkimusten avulla, jotka koskevat Pohjanmaan, Kokkolan kaupungin ja sitä ympäröivän maaseudun elinolosuhteita 1700-luvulla, kuvaa voidaan tarkentaa. Kirjallisuudesta olen saanut vastauksia moneen perukirjoissa esiintyviin asioihin, joista meidän aikamme on jo vieraantunut.

3. Talonpoikaisväestö Kokkolan pitäjässä 1700-luvulla

Tutkimusalueen rajat ja olosuhteet

Kokkolan pitäjään kuului Kokkola (Kaarlela ja Kokkola), Lohtaja (Lohtajasta on muodostettu Ylikannus, Toholampi, Lestijärvi ja Himanka), Kälviä (josta muodostettu Ullava), Veteli (josta muodostettu Perho ja Halsua) sekä Alaveteli ja Kaustinen. (Leinberg 1906, 56-57.)

Tutkimusalueenani on siis Kokkolan pitäjään kuuluvat Kaarlelan eri kylät (13 kpl) ja Alavetelin kylä (1 kpl). 1700-luvulle tultaessa oli Kaarlelan kylien lukumääräksi vakiintunut

13, jotka olivat nimeltään Kvikant, Isokylä (Storby), Kallinen (Kallis), Linnusperä (Linnuspera), Åivo, Sokoja (Såka), Närvilä, Kaustari (Kaustar), Kirilahti (Kirilax), Palo, Vitsari (Vitsar), Rödsö ja Korpilahti (Korplax). Maantieteellisesti Kaarlelan kylät sijoittuvat siten, että vuonna 1620 perustettu Kokkolan kaupunki rajoittuu lännessä Pohjanlahteen ja muilta ilmansuunnilta sen aluetta rajaavat Rödsön, Palon ja Närvilän kylät sekä Isokylä ja Kruunupyyn kunta. Alavetelin kylän rajanaapureina puolestaan ovat Kaustarin ja Sokojan kylät sekä Kälviän ja Kaustisen kunnat.

Kartta 1. Osasuurennos Suomen yleiskartasta vuodelta 1863. Sisennyskuvassa Kokkolan pitäjän sijainti Ruotsi-Suomen kartalla. (Turun rauhan rajat vuodelta 1743)

Kaarlelan kunta vietti 600-vuotisjuhlia vuonna 1975. Ensimmäinen Kaarlelaa koskeva tieto voidaan määrittää vuodelle 1375 ja Kaarlela oli tuolloin kylä, joka kuului Pedersören pitäjään. Asiakirjojen perusteella on mahdotonta sanoa, milloin Kaarlela irtautui Pedersö-

ren emäseurakunnasta tai milloin siitä tuli oma kappeliseurakuntansa. Varovaiset arviot liikkuvat 1300-luvun lopusta 1400-luvun puoleen väliin. (Back 1967, 326.)

Tilojen määrät kehittyivät eri tavalla 1600- ja 1700-luvuilla. Vuonna 1608 oli Kaarlelassa yhteensä 106 tilaa, mutta vuonna 1724 niitä oli enää vain 67+3 (+ tarkoittaa sitä, että talossa asui myös isännän perheellinen veli tai sisko). Tämä tilojen lukumäärän väheneminen johtui siitä, että Suomessa ja Pohjanmaalla oli ankara kato vuonna 1697, jonka jälkeen suuri pohjan sota ja rutto vuosina 1710-11 vähensivät edelleen asujaimistoa. Isovihan (1713-21) aikana suuri osa asukkaista pakeni seudulta jättäen talot autioiksi. Tämän johdosta oli vuonna 1719 Kaarlelassa viljeltyjä tiloja ainoastaan 48 kappaletta. (Back 1976, 63-65.)

Isonvihan jälkeen asukkaat saattoivat vähitellen palata koteihinsa ja töihinsä, joten Kaarlelaan tilamäärä oli jälleen nousussa. Vuonna 1724 tiloja oli 67, joista vain kolmessa (3) oli 2 paria. Monta tilaa hoiti leski yksin apunaan vain vanhuksia ja loiseläjiä. (Back 1976, 63-65.)

Tilojen lukumääriä on Kaarlelassa laskettu useana vuonna 1700-luvulla. Kylät olivat eri kokoisia ja Korpilahden kylässä oli koko vuosisadan ajan eniten tiloja. Vuonna 1724 niitä oli 11+1, vuosina 1752, 1753 ja 1757 kaikkien kylien tilojen lukumäärä oli 93+21 ja Korpilahden kylässä niitä oli 18+4. Tilojen ositusten käytyä mahdolliseksi niiden määrä tietysti nousi. Vuonna 1776 tilojen määrä oli kaikkiaan 155 kappaletta. Korpilahden kylässä tilojen lukumäärä oli tuolloin jo 26. (Huldén 1967, 65-67.)

Alavetelin kylästä on maininta maakirjassa vuodelta 1551. Kylässä oli 1700-luvun alussa 19 tilaa, ja vuonna 1752 tilojen määrä oli 31. Kylässä ei ole mitään varsinaista asutuskeskusta vaan tilat ovat pienissä ryhmissä koko kylän alueella, eniten vanhojen vesireittien varsilla. Osa taloista sijaitsi Vetelinjoen (nyk. Perhonjoki) varrella, osa kauempana kumpuilevaan maastoon sijoittuvien pienten järvien rannalla. Alavetelissä oli vähän muuta väkeä kuin itsenäisiä talollisia perheenjäsenineen, sillä talojen ollessa pieniä ne yleensä hoidettiin oman perheen voimin. (Nygren 1958, 48-49.)

Asukasluvut perustuvat vuosina 1749 ja 1800 suoritettujen väestönlaskentojen tietoihin. Vuonna 1749 oli Vaasan läänissä kaupunkien asukkaat mukaan luettuna 52.865 asukasta. Viranomaiset olivat tosin odottaneet, että laskennassa olisi saatu parempi tulos, sillä suuri väkiluku katsottiin maalle taloudelliseksi eduksi. (Lithell 1988, 41) Vuoden 1749 väestö-laskennan mukaan oli Kaarlelassa yhteensä 1543 asukasta. Kaarlelan kylien lukumäärän pysyi samana eli kolmenatoista (13) koko 1700-luvun ajan. Katovuosien ja isorokkoepi-demioiden vuorottelusta ja vuonna 1790 raivonneesta punatautiepideemiasta huolimatta asukasluku nousi vuoteen 1800 mennessä niin, että heitä tuolloin oli 2534 henkeä. (Birck 1956, 2-3.)

Kirkonkirjoista paljastuvat kuolinsyyt isorokon ja punataudin lisäksi ovat muun muassa verenmyrkytys, kolera, tuberkuloosi, malaria ja hinkuyskä. Isorokko oli Suomessa erittäin suuri vitsaus ja on laskettu, että vuosina 1751-1780 kaikista Suomessa kuolleista on 10,9 % kuollut isorokkoon. Isorokkoa vastaan keksittiin rokote ja Anders Chydeniuksen valis-tustyön tuloksena myös Kaarlelan kylissä vanhemmat antoivat rokottaa lapsiaan. Isorok-kotartuntaa tuli kuitenkin jatkuvasti esimerkiksi Venäjältä, joten vuosina 1781-1810 vielä 9,6 % kaikista kuolemantapauksista Suomessa johtui isorokosta. Tauti saatiin taltutettua rokotteen avulla vasta 1900-luvun alussa. (Birck 1956, 2-3.)

Alavetelissä asukasluku oli vuonna 1749 suoritettussa väestönlaskennassa 367 henkeä. Kylässä oli vallalla koko 1700-luvun ja 1800-luvun alun poikkeuksellinen noususuhdan-ne, joka heijastui huomattavana väestön lisäyksenä. Vuonna 1752 asukasluku oli noin 500, joista aikuisväestön osuus oli 200 henkeä. Vuonna 1800 asukkaita puolestaan oli jo 1138 henkeä. Koko Suomen asukasluku oli tuolloin n. 900 000. (Birck 1956, 8.)

Alavetelin kylä oli isonvihan aikana käytännöllisesti katsottuna autio. Tämän jälkeen sinne muutti huomattava määrä suomenkielisiä lähiseutujen asukkaita, jotka olivat paen-neet venäläisten vainoja. Suuri osa pakolaisista jäi kylän vakinaisiksi asukkaiksi, joten 1700-luvun puolella välissä oli suomenkielisten osuus lähes 40% koko väestöstä. Kylän väkiluku lisääntyi vuosina 1749-1760 56 %o ja vuosina 1761-1770 yli 60 %o. Kirkonkir-jojen mukaan tuona aikana syntyi 393 + 376 eli yhteensä 769 lasta. (KKA, AKA) Synty-vyys oli erittäin korkea, mutta kun ottaa huomioon muuttoliikkeen vaikutuksen ja korkean kuolleisuuden ei väkiluvun lisäystä voi laskea suoraan syntyneiden määrästä. Yleisimmät

kuolinsyyt olivat täälläkin isorokko, tuhkarokko, lavantauti, keuhkotuberkuloosi, punatauti, hinkuyskä ja malaria. (Nygren 1958, 51-53.)

Tarkasteltaessa elinkeinojen jakautumista Kaarlelan eri kylien kesken 1700-luvulla voidaan todeta, että maanviljely oli keskeisin elinkeino, sillä 90 % väestöstä eli maanviljelyksestä ja sen sivuansioista. Muita elinkeinoja kuten metsästystä ja kalastusta harrastettiin vähemmässä määrin, mutta yksi varteen otettava ja seudun erityispiirteisiin vaikuttava elinkeino Kaustarin, Rödsön ja Palon kylissä oli tuona aikana laivanrakennus. Laivanrakennus sijoittui tutkimukseni alaisena olevaan aikakauteen, mutta vaikka se ei antanut elantoa koko väestölle niin laivanrakennus ja merenkulku yhdessä vaikuttivat monella tapaa tämän alueen asukkaisiin.

Kokkolassa ja Kaarlelassa rakennettiin 1700-luvulla laivoja kaiken kaikkiaan yhdellätoista eri veistämöllä. Näistä veistämöistä kolme sijaitsi Kaarlelassa eli Kaustarin, Rödsön ja Palon kylissä. Kaustarin ja Rödsön kylät soveltuivat erittäin hyvin laivanrakennukseen, sillä maantieteellinen sijainti meren lahden rannalla on välttämättömyys laivan vesillelaskun kannalta. Palon kylästä ei ollut yhtä hyvää yhteyttä merelle, mutta laivanrakennuksen ollessa vilkkaimmillaan 1750- ja -60-luvuilla jouduttiin laivoja rakentamaan myös Palon kylässä. (Ojala 1996, 36-37.)

Kaarlelassa valmistui vuonna 1722 kauppias Hindrich Kuhlbergin rakennuttama 66 lästin³ limisaumainen alus ja 1760-luvun alkuvuosina rakennettiin kymmenkunta erikokoista alusta. Kaustariin perustettiin laivaveistämö vuonna 1797 ja lupaa haettaessa sitä perusteltiin sillä, että kylässä oli harjoitettu laivanrakennusta jo vanhoina aikoina. Kaiken kaikkiaan 513 purjelaivan rakennuspaikaksi mainitaan Kokkola, ja näistä lähes 72 % rakennettiin kaupungin omilla veistämöillä. (Ojala 1996, 37.)

Metsästyksessä ja kalastuksessa on nähtävissä suuriakin vaihteluita eri vuosisatoina. Susi oli täälläkin alueella suurena uhkana ja siitä saatiin tapporaha jos sen ampui yksittäinen metsästäjä ilman ajoa. Maahan kaivettiin sudenkuoppia ja eri kylien talonpojille on maksettu tapporahaa onnistuneesta pyynnistä. Susia on liikkunut Sokojalla, Korpilahdessa ja

³ Lästi = 2448 kiloa (Ojala 1996, 23.)

Linnusperässä, mutta myös kaupungin rajojen sisäpuolella, Kvikantissa. Suden tappo oli aina tapaus ja tapporahan maksaminen on kirjattu asiakirjoihin, mutta pienempää riistaa metsästettiin myös. Jänikset, ketut ja oravat olivat haluttua riistaa turkiksien takia. Kokkolan kaupungin tulliluetteloissa on mainittu, että vuosina 1744-50 on erilaiseen kaupankäyntiin käytetty 77 punaketun nahkaa, 101 hieven nahkaa ja 20 poron nahkaa. (Back 1976, 15-16.)

Hylkeenpyynti oli 1500-luvulta asti ollut Kokkolan pitäjässä erittäin mittavaa, mutta 1700-luvulle tultaessa se oli jo siirtynyt historiaan. Pentti Virrankosken mukaan tervanpolto vähensi ratkaisevalla tavalla metsästystä ja hylkeenpyyntiä. Tutkimissani perunkirjoissa ei ole koko aikana yhtään hyljepyyssyä tai pyyntivenettä. Sitävastoin siika- ja silakkaverkkoja ja erilaisia kalastusveneitä perunkirjoissa on mainittu. Kalaan on menty pitkienkin matkojen päähän ja avomerelle asti. Kirkkoherra Jacob Chydenius kertoo tutkimuksessaan Kokkolasta vuodelta 1754, että osa pitäjän talonpojista viettää kesäisin pari viikkoa kalastaen Kallankarin, Poroluodon ja Tankarin vesillä. Tuolloin pyydettiin lähinnä silakkaa omaan tarpeeseen, mutta joskus myös myyntiin. Maanmittari M. Roeringin karttakuvauksessa vuodelta 1757 on myös kuvaus talonpoikien harjoittamasta silakan verkkokalastuksesta. Silloin tällöin saattoi myyntiinkin riittää 1/4 tai 1/2 tynnyriä kalaa. Kaikilla oli kalastukseen yhtäläiset oikeudet ja Tankarin saarelle on jo 1700-luvulla rakennettu kalamajoja. Pienempimuotoista kalastusta harjoitettiin suurimmassa osassa Kaarlelan kylistä, mutta varsinaisia kalastajakyliä, joissa kala on merkinnyt huomattavaa lisää ruokapöytään olivat Rödsö, Palo, Korpilahti ja Vitsari. (Back 1976, 35-36.)

Tutkimusaineistoni perukirjoissa oli mainittu kalastusvälineitä kahdessatoista (yht. 58) tapauksessa. Merkintöjä on Rödsön (2), Palon (1), Kirilahden (1), Vitsarin (2), Isonkylän (1) ja Sokojan (1) kylistä, mutta myös Alavetelissä Bastubackan (3) ja Tastin (1) talojen naisten perukirjoihin oli merkitty kalastusvälineitä. Kyse on yleensä silakkaverkoista ja veneistä tai osuudesta veneeseen, mutta myös 1/2 tai 1/6 osuudesta kalamajaan Poroluodossa. (34/70, 46/70)

1700-luvulla Ruotsin valtakunnassa oli pääelinkeinona kuitenkin maanviljelys. Lähes 80 % valtakunnan väestöstä sai pääasiallisen toimeentulonsa maanviljelyksestä ja sen oheen kuuluvista töistä. Monien virkamiesten kuten esimerkiksi pappien, ruotu-upseerien, soti-

laiden ja nimismiehsten palkka maksettiin osittain tai kokonaan tilana, jota he itse saivat viljellä. Varsinaisten talonpoikien ja virkamiesten lisäksi aktiivista maanviljelystä harjoittivat myös ruukinpatruunat ja kauppiaat ja jopa kaupunkien porvareilla oli karjaa ja sen myötä jokseenkin läheinen kontakti tähän elinkeinoon. (Carlsson 1967, 92.)

Maanviljelys oli siis Kaarlelan eri kylien ja Alavetelin kylän merkittävin elinkeino tuona aikana. Koko maassa 90 % väestöstä eli maanviljelyksellä ja sen sivutuotteilla, joten tämän johdosta viljelystä oli arvokasta. Tilojen piti olla tuottavia, jotta ne pystyivät elättämään perhekunnan. Tilan peri vanhin poika, sillä hänen katsottiin edustavan sukua. Jos perheessä ei ollut poikia, myös tytär ja vävy saattoivat periä tilan. (58/90) Lapsettoman pariskunnan tuli mieluiten testamentata tila lähisukulaiselle, jotta tila pysyisi suvun piirissä. Jos tila joutui myyntiin niin sitä tarjottiin ensin sukulaisten ostettavaksi. Viljelystä ja niityt kuuluivat taloon ja periytyivät sen mukana. Laidunmaat puolestaan olivat yhteisiä ja oli harvinaista, että tilaan kuului yksityistä laidunmaata. (Back 1976, 48-54.)

Maanviljely näkyy Alavetelissä perunkirjoihin merkityssä karjan ja hevosten määrässä, mutta varsinaisia maataloustyökaluja on merkitty hyvin epätasaisesti tai vain vähän naisten perunkirjoihin. Bastubackan talossa oli 1740-luvulla 3 hevosta (yhteisarvo 78 taalaria), 9 lehmää, 4 hiehoa, 2 vasikkaa, pieni sonni ja 15 lammasta, arvo yhteensä 250:-, mutta hyvin epämääräisiä merkintöjä maataloustyökaluista. (2/40) Tilanne oli hieman parempi 1760-luvulla. Samassa talossa oli edelleen 3 hevosta, 10 lehmää 10 lammasta 3 hiehoa ja 4 sikaa, yhteisarvoltaan 588 taalaria, mutta nyt perukirjaan on merkitty myös 7 viikattea, 2 kuokkaa, 8 sirppiä ja työkalujen terottamista varten rautakammellinen tahko. (15/60)

1740-luvulla hevosen arvo oli 30-36 taalaria (2/40), mutta 1760-luvulla arvo oli kohonnut huomasti. Bastubackan tallissa oli 7-vuotias musta ruuna (84 taalaria), vanhempi musta ruuna (66 taalaria) ja ruskea huonompi ruuna (48 taalaria), hevosten yhteisarvo oli 198 taalaria. (15/60). Hevosten arvo oli puolestaan laskenut 1770-luvulla, sillä lautamies Matts Brändriärrin vaimon, Margaretan perukirjaan on merkitty 17-vuotias tummanruskea ori (36:-), toinen ori (40:-) ja varsa (12:-) 10 lehmää (á 36:-) ja muita eläimiä yhteisarvoltaan 555 taalaria 16 äyriä. Tähän perukirjaan on merkitty myös seuraavia maataloustyökaluja: 16 kpl parempia ja huonompia viikatteita á 1 ½ taalaria, 7 sirppiä á 16 äyriä ja 2 peltoau-
raa á 2½ taalaria. (39/70)

Kaarlelaan on rakennettu kirkko jo 1490-luvulla. Kirkko muutettiin 1700-luvulla ristikirjoksi ja kellotapuli valmistui vuonna 1804. Alaveteli sai oman kirkon vuonna 1752, kun kylän miehet rakensivat Ollisbackan tilan maille kappelin. Kellotapuli rakennettiin vuonna 1766. Alavetelin seurakuntaan tuli saarnamieheksi vuonna 1753 Anders Chydenius. Hän oli syntynyt 26.2. 1729 Sotkamossa ja hänen isänsä oli kappalainen ja vuodesta 1746 Kokkolan kirkkoherra Jacob Chydenius. Anders Chydenius oli opiskellut ensin isänsä johdolla kotona, jonka jälkeen hän kävi Oulun triviaalikoulua ja Tornion pedagogiota. Yliopisto-opintonsa Chydenius suoritti Turun akatemiassa ja Uppsalan yliopistossa. Vuonna 1753 Alavetelin talonpojat pyysivät häntä seurakuntaansa papiksi ja Consistorion hyväksynnällä hänet vihittiin saman vuoden maaliskuussa Alavetelin kappelin saarnamieheksi. Vuonna 1761 nimitys muutettiin kappalaiseksi ja Chydenius toimi virassaan vuoteen 1770, jolloin hän siirtyi kirkkoherraksi Kokkolaan. (Virrankoski 1986, 11-16.)

Tutkimusalueena Kokkolan pitäjä on erittäin mielenkiintoinen. Kaarlelan ja Alavetelin talonpojilla oli mahdollisuus harjoittaa sekä kalastusta ja metsästystä vaikka maanviljelys olikin pääasiallinen elannon hankkimismuoto. Laivanrakennuksella saatiin vielä tarpeellisia lisätuloja. Olosuhteet 1700-luvulla muuttuivat vuosisadan alkupuoliskon venäläismiehitysten jälkeen suotuisiksi. Tästä seurasi huomattava väestönkasvu erilaisista ajalle tyypillisistä sairausepidemioista (esim. keuhkotauti ja isorokko) huolimatta.

Sääty-yhteiskunnan sisältämä eriarvoisuus

1700-luvun yhteiskunta oli Euroopassa alueellisesti pirstonainen. Maat eivät niinkään koostuneet kokonaisista valtioalueista vaan pienistä paikallisista yhteisöistä, jotka hyvin pitkälle elivät omaa elämäänsä. Näitä perusyksiköjä olivat kylät, kaupungit, pitäjät ja maakunnat, joilla oli oma historiallisesti muotoutunut elämänsä, jota perinteet hyvin pitkälle ohjasivat. (Männikkö 1988, 510.)

Alueellisesti pirstonaisessa yhteiskunnassa oli kuitenkin yhteisenä piirteenä keskiajalta periytyvä säätyjako, joka määräsi yhteiskunnan rakenteen. Porrastettu säätyjako perustui käsitykseen ihmisten synnynnäisestä eriarvoisuudesta. Ihmisen paikkaa yhteiskunnassa ei niinkään määrännyt varallisuus vaan hänen syntyperänsä eli se mihin säätyyn hän oli satunut syntymään. Säädyt erotti toisistaan niille aikojen kuluessa määritellyt yhteiskunnalliset velvollisuudet ja erioikeudet. Nämä velvollisuudet ja erityisesti erioikeudet, privile-

giot ratkaisivat viime kädessä yksityisen ihmisen sosiaalisen aseman ja arvon. Eriarvoisuuden periaatteen tuli näkyä myös käytännössä ja ihmisten arkipäivässä. Tämän johdosta edellytettiin, että yksityinen ihminen noudatti säätynsä omaksumaa elämäntapaa. Säätykohtaiset erot näkyivät pukeutumisessa, avioliiton solmimisessa, asumismuodossa, tapakulttuurissa ja suhtautumisessa työhön. Tavoitteena oli sulkeutua omiksi sosiaalisiksi maailmoiksi. (Männikkö 1988, 510.)

Euroopan sääty-yhteiskunnassa erotetaan aatelisto, porvaristo ja talonpojat. Ruotsissa papisto luettiin vielä omaksi säädykseen. Säätyjako antaa kuitenkin yhteiskunnasta melko ylimalkaisen kuvan. Väestö jakaantui säätyihin hyvin epätasaisesti ja säätyjen ulkopuolelle jäi monta väestöryhmää, joten karkeampi jako herrasväkeen ja alhaiseen kansaan kattaisi kaikki yhteiskuntaryhmät. (Virrankoski 1986, 35.)

Talonpojat muodostivat 1700-luvulla valtavan enemmistön Euroopan väestöstä, pienin sosiaaliryhmä oli aateliset. Tämän sosiaaliryhmän vaikutusvalta poliittisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja sivistyksellisesti oli kuitenkin juuri 1700-luvulla suurempi kuin muina vuosisatoina. Tämä johtui osittain sen aikojen kuluessa saamista privilegioista eli erioikeuksista ja yksinoikeudesta korkeisiin virkoihin armeijassa ja valtion hallinnossa, mutta myös siitä, että aateli oli aikansa suurin maanomistaja. (Männikkö 1988, 512-513.)

Porvaristolla tarkoitettiin 1700-luvulla sellaista kaupungeissa asuvaa vaurasta väestöä, joka ei kuulunut aatelistoon eikä talonpoikaisväestöön. Porvaristo harjoitti lähinnä kaupaa ja käsityötä. Näitä elinkeinoja ei voitu kuitenkaan harjoittaa kaupungissa ilman porvarinoikeuksia. Kokkolan kaupungissa voitiin jo 1600-luvulla kaupunginlain mukaan myöntää porvarinoikeudet niitä anovalle, jos tämä eli moitteetonta elämää, hänen varallisuutensa arvioitiin kolmen markan arvoiseksi ja hänen tarkoituksenaan oli harjoittaa porvarillista elinkeinoa. Porvariksi pyrkijä sitoutui asumaan Kokkolan kaupungissa vähintään kuuden vuoden ajan ja kantamaan sinä aikana porvarille kuuluvat rasitukset. (Möller 1950, 83.)

Valtiovalta suosi porvareita. Nämä virkamiehet, kauppiaat ja käsityöläiset saivat vapaamman aseman ja lisää poliittista vaikutusvaltaa. Samalla lisääntyvä yleinen hyvinvointi toi lisää ostovoimaisia asiakkaita ja se takasi porvareille hyvän toimeentulon.

Kauppiaat, jotka olivat arvossapidetympiä kuin käsityöläiset saavuttivat varallisuutta ja heidän joukostaan valittiin raatimiehet, maistraattiin puolestaan valittiin myös käsityöläisiä. (Berg 1967, 152.)

Talonpojat, Euroopan suurin väestöryhmä, ei suinkaan ollut samanarvoinen joka maassa. Suomen, Ruotsin ja Norjan talonpojat olivat itsenäisiä, mutta muiden maiden talonpoikaisväestön asema oli hyvin heikko. Valistus oli maaorjuuden huippukautta, erityisen ankaraa maaorjuus oli Venäjällä, mutta myös Tanskan talonpojilla oli heikko asema. Säädyn sisällä vallitsi vielä huomattavan suuri eriarvoisuus. Läheskään jokaisen itsenäisenkään talonpojan maatila ei ollut tarpeeksi suuri, jotta se olisi taannut perheelle varman toimeentulon. (Männikkö 1988, 512.)

Ruotsin valtakunnassa oli vero-, kruunun- ja rälssitiloja. Verotilat olivat talonpoikien tai aatelittomien omistamia, kruununtilat omisti valtio ja rälssitilat omisti aatelisto. Sekä vero- että kruunun- talonpojat maksoivat veroa valtiolle, tavallisesti luonnontuotteissa tai rahassa. Verotalonpojan asema oli kuitenkin turvatumpi, tila oli hänen omaisuuttaan. Valtio omisti kruunun-tilan, joten kruunun- talonpoika voitiin irtisanoa tilaltaan. Tosin kruunun-tilakin oli perintötila, sillä sen peri isännän poika tai vävy samalla tavalla kuin verotilankin. Rälssitalonpojat taas olivat täysin riippuvaisia aatelisista isännistään, joille he maksoivat veroja ja joiden tiloilla he tekivät taksvärkkinsä. Vuoden 1720 jälkeen rälssitalonpoikien asema huononi entisestään, sillä he eivät saaneet äänestää eduskuntavaaleissa, mutta vuoden 1789 jälkeen heidän asemansa hieman parani kun he saivat ruveta lunastamaan tiloja itselleen. (Carlsson 1967, 92.)

Kokkolan pitäjän talonpoikien erityisasema

Kokkolan pitäjän talonpoikien erityisasema voidaan laskea alkavaksi 1500-luvulta, sillä jo tuolloin tarvitsivat kruunun laivaveistämöt Kokkolan seudun talonpoikien työvoimaa. Vaatimattomasta alusta lähtenyt laivanrakennus vilkastui 1600-luvulla. Kokkolan kaupungin perustamisen jälkeen Kokkolan pitäjän talonpojilla oli mahdollisuus olla mukana siinä tehokkaassa liiketoiminnassa, jota merenkulun muodossa Pohjanmaan pikkukaupungeissa harjoitettiin 1700- ja 1800-luvuilla. Jari Ojalan mukaan tämän liiketoiminnan tehostaminen ja tuottavuuden kasvattaminen ei ollut itsetarkoitus eikä merenkulkua har-

joitettu merenkulun vuoksi. Sen avulla varustajat pyrkivät ansaitsemaan rahaa ja täten turvaamaan oman ja perheensä taloudellisen aseman. (Ojala 1999, 349.)

Talonpoikien ensisijaisena tehtävänä työvoimansa tarjonnan ohella tässä tuottavuuden prosessissa oli hankkia laivoihin tarvittavat rakennusmateriaalit Kokkolan pitäjän metsistä. Mänty oli kysytyin puulaji, jonka suuret rungot voitiin paitsi käyttää rakennushirsinä myös sahata lankuiksi tai laudoiksi. Keskisuuret, suorat rungot sopivat hyvin rakennushirsiksi tai päreiden valmistukseen, pienemmät ja väärät rungot kelpasivat tervanpolttoon. Parhaat mastopuut kaadettiin Kaustisella ja Ylivetelissä, jonne Kaarlelan eri kylien talonpojilla oli mahdollisuus mennä metsätöihin tai vaihtoehtoisesti kaadattaa puut paikallisilla talonpojilla. (Back 1976, 200-201.)

Vanhin tieto vesivoimalla toimivasta sahasta Kokkolan pitäjässä on vuodelta 1621. Sahuri ja rakennusmestari Bertel Mattsson oli ilmoittanut, että hän oli laajentanut ja parannellut Vetelissä sijaitsevaa saharakennusta ja patoa, joita jäät ja kevättulva olivat vaurioittaneet. Vuonna 1737 ilmoitettiin, että jo ammoisista ajoista oli Vetelinjoen pienessä haarassa Indolan ja Storen mailla ollut sahalaitos. Tätä ylläpitivät kuusi (6) tilaa: Stor, Vessi, Heranen (Kälviällä), Indola, Brandt ja Närvilä. Toinen samana vuonna ilmoitettu sahalaitos oli myös vanhastaan sijainnut Vetelissä Oivon mailla. Osakkaina tässä sahassa olivat seuraavat talot: Oivo, Tuomisalo, Notjärvi, Björkbacka, Simonsbacka ja Bastubacka. Vuonna 1737 oli Kokkolan pitäjässä kaikkiaan 13 sahalaitosta. Neljä (4) kappaletta oli Lahna-koskella tai sen läheisyydessä ja kaksi (2) Vääräbäckenillä. Alavetelissä oli neljä (4) ja Kaustisella kolme (3) sahalaitosta. Esimerkkinä sahatavarasta 1700-luvulla mainittakoon, että tavalliset sahatut laudat olivat 2 tuumaa (5 cm) paksuja, 8-11 tuumaa (20-27 cm) leveitä ja 5-9 kyynärää (3-5,4 m) pitkiä. (Back 1976, 227-231.)

Puutavaran lisäksi laivojen rakentamiseen, varustamiseen ja mahdollisiin uusimisiin tarvittiin paljon nauvoja, pultteja, köysiä, purjeita ja ankkureita. Aivan kaikkea näitä eivät tosin talonpojat voineet toimittaa, mutta Lestijokilaaksossa toimi 1700-luvulla useita "väkivasaroita", joilla talonpojat takoivat järvi- ja suomalmista ankkureita ja nauvoja. Tohollammilla taottiin ankkureita vielä 1700-1800-luvun vaihteessa. Rautaa Kokkolaan hankittiin myös Kemin ruukilta ja Tukholmasta. (Ojala 1996, 57.)

Tervanpoltto kuului osana Kokkolan seudun talonpoikien erityisasemaan laivanrakennuksen ohella. Tervanpolttoa on Kaarlelassa varmuudella harjoitettu jo vuodesta 1579, sillä silloin möi talonpoikaiskauppias Lars Jönsson Kvikant kahdeksan (8) tynnyriä tervaa Tukholmassa ja vuonna 1587 antoi Mickel Nilsson Kaarlelassa veneestään 3 tynnyriä tervaa kruunun laivanrakennusta varten. Tervaa poltettiin Kokkolan pitäjässä koko 1600- ja 1700-luvun ajan. Kolottu puu kaadettiin ja talteen otettiin n. neljän kyynärän (240 cm) pituinen tervapuu. Vuonna 1777 laski Pedersören kirkkoherra H. Aspegren, että yhteen tervatynnyriin, jonka vetoisuus oli 125,6 litraa, tarvittiin n. 64 tukkia. Pikeä puolestaan saatiin tervasta, ja kahdesta tynnyristä tervaa saatiin yksi tynnyri (myös 125,6 litraa) pikeä. Tervahautojen olinpaikoista ei nykyisin ole saatavilla kovin tarkkoja tietoja, mutta Linnusperän ja Sokojan välisessä metsikössä ja Lahnakoski-Hassis-tien varrella niitä on ainakin ollut. Kaarlelan kylien talonpojilla on myös ollut omia tervahautoja Alavetelissä, Kaustisella ja Vetelissä. Tervatynnyrit kuljetettiin joko Kokkolan kaupunkiin tai johonkin muuhun lastauspaikkaan. Tynnyrit kuljetettiin talvisin reellä ja kesäisin veneellä sopivaan säilytyspaikkaan. (Back 1976, 222.)

Laivanrakennus, tervanpoltto ja raudanvalmistus olivat kovaa ruumiillista työtä. Näistä töistä sai Kokkolan pitäjän talonpoika tarpeellisia lisäansioita elantonsa hankkimiseksi. Se ei kuitenkaan vielä riittänyt. Tämän seudun talonpojat olivat 1700-luvulla erityisasemassa työn vaihtelevuuteen, mutta myös työn paljouteen nähden, sillä kaarlelalaiset talonpojat joutuivat osallistumaan myös kirkonrakennukseen. Anders Chydeniuksen tullessa Kokkolaan kirkkoherraksi vuonna 1770 hän aloitti pitkäilliset kirkon laajennustyöt, jossa kirkolle rakennettiin myös uusi tapuli. Talonpojat joutuivat tekemään kirkon laajennustyöt taksvärkkeinä muiden töidensä ohella. Työn inhimillisesti katsottuna määrällistä paljoutta verrattaessa talonpoikien taloudelliseen selviytymiseen on todettava, että mikäli talonpoika jaksoi tehdä työtä hän sai siitä myös elantonsa. Työ oli kannattavaa, sillä tutkimukseeni kuuluvat talot olivat suhteellisen vakavaraisia. (ks. s. 76)

Merenkulun ja porvariskulttuurin merkitys talonpoikaisnaisille

Ruotsin valtakunnassa kaupungit olivat oman historiansa vaikutuksesta keskenään niin erilaisia, että niistä ei voida puhua omana ryhmänään. Tukholma oli ainoa varsinaisesti mannermainen kaupunki. Aluksi Tukholma oli paikka, jonka kautta uudet muotisuunnat tulivat ensimmäiseksi. Toisaalta kaupunkien porvareilla oli etujensa johdosta hyvät mah-

dollisuudet saavuttaa varallisuutta ja se taas vaikutti heidän elintapoihinsa. Suotuisissa oloissa kehittyi ns. porvariskulttuuri, jolla oli merkittävä osuus yhteiskunnallisessa kokonaiskehityksessä. Porvariskulttuuri-nimitys on kuitenkin aika epämääräinen nimitys, jos sillä tarkoitetaan pelkästään kaupunkilaiskulttuuria sillä kaupunkien ulkopuolella ruukeilla ja suurilla tiloilla asui monia, joiden elämäntapa oli hyvin lähellä kaupunkilaisten elämäntapaa, vaikka muodollisesti kuuluttiinkin eri säätyyn. (Berg 1967, 152.)

Kokkolassa jaettiin porvaristo vuonna 1734 kolmeen eri luokkaan. Nämä olivat kauppiaat, kirves- ja merimiehet sekä käsityöläiset. Tuolloin Kokkolan porvareiden yhteismäärä oli 121. Kauppiaita oli 43, käsityöläisiä 22 ja loput 56 kuuluivat kirves- ja merimiesten ryhmään. Vuonna 1735 tehtiin veroluettelossa vielä tarkempi jako ja sen mukaan kaupungissa oli suurkauppiaita 5, keskinkertaisia kauppiaita 19, pikkukauppiaita 19, käsityöläisiä 24, laivureita 4 ja merimiehiä 68, yhteensä 139. (Nikander 1945, 77.)

Suurkauppiaita oli Kokkolan kaupungissa vuonna 1735 vain viisi kappaletta. Nämä olivat varatuomari Martin Polviander, kauppias Cristoffer Carlbohm, raatimiehet Lauritsa Steen ja Jacob Falander sekä pormestari Juhana Westringin leski. Vuonna 1785 kauppiaita oli Kokkolassa kaiken kaikkiaan 30 ja liikettä harjoittavia kauppiaan leskiä 8. Vuonna 1795 kauppiaita oli 33 ja liikettä harjoittavia kauppiaan leskiä puolestaan 7. 1800-luvulle tultaessa kauppiaiden määrä väheni. (Nikander 1945, 77-81.)

Merenkulun ja porvariskulttuurin merkitys talonpoikaisnaisille oli hyvin konkreettinen. Perukirjoista löytyvät yhteydet porvareihin. Tavallisesti kyseessä oli kauppias, jolle vainaja oli jäänyt velkaa. Yhdessä tapauksessa vainajalla oli saamia raatimies Stenhagenilta. (29/60) Yhteyksiä näkyy vuosilta 1747-1785, vähiten 1750-luvulla, sieltä mainitaan vain kauppias Eric Pasanen.(10/50) Eniten yhteyksiä löytyy 1770-luvulta, kaikkiaan kahdeksaan (8) eri kauppiaseen. Uutuudet ja tuontikankaat kulkivat porvariskulttuurin ja sitä edustavien kauppiaiden kautta talonpoikaisnaisten vaatetukseen. Kokkolan seudun talonpoikaisnaiselle se oli muotitietoisuuden kanava.

4. Teoreettisia lähtökohtia

Omistamisen subjektiivinen liike

Pohtiessani 1700-luvun naisten maailmaa, naisten yhteiskunnallista asemaa sekä heidän kiistämätöntä toiseuttaan verrattuna saman yhteiskunnan miehiin, en ole voinut ohittaa Georg Simmelin ajatuksia dualismista. Georg Simmel (1858-1918) oli sosiologian perustajia, mutta koska omat tutkimuskysymykseni ovat sekä etnologisia kysymyksiä että hyvin pitkälle sosiologisia kysymyksiä, etsin niihin vastauksia Simmelin ajatusten pohjalta.

Teoksessaan *Muodin filosofia*, Simmel määrittelee ihmisen tapaa käsittää elämän ilmiöitä. Hänen näkemyksensä mukaan meille on suotu elämän ilmiöiden käsittämiseen tapa, jonka avulla ymmärryksemme ulottuu myös viittauksina ilmiöiden toiselle puolelle. Tunneimme, että teoissamme olemme vajavaisia ja ilmiöiden takana on paljon muuta kuin mitä välittömästi tajuntaamme ulottuva pinta tuo esiin. Olemme itse fyysisiltä ja psyykkisiltä tarpeitamme kaksijakoisia, tarvitsemme sekä liikettä että lepoa. Psykkiset tarpeemme ohjaavat meitä yleiseen, joka takaa meille rauhan, mutta haluamme myös käsittää yksityisen, joka puolestaan saa aikaan liikkeen tapauksesta toiseen. Myös tunne-elämässämme etsimme liikettä, joka rauhallisen omistautumisen sijaan on energistä itseilmaisua. Simmelin mukaan jo ihmisen kokonaiskäyttäytymisessä näkyy dualismi. Ihmisen perusluonteeseen kuuluu toisten käyttäytymisen jäljittely, mutta heti kun mukaan tulee tulevaisuuden elementti niin ihmisestä tulee teleologinen, tarkoitusperää tavoitteleva, jäljittelijän vastakohta. (Simmel 1986, 21-22.)

Arto Noro varoittaa Simmelin kirjan suomennoksensa esipuheessa lukijaa. Hänen mielestään Simmel on modernia elämäntyyliä tarkastelevassa filosofisesti ja kulttuurikriittisesti laaditussa sosiologiassaan yhtä aikaa sekä kaukana meistä että lähellä meitä. Se pitää paikkansa. Georg Simmel ihaili sivistysporvareita ja oli itse sellainen myös luokkasemaltaan. Teoreetikkona hän paneutui moderniin elämäntyyliin, muotiin, rahan valtaan ja esineiden omistamisen kysymyksiin. Hän oli kiinnostunut suurkaupungin ihmisistä, jotka hänen mielestään edustivat eri sosiaalisten piirien leikkausta. (Simmel 1986, 7-9.)

Moderni voidaan joko määritellä vastapoleilla uusi ja vanha, nykyinen ja entinen tai ohimenevä ja ikuinen tai niinkuin sen määritteli 1860-luvulla runoilija Charles Baudelaire

(1821-1867) termeillä muuttuva, pakeneva ja satunnainen. Tämä näkyi hänen lyriikassaan uudistuspyrkimyksenä, jossa hän pyrki hylkäämään sidonnaiset rytmit ja loppusoinnut. Hänen mukaansa moderni on aina myös ohimenevää. Baudelaire määritteli "esteettistä modernismia", moderniteettia, joka taiteissa usein on klassisen tai sovinnaisen vastakohta, Simmel taas puhui modernista elämäntyylistä. (Simmel 1986,7-9.)

Simmel syntyi 1800-luvun puolessa välissä. Hänen aikanaan olivat vakiintuneet monet 1700-luvun aikana yhteiskunnan rakenteessa tapahtuneet muutokset. Vaikka Georg Simmel ja tutkimukseeni kuuluvat Kokkolan pitäjän talonpoikaisnaiset eivät olleet toistensa aikalaisia, on heillä selvä yhteys toisiinsa. 1700-luvun Kaarlelan eri kylien ja Alavetelin kylän naiset elivät sitä eurooppalaista elämää, jonka toisena puolena oli vilkas kosketus ulkomaailmaan ja sen mukanaan tuomiin virtauksiin, mutta toisena puolena ylitsepääsemättömät lainsäädännölliset rajoitukset. Muoti, rahan valta, kysymys esineiden omistamisesta ja pyrkimys moderniin elämäntyyliin oli kuitenkin koko ajan läsnä.

1700-luvulla eläneet ihmiset uskoivat, että heidän vuosisatansa erosi selvästi edeltävistä vuosisadoista. Valistusaika oli erittäin merkittävä oman aikansa ihmisille ja on vaikuttanut myös ajassa eteenpäin. Valistuksen ajamat asiat olivat asenteiltaan rationaalisia (järjenmukaisia), kriittisiä, emansipatorisia (vapautuminen epäitsenäisyyden tilasta) ja reformistisia (uudistuksellisia), mutta ne eivät olleet kumouksellisia. (Haikala 1996, 219-221.)

Valistus kallisti maailmassa vaa'an järjen ja tiedon puolelle pois lumouksen maailmasta. Nykyisten historiantutkijoiden mukaan valistus myös suuresti edisti modernisaatiota, modernin maailman synnyttäneitä kehitystä, joka on hyvin pitkälle hahmottanut nykyaikaista ajattelutapaa. Valistuksen sisältämä käänne moderniin oli suuri muutos traditioihin, jähmeään säätyjakoon ja autoritääriseen vallankäyttöön tottuneelle Euroopalle. Monet ajatukset, jotka valistuksen aikana ajettiin läpi ovat meille itsestäänselvyksiä. Valistus ei valmistautunut vallankumoukseen, mutta se johti prosessiin, jonka seuraukset koskettivat laajoja ihmisjoukkoja ja muuttivat yhteiskuntaa. (Haikala 1996, 219-221.)

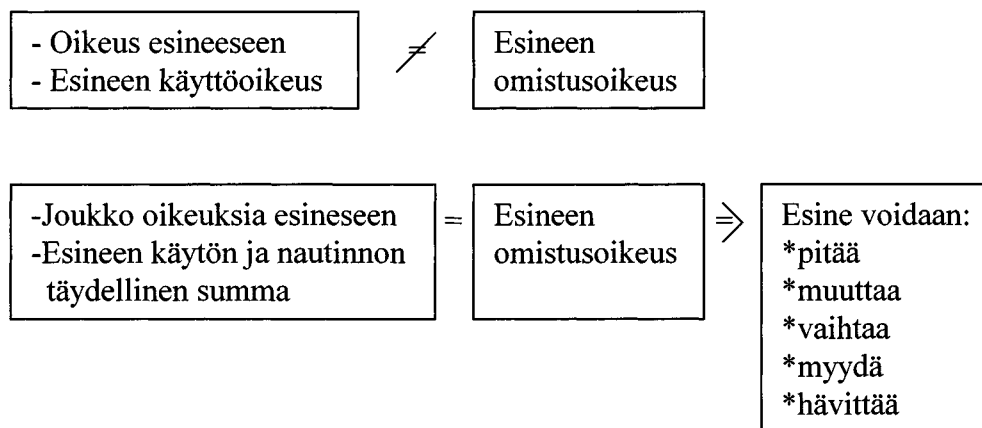
Modernissa elämäntyyliässä on Simmelin mukaan kyse rahasta. Raha on se yleinen arvon mitta, johon lähes kaikki voidaan palauttaa. Raha on myös yleinen vaihdon väline ja se sitoo kaiken verkkoonsa. Kypsässä rahataloudessa pesii moderni elämäntyyli ja kypsän

rahatalouden kehto on suurkaupunki. Mutta ei vain suurkaupunki. Kyse on myös yhteiskunnasta. Suurkaupunki on osa yhteiskuntaa, jossa raha liikkuu yhteiskunnan muodostamassa, rahan itsensä kutomassa verkossa. (Simmel 1986, 10.)

Teoksessaan *Rahan filosofia* (1900) Georg Simmel pohtii esineen omistusoikeuden tasoja ja rahan omistamisen tuomaa riippumattomuutta. Hänen mielestään vain raha saa aikaan olemisen ja omistamisen riippumattomuuden. (Simmel 1997, 47) Rahan omistus ja sen luoma riippumattomuus ei kuitenkaan ulottunut eikä koskaan tule ulottumaan kaikkiin yhteiskuntaluokkiin. Vaikka tutkimusaineistonani käyttämissäni naisten perukirjoissa mainitaan myös rahavaroja, ei niillä ole samanlaista konkreettista kosketusta naisten jokapäiväiseen elämään kuin heidän vaatteillaan. Väitettäni, että 1700-luvun talonpokaisnaisen ainoa todellinen omaisuus oli hänen vaatteensa, perustelen Simmelin teoriolla esineiden omistamisesta.

Georg Simmelin mukaan esineiden omistaminen tarkoittaa myös tekemistä. Vain silloin saadaan ote omistamisen koko syvyydestä ja kattavuudesta. Esineisiin nähden olemassa-olevat yksittäiset oikeudet ja käyttöoikeudet on kuitenkin käsitteellisesti ja oikeudellisesti erotettava omistusoikeudesta. Se kokonaisuus, jonka mahdollinen ja kulloinkin toteutuva käyttö muodostavat kattaa henkilön omistusoikeuden määrättyyn esineeseen nähden. Näin siitäkin huolimatta, vaikka sitä, mitä joku tulee tekemään omaisuudellaan, ei voida koskaan ennalta määrätä. (Simmel 1997, 42-45.)

Kaavio 3. Esineen omistusoikeuden määrittäminen Simmelin mukaan

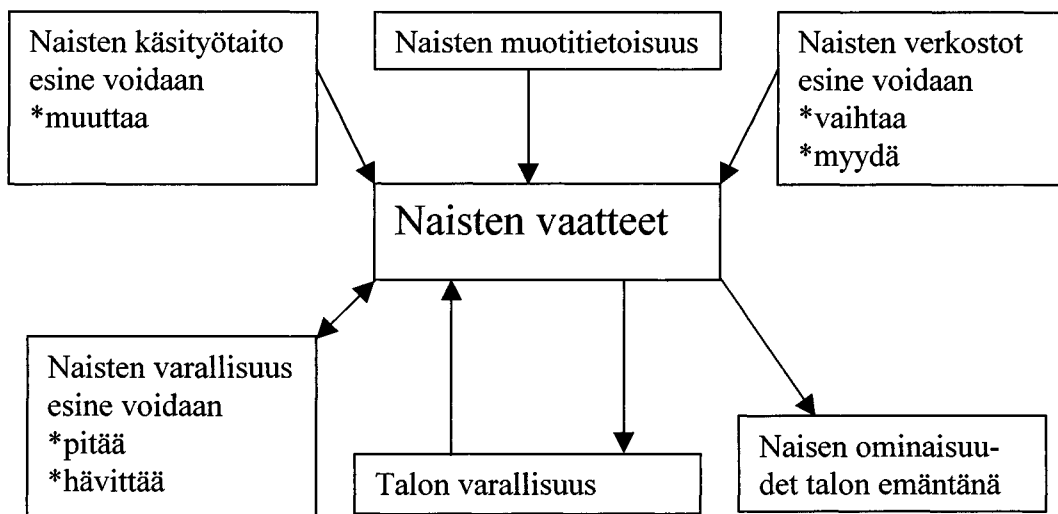

Omistusoikeutta ei voi ilmaista muulla kuin joukolla oikeuksia esineeseen. Omistusoikeus muodostuu periaatteessa kaikkien asiaan kuuluvien oikeuksien eli kaiken esineeseen kohdistuvan käytön ja nautinnon täydellisestä summasta. Vakiintunut omistaminen muotoutuu vain niiden prosessien ajattelussa tapahtuvana jälkivaikutuksena, jotka johtavat omistusoikeuteen. Tätä omistusoikeutta, tulevaa nautintoa ja hyväksikäyttöä ennakoimme ajatuksissamme. Jos nämä ilmiöt karsitaan omistamisesta pois, niin ei jää mitään jäljelle. (Simmel 1997, 45-46.)

1700-luvulla Kokkolan pitäjän talonpoikaisnaisten perukirjoissa luetteloidut esineet olivat pääasiassa tavaroita, jotka liittyivät läheisesti talossa tehtäviin töihin ja elinkeinon harjoittamiseen. Talon emäntä ei voinut tehdä omavaltaisesti muutoksia näissä esineryhmissä töiden häiriintymättä. Vaatteet olivat kuitenkin se esineistö, josta voidaan sanoa, että sen hankkiminen ja siitä hyödyn saaminen oli riippuvainen talon emännän omista voimista, ominaisuuksista ja ponnisteluista. *Hänellä oli mahdollisuus vaikuttaa omiin vaatteisiinsa käsityötaitonsa, muotitietoisuutensa ja verkostonsa ansiosta ja vaatteet puolestaan vaikuttivat hänen omaan varallisuuteensa, talon varallisuuteen sekä hänen ominaisuuksiinsa ja toimintaansa talon emäntänä ja naisena yhteiskunnassa lainsäädännöllisestä toiseudesta huolimatta.*

Omistaminen on subjektiivinen liike, jonka vaihtelevat lajit ovat jonkin verran riippuvaisia kohteen erityislaadusta, jossa liike toteutuu. Muun kuin rahaomaisuuden hankkiminen ja siitä hyödyn saaminen on riippuvainen määrättyistä voimista, erityisistä ominaisuuksista ja ponnisteluista. Tästä seuraa välittömästi, että erityislaatua olevan omaisuuden täytyy toisin päin vaikuttaa omistajan ominaisuuksiin ja toimintaan. Erilaisia asioita omistetaan erilaisella tavalla silloin, kun otetaan huomioon muutakin kuin vain omistusoikeuden juridinen merkitys. Omaisuuden vaikutus omistajaan on seikka, joka määrää omistamisen laatua. Mitä perusteellisemmin ja tunnollisemmin omaisuus todella omistetaan, sitä voimakkaammin ja määräävämmiin se tulee vaikuttamaan omistajan sisäiseen ja ulkoiseen olemukseen. Tästä syntyy ketju olemisesta omistamiseen ja omistamisesta takaisin olemiseen. (Simmel 1997, 45-47.)

Kaavio 4. Simmelin määrittelemän omistusoikeuden vaikutukset naisten vaatteisiin ja vaatteiden vaikutus naisiin

Georg Simmel määritteli siis modernin elämäntyylin, omistusoikeuden ja kaiken arvon mittaamisen rahassa. Häntä kiinnosti kuitenkin myös muodin määrittely ja modernin ja muodin välisen yhteyden avain. Muoti on aina tietty sosiaalinen muoto, yhtäläisyyden ja erilaisuuden tilapäinen sovitin, mutta muodin mekanismeissa toteutuva dualismi onkin elämässä ja ihmisessä itsessään. Muoti ulottuu kaikille elämän alueille, mutta sen klassisena esimerkkinä voidaan pitää pukeutumista. Muodit, joita historiasta tunnemme ovat yleensä olleet luokkamuoteja, jotka ovat pohjautuneet yhteiskunnalliseen erottautumiseen. Muodin sisällöt taas ovat satunnaisia, niitä eivät kykene mitkään rationaaliset teoriat selittämään. (Simmel 1986, 12.)

Simmel korostaa sitä, että muoti on aina tietty sosiaalinen muoto. Tätä ilmiötä tarkastelee myös Minna Uotila kirjassaan *Pukeutumisen kuva* (1994) ja kiinnittää huomion siihen, että pukeutumiskuvan merkitys ei ole yhteismitallinen vaatetuksen sisällön kanssa. Pukeutumisen kuvaa tarkasteltaessa ei voida sulkea pois muodin vaikutusta, sillä se antaa konkreettisen ulkonäön vaatteeseen sisältyvään sosiaaliseen tavoitteeseen. Pukeutumisessa kohdistuu konkreettinen teko käsillä oleviin vaatteisiin, mutta pukeutumisen syvempi tarkoitus on luoda silta pukeutumiskuvan tekijästä kohteeseen. Pukeutuminen on inhimillistä toimintaa, jossa tavoitteenasettelu määräytyy toimivan subjektin näkökulmasta. (Uotila 1994, 13-15.)

Ketkä sitten ovat erityisen riippuvaisia muodista? Simmelin mielestä erityisesti naiset. Tämän hän määrittelee (1900-luvun alussa) johtuvaksi siitä, että naiset ovat lähes koko historiansa ajan olleet heikommassa yhteiskunnallisessa asemassa kuin miehet. Historialliset tosiasiat viittaavat siihen, että koska naiset kohtasivat vastustusta ja torjuntaa monilla aloilla niin muoti oli se huomion herättämisen tie, jota naisetkin saattoivat käyttää. (Simmel 1986, 52-53) Toisaalta muoti voidaan myös käsittää maskiksi. Simmelin mukaan muoti on tavalla tai toisella hyväksyttävä, mutta sen voi rajata myös koskemaan vain pintaa. Silloin sen sisällä on runsaasti liikkumavaraa. (Simmel 1986, 52-56.)

Pinnallisena pysyttelevä muoti on kuitenkin hyvin ristiriitaista. Perinnepuku mielletään säädyn, univormu statuksen ja muotipuku ryhmän vertauskuvaksi, toisaalta muodikkaan pukeutumisen taustalla voi olla säätyvelvoitteen paine. Sosiaalisen aseman osoittajana taas muotipuvulla on korkea arvo siitä huolimatta, pidetäänkö muotia sinällään tärkeänä vai vähemmän tärkeänä. (Franck 1997, 96-105.)

Tutkiessani 1700-luvun talonpoikaisnaisen asemaa, varallisuutta ja muotia sekä naisen suhtautumista siihen olen periaatteessa samaa mieltä Simmelin kanssa. Asiaa täytyy kuitenkin pohtia myös historiankirjoituksen näkökulmasta yleensä ja naisten historian näkökulmasta erityisesti. Historiankirjoituksessa voidaan pyrkiä universaalihistoriaan, johon sisältyy ajatus siitä, että se olisi kaikkien yhteistä historiaa. Universaalihistoriaa ei kuitenkaan ole, se on vain oletusta. (Rosenhaft 1997, 16) Epätasaisuus sävyttää historiaa kun on kysymys naisen asemasta. Naishistoriaa on vaikea sovittaa kaikkien yhteiseen historiankirjoitukseen, sillä kahdella sukupuolella ei koskaan voi olla yhtä historiaa. Se, että nais-historia ei sovi kaiken kattavaan universaalihistoriaan, johtuu erilaisista lähtökohdista. Naiset kokevat asioita eri tavalla kuin miehet, ja naisten kokemuksesta lähtevä naishistoria ei voi olla universaalihistorian lähtökohta. (Rosenhaft 1997,16.)

Etnologiassa on sukupuolten välisten elämäkokemusten erilaisuudet huomattu jo varhain. Nämä erilaisuudet heijastuvat naisten ja miesten erityisiin kulttuurin muotoihin. Kulttuurin kokonaiskuvan hahmottamisen myötä on myös nähtävissä se, että mieskeskeisellä yhteiskuntajärjestelmällä oli kuitenkin rajansa. Yhteiskuntaa leimasi mieskeskeisyys, mutta kansanperinteeseen kuuluvien tapojen, tarinoiden ja myyttien kautta käy ilmi, että kyseessä ei kuitenkaan ollut miesten mielivalta. (Kokko 1996, 49-50.)

Georg Simmelin esittämän dualismin, ilmiöiden taakse ulottuvan käsityskyvyn, avulla pystyn mielestäni löytämään näkökulmia tutkimuskysymyksiini, jotka koskevat Kokkolan seudun talonpoikaisnaisia 1700-luvulla. Lainsäädännön asettamien rajoitusten ja rahan omistamisen marginaalisuuden johdosta talonpoikaisnaisten tärkeimmäksi henkilöhohtaiseksi omaisuudeksi nousivat hänen vaatteensa. Simmelin dualismiin tukeutuen voin esittää tarkentavia kysymyksiä. Pystyivätkö naiset omien vaatteidensa kautta ottamaan kantaa muotiin ja vaikuttamaan sen kautta sisäiseen asemaansa yhteiskunnassa? Koostuiko naisten varallisuus vain sen näkyvästä muodosta, vaatetuksesta, vai oliko naisilla taipumus ja kyky nähdä ilmiöiden tuolle puolen rahan vallasta, esineiden omistamisen ongelmallisuudesta ja lainsäädännöllisestä toiseudestaan huolimatta?

5. Talonpoikaisväestön varallisuus

1700-luvun rahayksiköt ja varallisuuden mitat

Käteinen raha ei ollut aina tarpeen kaupankäynnissä. Kalat voitiin vaihtaa viljaan ja suo-
laan. Sakot ja osa veroista voitiin maksaa viljana, voina tai lihana. Rahaa käytettiin kuitenkin arvon mittana. Myös puhtaassa vaihtokaupassa tavarat arvioitiin rahassa ennen vaihtamista. Suomessa on 1500-luvulta lähtien voitu yhä enenevässä määrin käyttää rahaa vaihdon välineenä. Rahan arvon ollessa vakaa, on raha ollut tavoittelemisen arvoista, mutta arvon vaihdellessa on tavara syrjäyttänyt rahan vaihdon välineenä. (Back 1976, 301.)

Suomen ollessa osa Ruotsin valtakuntaa oli meillä luonnollisesti virallisesti käytössä ruotsalainen raha. Satunnaisesti lyötyjä kultarahoja lukuunottamatta hopea oli 1620-luvulle asti ainoa rahametalli. Vuodesta 1604 alkaen käytössä oli kaksi erilaista taalaria tai taale-
ria. Riikintaalari (riksdaler) sisälsi noin 25.6 grammaa hopeaa ja sen arvo pysyi muuttumattomana. "Ruotsalalainen taalari" oli neljän markan rahamäärä, jonka arvo puolestaan vähitellen laski. (Talvio 1993, 13.)

Riikintaalari sisälsi siis noin 25.6 grammaa hopeaa. Tällä hopeamäärällä sai 83 litraa ruista vuonna 1700. Pahimpina nälkävuosina puolestaan rukiin hinta nousi niin korkealle,

että yhdellä riikintaalarilla sai vain 45 litraa ruista. Hinnan laskun jälkeen vuonna 1730 saatiin jälleen vastaavalla hopeamäärällä 82 litraa ruista. (Rosén 1967, 81.)

Kuparirahaa alettiin lyödä vuonna 1624. Ruotsi oli tähän aikaan maailman johtava kuparintuottaja, ja kuparirahan käyttöönoton tarkoituksena oli myös lisätä kuparin kulutusta omassa maassa, varsinkin maailmanmarkkinahintojen ollessa alhaiset. Kuparirahan keskeinen asema oli ominaista juuri Ruotsin rahahistoriassa 1600- ja 1700-luvuilla. Kuparin hinnan vaihtelut vaikuttivat kuitenkin niiden saatavuuteen ja vuosien 1644-1778 pienempien rahojen ohella käytettyjä suuria kuparilevyrahoja, ploatuja, oli hankala käsitellä. (Talvio 1993, 13.)

Rahoja lyötiin pitkään rahapajoissa ympäri Ruotsia. Vähitellen rahan lyöminen keskittyi pääasiassa Tukholmaan, mutta suurin osa valtakunnan kuparirahoista lyötiin vuosina 1644-1831 Avestassa. (Carlsson 1967, 27.)

Kuparista aiheutuneiden vaikeuksien vuoksi Ruotsi otti ensimmäisenä maana Euroopassa käyttöön vuonna 1661 paperirahan. Setelit tulivat tunnetuksi myös Suomessa, sillä setelit liikenteeseen laskeneella "Stockholms Bancolla" oli vuosina 1663-1667 haarakonttori Turussa. Pankki jouduttiin lopettamaan vuonna 1668, mutta tilalle perustettiin Valtakunnan Säätyjen Pankki. Tämä pankki taas oli maailman ensimmäinen keskuspankki, joka uskalsi aloittaa paperirahan uudelleen liikkeeseen laskemisen vasta vuonna 1701. Suomalaiset talonpojat vierastivat seteleitä. Siksi niissä oli vuodesta 1748 alkaen arvomerkitä myös suomeksi. (Talvio 1993, 13.)

Rahajärjestelmä oli käytännössä monimutkainen 1700-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Riikintaalari pysyi muuttumattomana, mutta "ruotsalainen taaleri", joka vastasi neljää markkaa laski arvossa vähitellen. Markka-arvoisia rahoja ruvettiin vuodesta 1664 kutsumaan karoliineiksi (karolin); yksi karoliini vastasi kahta markkaa. Vuosina 1677-1778 käytettiin ploatujen lisäksi myös pienempiä rahoja. Hopeaäyri oli nimeltään styyveri (styyver) ja vuodesta 1665 yksi hopeaäyri vastasi kolmea kupariäyriä. Kuparista valmistettiin myös suurikokoisia äyrinrahoja, jotka noudattivat hopearahan kurssia. Nämä rahat olivat nimeltään lantteja (slant), pienet kuparirahaäyrit taas runstykkejä (run(d)stykke) tai äyrejä (öre). Tilinpidossa käytettiin kuitenkin kuparirahalaskua. (Talvio 1993, 13-14.)

Tilanne helpottui huomattavast kun rahajärjestelmä yksinkertaistettiin vuonna 1777. Silloin tehtiin riikintaalarista perusyksikkö. Yksi riikintaaleri oli 48 kuparikillinkiä (skilling) ja yksi killinki taas oli 12 runstykkiä. Hopeinen riikintaalari (specie) ja paperinen riikintaalari (banco) olivat samanarvoisia, plootut poistettiin käytöstä. (Talvio 1993, 13-14.)

Rahanuudistuksen myötä vuonna 1777 siirryttiin rahassa hopeakantaan. Setelit, jotka vastasivat kuparirahoja, lunastettiin takaisin puolella arvostaan. Uusien seteleiden arvo laskettiin riikintaalareissa. Kansa omaksui hitaasti killingit rahayksikkönä. Vuonna 1790 painettiin ensimmäiset setelit, joiden arvo oli killingeissä ja vasta vuonna 1802 lyötiin valtakunnan ensimmäiset killinkikolikot. Samana vuonna lyötiin myös ensimmäinen runstykki, arvoltaan siis 1/12 killinkiä. (Carlsson 1967, 41.)

Rahanuudistusvuonna 1777 oli hovioikeuden asessorin vuosipalkka noin 400 riikintaalaria. Suurin osa palkasta maksettiin käteisellä. Työmiehen vuosipalkka puolestaan oli 20 riikintaalaria. Suuren osan hänen palkastaan muodostivat luontaisedut, ruoka ja yösija. Käteisen rahan osuus oli työmiehen palkassa vähäinen. (Carlsson 1967, 41.)

Käytännössä Kokkolan pitäjän talonpoikien ja heidän vaimojensa perukirjoissa luetteloitujen tavaroiden arvojen merkinnät ovat hyvin yksinkertaisia. Vuoteen 1777 asti omaisuuden arvo merkittiin selvästi kuparirahoina (Kopparmynt: dahler. öre), yksi kuparitaalari oli 32 äyriä. Jos talossa oli käteisvaroja ne merkittiin sellaisiksi kuin ne todellisuudessa olivat, esimerkiksi “uti plåtar”, “Siu st. Dubbla Caroliner”, “4 st. Rubel”, “5 st. halfva Caroliner” tai “Tre st. enkla Caroliner in specie”, mutta niiden arvo muutettiin aina kuparitaalariksi ja äyreiksi. Toisinaan rahojen nimityksiä ei eritelty, vaan merkittiin yksinkertaisesti: “Contant i plåtar och slantar” tai “Contant i Sedlar” ja arvo kuparitaalareina ja äyreinä.

Vuoden 1777 rahanuudistus näkyi Kokkolan pitäjän perukirjoissa hyvin pian. Kaarlelassa, Korpilahden kylässä 7. päivänä tammikuuta vuonna 1777 laaditussa perukirjassa syyskuussa 1776 kuolleen talonpoika Pål Pålsson Kotkaman jälkeen oli omaisuuden arvo jo laskettu riikintaalareina, killinkeinä ja runstykkeinä (Rdl. skl. rst). Ensimmäinen naisen perukirja, jossa rahanuudistus maaseudulla näkyi oli Sokojan kylässä, talonpoika Eric

Michelsson Notjerven lokakuussa 1776 kuolleen vaimon Lisa Johansdotterin perukirja, joka on päivätty 20.2.1777. (47/70)

Kokkolan kaupungissa lokakuussa 1776 kuolleen porvari Johan Ahlqvistin jälkeen laaditussa perukirjassa 17.6.1777 oli omaisuuden arvo vielä merkitty kuparitaalareina ja äyreinä (Daler Kopparmynt). Seuraava säilynyt perukirja oli laadittu 25.6.1777 eli noin viikon kuluttua edellisestä, tällöin oli kyseessä toinen kokkolalainen porvari, elokuussa 1775 kuollut Matts Hucka. Hänen jälkeensä jättämän omaisuutensa arvo oli jo merkitty selvästi riikintaalareina (Rd), killinkeinä (s) ja runstykkeinä (rst). (Björkman 1935, 138.)

Käteisen rahan merkitseminen perukirjoihin jatkui samaan tapaan kuin ennen rahanuudistusta. Erilaiset rahat merkittiin esimerkiksi “3 st. Ryska Rubblar”, “En half Rubbel”, “3 st. Enkla Caroliner”, mutta niiden arvo muutettiin riikintaalareiksi, killingeiksi ja runstykkeiksi. Merkintää “nya hvita penningar” tai “slanttar” seurasi samoin merkintä kyseisen rahan yhteisarvosta riikintaalareina, killinkeinä ja runstykkeinä.

Venäläisiä ruplia löytyy perukirjamerkinnöissä siellä täällä. Isonvihan (1713-1721) ja pikkuvihan (1742-1743) aikana koko Suomi oli venäläisten miehittämä. Venäläisten jäljiltä maahan jäi rahaa, mutta vuoden 1743 jälkeen venäläisen rahan käyttö kiellettiin maksuvälineenä Ruotsin valtakunnassa. (Talvio 1993, 16.)

Kokkolan pitäjän perukirjoissa venäläistä rahaa esiintyi melkein koko tutkittavana olleen ajanjakson (1740-1799) aikana. Ainoastaan 1790-luvun perukirjoista niitä ei löytynyt. Rahaa ei hevillä hävitetty, vaikka se ei olisi käypääkän. Osa rahoista oli siis vanhoja. Toisaalta venäläisten kanssa on käyty vilkkaasti kauppaa kaikkina aikoina. Yhdessä perukirjassa 1790-luvulta mainitaan myös tanskalaista rahaa (1 st. Dansk skillings stycke). (58/90)

Perukirjoissa mainitut hinnat ovat yleensä jonkin verran todellisia hintoja alhaisempia ja ainakin pukuluetteloihin voi lisäksi soveltaa noin kymmenen (10) vuoden aikatakaumaa, iäkkään henkilön kohdalla enemmänkin. (Pylkkänen 1982, 18-19.) Edellä mainituista seikoista huolimatta ne antavat kuitenkin kuvan 1700-luvun talonpoikien varallisuudesta. Saini Laurikkala (1947) on laskenut ja verrannut varsinaissuomalaisen talonpoikien va-

rallisuutta keskenään samalla tavalla kuin Gunnar Suolahti (1919) on laskenut ja verrannut koko Suomen papiston varallisuutta keskenään. Varallisuutta laskiessaan ovat molemmat huomioineet pelkästään perukirjoissa ilmoitettujen varojen määrän ottamatta velkoja huomioon. Näistä luvuista ilmenevät Suolahden (1919) mukaan kyseessä olevien henkilöiden elintaso. (Laurikkala 1947, 355 ja Suolahti 1919, 196.)

Saini Laurikkalan mukaan varsinaissuomalaiset talonpojat voidaan jakaa seuraavasti:

1. vähävaraiset talonpojat, joiden omaisuuden arvo oli alle 50 hopeariksiä
2. tavalliset talonpojat, joiden omaisuuden arvo ei noussut yli 100:n hopeariksiin
3. kohtalaisesti toimeentulevat, keskivarakkaat, joiden varat olivat 100,1-200 hopeariksiä
4. varakkaat, joiden omaisuuden arvo oli 200,1-600 hopeariksiä
5. talonpoikaispohatat, joiden omaisuuden arvo oli yli 600,1 hopeariksiä

(Laurikkala 1947, 356 ja Suolahti 1915, 6.)

Talonpoikien varallisuutta keskenään arvioitaessa on otettava huomioon rahan arvo. Tutkimieni Kokkolan pitäjän naisten perukirjoissa on vuoden 1777 rahanuudistukseen asti (ks. s. 51-52) omaisuuden arvo merkitty kuparitaalareina ja rahanuudistuksen jälkeen rii-kintaalareina eli rikseinä. Riksin arvo oli 18 silloista kuparitaalaria. (Virrankoski 1986, 492) Olen muuttanut kuparitaalareissa ilmoitetut omaisuuden loppusummat hopearikseiksi (jakamalla 18:lla) ja siten voinut erotella Kokkolan pitäjän talonpoikaisnaiset em. ryhmiin. Omaisuudeksi olen laskenut sekä irtaimen omaisuuden että osuuden tilaan, jos perukirjassa on erikseen mainittu, että vaimolla oli ollut osuus tilaan. Muissa tapauksissa kyse on vain irtaimesta omaisuudesta.

Kyseessä on naisten varallisuus, joka ei tarkoita talon varallisuutta. Kokkolan pitäjän naisten varallisuutta on kuitenkin syytä suhteuttaa edellä mainittuun Saini Laurikkalan (1947) Varsinais-Suomen talonpojista tekemään varallisuusjakoon. Tällä tavalla on mahdollista saada kuva siitä, mihin varallisuusryhmiin Kokkolan pitäjän talonpoikaisnaiset kuuluivat vaikka heidän mahdollisuutensa omaisuuden omistamiseen oli jo lainsäädännöllisestikin rajattua.

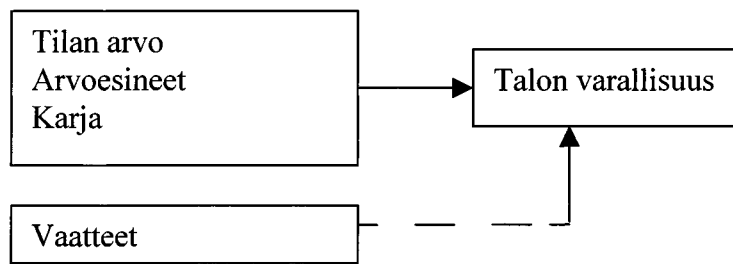
Taulukko 7. Talonpoikaisnaisten varallisuuden keskenäinen vertailu
(Suolahden ja Laurikkalan varallisuusjaon mukaan)

Omaisuu den arvo	Kaarlela	Alaveteli
1. alle 50 riksiä	14	7
2. 50,1-100 riksiä	19	9
3. 100,1-200 riksiä	4	2
4. 200,1-600 riksiä	3	-
5. yli 600,1 riksiä	-	-
Yhteensä	40	18

Kaarlelalaisista talonpoikaisnaisista noin puolet (19/40) ja alaveteliläisistä talonpoikaisnaisista tasan puolet (9/18) kuuluivat Suolahden ja Laurikkalan jaon mukaan tavallisiin talonpoikiin, joiden omaisuuden arvo ei noussut yli 100 riksiä, mutta oli kuitenkin yli 50 riksiä. Alle 50 riksin omaisuus oli seuraavaksi suurin ryhmä sekä Kaarlelassa (14/40) että Alavetelissä (7/18), mutta molempien paikkakuntien naisissa oli myös keskivarakkaita (1760- ja 1770-luvulla), joiden omaisuus oli 100,1-200 riksiä. Kaarlelassa oli (1780-luvulla) myös varakkaita naisia, joiden omaisuuden arvo oli yli 200 riksiä. Nämä laskelmat koskevat siis vain naisten perukirjoihin merkittyä omaisuutta, koko talon omaisuutta ei ole otettu huomioon. Joissakin tapauksissa on kuitenkin ollut mahdollista verrata naiselle merkityn omaisuuden arvoa koko talon omaisuuden arvoon. Tällöin on talon miniän kuoltua ensin pitänyt suorittaa omaisuuden jako, jotta on saatu selville miniälle kuuluneen omaisuuden arvo. (1/40 ja 52/80)

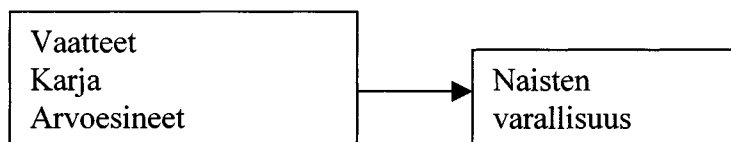
Mikä sitten laskettiin varallisuudeksi? Vähävaraisissa (alle 50 riksiä) kuolinpesissä merkitsi karja ja kiinteistö arvokkainta omaisuuden lajia. Keskivarakkaat (100,1-200 riksiä) talonpojat elivät melko samantapaisissa olosuhteissa kuin köyhätkin, mutta he saattoivat kuitenkin hankkia kotitalouksiinsa myös vähemmän tärkeitä tavaroita. Varakkaissa (200,1-600 riksiä) kuolinpesissä arvokkainta omaisuuden lajia edustivat useimmiten kiinteistö ja rahasäästöt. (Laurikkala 1947, 356-257) Vaihtotalouden vallitessa rahaa kyllä kerättiin, mutta sitä ei paljon käytetty. Toinen vaihtoehto oli, että sillä ostettiin tarpeettoman paljon vaatteita. (Suolahti 1919, 220.)

Kaavio 5. Talon varallisuuden kriteerit (Suolahti 1919 ja Laurikkala 1947)

Ne kriteerit, joilla olen tässä tutkimuksessa mitannut *talon varallisuutta* ovat tilan arvo, hopeesineet ja rahat (=arvoesineet), hevoset ja karja (=karja) sekä välillisesti naisten vaatteet (=vaatteet). *Naisten varallisuutta* tarkastellessani en ole ensisijaisesti ottanut huomioon sitä mihin varallisuusryhmään (ks. s. 53) kukin nainen on yleisesti kuulunut. Olen tarkastellut naisten perukirjojen vaate-, karja- ja arvoesineeluetteloita ja sitä, minkä esineluettelon yhteenlaskettu arvo on ollut kussakin perukirjassa suurin. Näin tarkasteltuna koostuu *naisten pääasiallinen varallisuus* heidän perukirjojihinsa merkityistä vaatteista, karjasta ja arvoesineistä. Tilojen arvot eivät ole näissä laskelmissa mukana.

Kaavio 6. Naisten varallisuuden kriteerit (johdettu Suolahden ja Laurikkalan määrittelyn mukaan tutkimusaineistosta)

Naisten muotitietoisuutta ja varallisuuden vaikutusta olen arvioinut muotivaatteiden määrästä ja tuontikankaiden arvon osuudesta naisten vaateluetteloitten kokonaisarvosta. Merkinnät tilan omistussuhteista ja arvosta olen ottanut huomioon *naisten asemaa* arvioi-
dessani.

Perukirjoihin merkitty varallisuus

Perukirjoituksessa merkittiin ja arvioitiin esineet ryhmittäin. Tutkimusaineistossani on miehen ja vaimon yhteisiä sekä vaimojen ja naisleskien jälkeen teytyjä perukirjoja. Mies-

ten ja miesleskien jälkeen tehtyjä perukirjoja aineistossani ei ole. Käytännössä esineluettelot vaihtelivat riippuen siitä oliko kyseessä vaimon ja miehen yhteinen perukirja tai ainoastaan vaimon tai naislesken jälkeen tehty perukirja. Pariskunnan yhteisessä luettelossa oli kyseessä myös omaisuuden lopullinen jako perillisten kesken, miehen tai vaimon kuoleman jälkeen ratkaisu ei ollut yhtä lopullinen. Lainsäädännöllinen eriarvoisuus määritteli kuitenkin osaltaan omaisuuden jakoa. Miesleskelle jäi omaisuudesta 3/4:n suuruisen avio-osa, naisleskelle puolestaan vain 1/3:n suuruisen avio-osa. Naislesken vielä eläessä osa omaisuudesta oli saatettu jo antaa tai testamentata lapsille, joten varsinaista jaettavaa hänen kuoltuaan saattoi olla aika vähän.

Aineistoni perukirjojen tyypillinen koko irtaimiston kattava esimerkki on Wisurin talossa Wittsarin kylässä vuonna 1747 tehty Maria Andersdotterin perukirja.(4/40) Tässä perukirjassa on ensin arvioitu kiinteä omaisuus (500:-) ja sen jälkeen on luetteloitu ja arvioitu seuraavat esineryhmät: 1. Silver, Guld och Penningar (hopea, kulta ja rahat), 2. Koppar och Mässing (kupari ja messinki), 3. Järnsaker (rautaesineet), 4. Fiskeredskap (kalastusvälineet), 5. Creatur (eläimet), 6. Den aflednas Kläder (vainajan vaatteet), 7. Spannmåhl (vilja), Infordringar och Giäld (saatavat ja vaatimukset). Irtaimiston loppusummaan (2067:31 1/5) on laskettu myös kiinteä omaisuus. Loppusummasta on vähennetty velka (150:-), köyhien osuus (2:18 ½) sekä kirjaamis- ja osituskulut (30:-). (4/40)

Toisessa tapauksessa laadittiin Sokojan kylässä Borgarbackan talossa vuonna 1752 perukirja Marja Andersdotterin jälkeen. Marja oli kuollut 20-vuotiaana lapsivuoteeseen ja hänen perukirjassaan olivat vain seuraavat otsikot: 1. Penningar (rahat) ja 2. Kläder (vaatteet). Vaateluettelon loppuun on lisätty kirstu (4:-), pieni kaappi (1:16), rukki (5:-), uusi kirstun lukko (1:16) ja 4 lammasta (8:-). Ilman mitään erillistä otsikkoa oli luettelon loppuun edelleen lisätty saatavat sekä merkitty, että Marjan miehellä Erich Mattssonilla oli saamisia apeltaan vuoden palkka, joka oli 126:-. Loppusumman (371:17) jälkeen oli vähennetty ainoastaan köyhien osuus (-:16) sekä kirjaamiskulut (6:6). (6/50, Liite 1.)

Tutkimuaineistossani on myös aviopuolisoiden yhteisiä perukirjoja. Näitä on kaikkiaan 6 kpl (15/60, 22/60, 32/70, 50/80, 55/80, 56/90). Yksi esimerkki näistä puolisoiden yhteisistä perukirjoista on edelleen Sokojan kylästä. Herlefwin talossa kuolivat vuonna 1789 Johan Herlefwi (4.4.) ja hänen vaimonsa Lisa (12.3.) Talo oli ollut Johan Herlefwin 17/48

manttaalin perintötila ja sen arvo oli 150:-. Perukirjassa olivat seuraavat otsikot: 1. Silfver och Guld (hopea ja kulta), 2. Koppar (kupari), 3. Messing (messinki), 4. Theenn (tina), 5. Järsaker (rautaesineet), 6. Hästredskap (hevospelit), 7. Kop och Kar (saavit ja sammiot), 8. Husgeråd (taloustavarat), 9. Gång Kläder efter Man (miehen käyttövaatteet), 10. Hustruns Gång Kläder (vaimon käyttövaatteet), 11. Säng Kläder (vuodevaatteet), Hästar och Boskap (hevoset ja karja), Infodringar (saatavat). Irtaimiston loppusummaan (413:41:8) oli laskettu myös talon arvo. Tästä summasta oli vähennetty velat sekä Wasa Lazaretsandel (Vaasan lasarettimaksu -:20:2, yhteensä 78:45:2). Molempien aviopuolisoitten yhteinen perukirja kattoi siis koko omaisuuden, joten on käytännössä mahdotonta arvioida vaimon osuutta siitä. (55/80)

Tutkimukseeni valikoituneitten perukirjojen erot esineluetteloiden määrissä ovat hyvin suuret. Aivan yleiselläkin tasolla esineluetteloita vertailtaessa on aina otettava huomioon vainajan ikä ja sivilisäätty. Esineluetteloiden arvoja on kuitenkin mahdollista verrata keskenään vaikka merkintä hopea- ja rahavaroista puuttui yhdessätoista (11) tapauksessa, ja merkintä hevosista ja karjasta seitsemässä (7) tapauksessa (yht. 58). Vaikka merkintä tilan arvosta puuttui kolmestakymmenestä viidestä (35) tapauksesta ja merkintä siitä kuka tilan omisti puuttui kahdestakymmenestä yhdestä (21) tapauksesta on olemassa olevien merkintöjen kautta kuitenkin saatavilla tietoa tilojen arvosta ja naisten oikeudellisesta asemasta niiden suhteen.

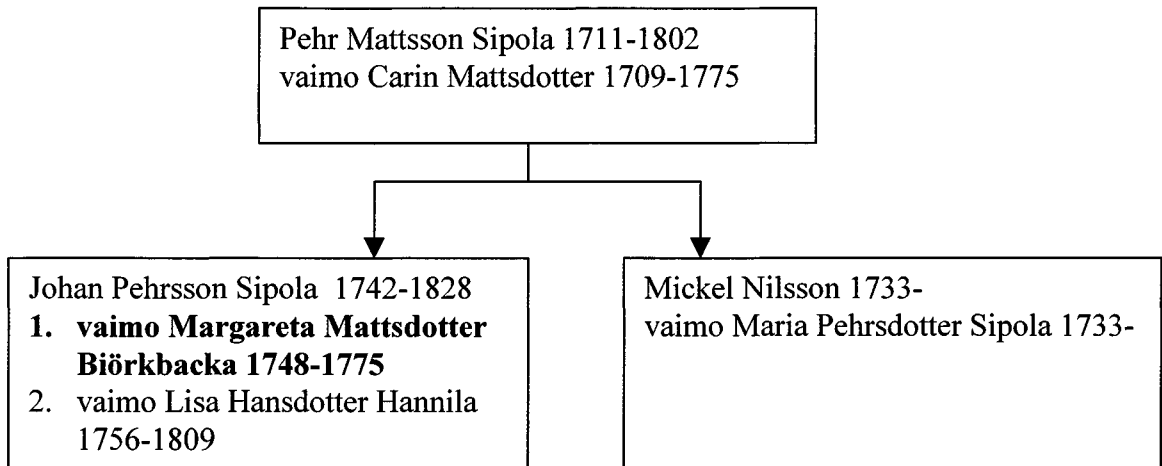
Kaarlelan Isokylässä oli perunkirjoitustilaisuus 25.4. 1775 kuolleen Johan Pehrsson Sipolan vaimon Margeta Mattsdotterin jälkeen. Sipolan 1/4 manttaalin verotilaa asuivat Johan Pehrssonin perheen lisäksi myös hänen äskettäin (15.2.1775) leskeksi jäänyt isänsä, Pehr Mattsson Sipola sekä tämän vävy Mickel Nilsson vaimonsa Maria Pehrssonin ja lastensa kanssa (KKA) Sipolan 1/4 manttalin verotilasta puolet eli 1/8 manttaalin osuus oli Johanin perimä (jako 15.4.1775) eikä sitä tässä arvioitu. Johan omisti yhdessä lankonsa, Mickel Nilssonin kanssa Jufvalan verotilan. Juvalan 1/12 manttaalin tila oli lankojen yhteisesti perimä ja sen arvoksi merkittiin 600 taalaria. Irtaimiston yhteissumma oli 1875 taalaria ja 12 äyriä, mutta jos siihen lisätään kiinteän omaisuuden mainittu arvo eli Jufvalan talon arvo 600 taalaria saadaan summaksi 2475 taalaria ja 12 äyriä. Talon arvo oli tällöin 24 % koko arvioidun omaisuuden arvosta.(43/70)

Irtaimistoluettelon mukaan Sipolan talossa oli runsaasti rahavaroja. Perukirjaan oli merkitty, että siellä oli ploomuja, joiden arvo oli 48:-, lantteja, joiden arvo oli 72:- eli yhteensä 120:- ja lisäksi seteleitä yhteisarvoltaan 300:-. Talon yhtenlasketut rahavarat olivat 420 taalaria. Hopeaesineitä ei talossa ollut tai niitä ei mainittu ja seuraavaksi oli lueteltu kupari- ja tinaesineet. Rahavarojen osuus koko arvioidusta omaisuudesta oli 17 %. (43/70)

Sipolan talon karjaluettelossa oli yksi (1) voikko ruuna 120:-, yksi (1) vanhempi samanlainen 120:-, neljätoista (14) lehmää (á 24:-) 336:-, kaksi (2) hiehoa 36:-, yksi (1) sonni 24:-, kolme (3) vasikkaa 9:-, kaksikymmentäviisi (25) lammasta ja karitsaa 75:-, kaksi (2) vuoden vanhaa sikaa 6:-. Hevosten ja karjan yhteenlaskettu arvo oli 735 taalaria ja se oli 29 % omaisuuden kokonaissummasta. (43/70)

Sipolan talon koko mainitusta varallisuudesta 70 % eli 1755 taalaria koostui talosta, rahavaroista, hevosista ja karjasta. Muun varallisuuden muodostivat kupari- ja tinaesineet, rautaesineet sekä kalastusvälineet. Näiden osuus oli 720:12 taalaria eli 30 %, joten loppusummaksi saadaan 100 %. Velkoja ei ollut, mutta kiinteän ja irtaimen omaisuuden loppusummasta vähennettiin vanhan isännän, Pehr Mattsson Sipolan (1711-1802) talon irtaimesta kuuluva osuus eli 900 taalaria. Tämä otettiin huomioon irtainta omaisuutta jaettaessa. Tässä tapauksessa ei naisten vaatteilla ollut osuutta talon varallisuutta laskettaessa, sillä niitä ei oltu edes otettu mukaan irtaimiston luetteloon. Margeta Mattsdotterin vaatteiden arvo oli kuitenkin 320:16 eli yhtä paljon kuin 3/4 talon rahavaroista (420:-) ja yli puolet Jufvalan talon arvosta (600:-). (43/70)

Sipolan talon miniän, Margeta Mattsdotterin perukirjassa tulee erittäin selvästi esiin se, että hänen omaisuutensa koostui pääasiassa vaatteista, karjasta ja arvoesineistä, sillä Sipolan talossa jatkui perunkirjoitus edelleen. Margeta Mattsdotterin jälkeen tehtyyn perukirjaan oli merkitty "Silfver och Penningar"- otsikon alle riikintaalareita, ruplia, karoliineja ja setelirahoja yhteisarvoltaan 47:8. Lisäksi hänelle oli merkitty kahdeksan (8) sileää hopeasormusta á 24 äyriä, yhteisarvoltaan 6 taalaria. Hopeaesineiden ja rahojen yhteissumma oli 56:8. "Creatur" (Karjaa)- otsikon alle Margetalle ei oltu merkitty hevosia lainkaan. Hänellä oli vain yksi (1) lehmä 24:- ja kolme (3) lammasta á 3:- yhteensä 9:-, joten karjan yhteisarvo oli 33 taalaria. (43/70)

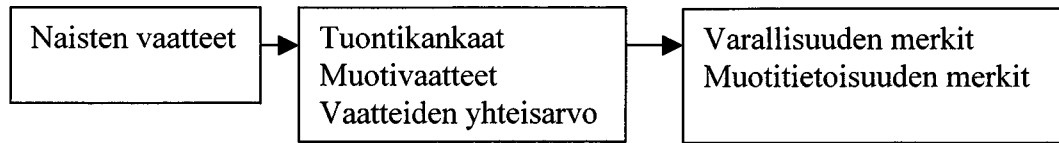
Kaavio 5. Isokylän Sipolan talon ruokakuntaa 1700-luvulla⁴

Margeta Mattsdotterin vaateluetelosta käy ilmi, että se muodosti hänen varsinaisen omaisuutensa. Hänen omistukseensa oli merkitty yhteensä 61 vaatekappaletta. Näiden joukossa oli 11 hametta, 7 röijyä ja 1 sininen lampaanahkainen sisäturkki. Lisäksi vaateluetelossa oli 4 liiviä (näiden joukossa kalminkiliivi), 6 esiliinaa, 4 silkkihuivia, 3 servettiä, 4 puuvillahuivia, 5 tykkimyssyä, 9 paitaa, 1 nenäliina, 2 paria villasukkia, 2 paria hanskoja ja 2 paria kenkiä. Margetan kallein vaatekappale oli punainen regarni (puuvilla) röijy, jonka arvo oli 21 taalerialia. Vaatteiden yhteisarvo oli 320:15, joista tuontikankaista valmistettujen vaatteiden osuus oli 148 taalerialia eli 46 %. Vaatelueteloon oli merkitty vielä 8 kyynärää vihreää sarkaa (å 3:-/kyynärä = 24:-), jota tässä ei ole laskettu mukaan hänen vaateluetelonsa loppusummaan.(43/70)

Loput Sipolan talon miniän, Margeta Mattsdotterin omaisuudesta muodostivat edellä mainitut 8 kyynärää (n. 5 metriä) vihreää sarkaa 24 taalerialia ja 4 kirjaa: puolet ruotsinkielisestä raamatusta, samoin puolet Arntsin Kristinopin kirjasta, ruotsinkielinen virsikirja ja Mittmeijerin rippikirja, yhteensä 22 taalerialia. Näiden lisäksi hänellä oli ollut kaksi (2) lukollista, raudoitettua kirstua, yhteisarvoltaan 17 taalerialia. Margetalla oli vielä saamatta hänelle äitinsä jälkeen kuulunut perintöosuus, 51:8, joka oli hänen isänsä hallussa Biörckbackan talossa. Irtaimen omaisuuden yhteissumma oli 521:- (43/70)

⁴ Lähde: Karleby församlings kyrkböcker A 6-A 15 1763-1835

Kaavio 6. Naisten varallisuuden ja muotitietoisuuden merkit (Pylkkänen 1982)

Margeta Mattsdotter Sipolan vaateluetteloa tarkasteltaessa huomio kiinnittyy siihen, että vaatteiden yhteisarvo muodosti hänen pääasiallisen omaisuutensa ja siihen, että tuontikankaiden määrä oli erittäin suuri. Koko vaateluettelon loppusummasta (320:16) muodosti tuontikankaiden osuus melkein puolet eli 46 % (148:-). Margetan kalleimmat vaatekappaleet olivat punainen regarniröijy (21:-), puuvillahame (18:-), musta (15:-) ja punainen (14:-) verkkahame, ruudullinen silkkihuivi (14:-), sinisellä kankaalla päällystetty lammasnahkainen sisäturkki (12:-) ja sinivalkoinen puuvillaesiliina (10:-). Margeta Mattsdotter oli ollut sekä varakas että muotitietoinen nainen, sillä hänen perukirjastaan voidaan löytää 1700-luvulle tyypilliset naisten varallisuuden ja muotitietoisuuden merkit. (43/70)

Asuinolosuhteet

Manttaali (mantal=miesluku) tarkoitti alunperin veroa maksavaa henkilöä. Se tarkoitti myös vakituisesti asuvan talonpojan maita. 1600-luvulla manttaalista tuli pysyvä valtion hallintoon liittyvä maaomaisuuden mitta, jonka mukaan maaverot suoritettiin. Vuodesta 1608 alkaen määrättiin talonpojan vuotuinen verotus manttaalin mukaan rahassa ja tuotteissa. Jos talonpoikaa kohtasi esimerkiksi kato tai tulipalo, niin hänet voitiin vapauttaa verosta kihlakunnanoikeuden suosituksesta joksikin aikaa. Pysyvään veronalennukseen eli manttaaliluvun pienentämiseen piti kuitenkin olla maaherran ja kamarikollegion lupa. Tällaisia veronalennuspyyntöjä tehtiin Kaarlelassa 1600-luvun lopulla ja Isovihan jälkeen 1700-luvulla. Monesta suuresta yhden (1) tai 3/4 manttaalin tilasta tuli 1/2-, 1/3- tai 1/4-manttaalin tila. Manttaalilukuja saatettiin myöhemmin nostaa. (Back 1976, 62-63.)

Tutkimusaineistooni kuuluvien tilojen (58 kpl) manttaaliluvut on mainittu kolmessakymmenessä kahdeksassa (38) tapauksessa. Eniten oli 1/4 manttaalin tiloja eli 9 kpl. Tutkimusaineistooni kuuluvien tilojen manttaaliluvut ovat vain esimerkkejä siitä missä määrin Kokkolan pitäjän talonpojat maksoivat veroja 1700-luvulla. Tutkimusaineistoni tilojen

manttaaliluvut ovat hyvin vaihtelevia. Näistä esimerkkeinä $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$ ja $\frac{1}{4}$ manttaalin tilat sekä $\frac{13}{48}$, $\frac{17}{48}$ ja $\frac{29}{96}$ manttaalin tilat.

Manttaaliluku ilmaisee jotain tilan suuruudesta, mutta mitään varsinaisia kuvauksia tilan rakennuksista, kiinteästä omaisuudesta ei ole kuin yhdessä (1) tapauksessa. Kirkkomaalari Johan Backmanin ja hänen vaimonsa Marja Laibergin perukirjassa ei ole mainittu manttaalilukua, vain tilan kiinteän omaisuuden arvo, joka oli 723 taaleria. Tilan rakennuksista puolestaan on seuraava kuvaus: tuohikattoinen asuinrakennus, jossa eteinen, sali ja kaksi kamaria. Talossa oli lasi-ikkunat ja useampi takka. Ulkorakennuksina olivat tuohikattonen sauna, vanha jalka-aitta, puuvaja, navetta, lato ja toinen pellolla oleva lato. Kiinteään omaisuuteen kuului vielä 10:n kapanalan (=15,4 aaria) ja 5:n kapanalan (=7,7 aaria) suuriset pellot. (Pylkkänen 1951, 81-82 ja 22/60)

Tilojen omistussuhteita yleisesti tarkasteltaessa voidaan sanoa, että käytäntö on ollut kirjava, mutta kuitenkin samanlainen koko tutkittavana olleen ajanjakson aikana. Tutkimusaineistoon kuuluvien 58 tilan omistussuhteet on mainittu 37:ssä tapauksessa. Tämän kiinteän omaisuuden peri pääsääntöisesti vanhin poika, mutta jos poikaa ei ollut niin tyttö. Tila saatettiin myös antaa vävyille tai jakaa tyttären ja vävyn tai pojan ja vävyn kesken.

Tutkimusaineistooni kuuluvissa naisten perukirjoissa on yleensä kysymys irtaimen omaisuuden luettelosta. Kun tilan omistussuhde oli mainittu, ei aina ollut tarpeen mainita tilan arvoa varsinkaan jos naisella ei ollut siihen mitään osuutta. Tilan arvo onkin mainittu vain kahdessakymmenessä kolmessa (23/58) tapauksessa, joten 60 % tiloista jäi tämän arvion ulkopuolelle.

Vuosikymmenittäin tilojen omistussuhteita tarkasteltaessa on tulos hyvin kirjava. Kaikkina vuosikymmeninä osa tiloista on ollut pelkästään miehen, omistajaa ei ole mainittu tai on sanottu, että vaimolla ei ole ollut siihen mitään osuutta. Toisaalta kaikkina vuosikymmeninä on myös ollut tiloja, jossa myös vaimo tai leski on ollut osallisena. Osuus saattoi olla $\frac{1}{6}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{2}$ tai $\frac{2}{3}$, mutta oli myös tiloja, joissa vaimo oli ollut ainoa perijä (4/58).

Ikäryhmittäin tarkasteltuna tulos on paljon selvempi. Tässä tutkimuksessa mukana olleista 20-40-vuotiaista naisista 2 kpl omisti yksin koko tilan ja 2 kpl omisti osan ($\frac{1}{3}$ ja $\frac{1}{2}$) ti-

lasta, muilla ei ollut minkäänlaisia osuuksia kiinteään omaisuuteen (21/58). 40-60-vuotiaista naisista vain 1 kpl omisti tilan yksin, 2 kpl omisti osuuksia tilasta (2/3, 1/2), muilla ei ollut osuuksia tiloihin lainkaan (19/58). 60-80-vuotiaista naisista samoin 2 kpl omisti koko tilan ja 4 kpl omisti osan tilasta (1/2, 1/3, 1/6) muiden ollessa omistusoikeuden ulkopuolella (18/58).

Yhteenvetona omistusoikeuksista tiloihin ikäryhmittäin voidaan sanoa, että kaiken kaikkiaan naiset olivat mukana omistajina tai osaomistajina vain kolmessatoista (13/58) tapauksessa, muissa tapauksissa naisilla ei ole ollut osuutta tilaan. Asia ei ole ollut selvästikään ikäkysymys, vaan kysymys on ollut talon isännyydestä. Jos talossa on ollut poika hän on perinyt tilan ja vaikka kysymys olisi ollut siitä, että tila oli vaimon kotitila niin se oli saatettu antaa vävyille, joten vaimon perukirjaan oli tullut merkintä, että tila kuului miehelle.

"Silver och Penningar"

Perunkirjoituksissa arvioitiin kaikkien esineiden arvo sen ajan rahayksiköissä. Myös rahavarat eli kaikki vainajalle kuuluneet erilaiset rahat arvioitiin määrättyssä rahayksikössä. Samaan ryhmään rahavarojen kanssa varallisuutta mitattaessa kuuluivat kulta- ja hopeaesineet. Yleensä kyseessä oli hopeapikari tai hopealusikka. Hopeapikarit olivat tunnettuja Suomessa jo 1600-luvun alussa. Hopean arvo laskettiin luodeissa (lod), joka oli 13.16 g. (Lagerqvist-Nathorst-Böös 1985, 29.)

1700-luvulle tultaessa tilanne muuttui. Suomalaista hopeasepäntyötä vaikeutti ratkaisevasti suuri Pohjan sota (1700-1721). Venäläismiehitysten aikana (isoviha 1714-1721 ja pikkuviha 1742-1743) Suomessa ei ollut käytännössä yhtään jatkuvasti toimivaa kultaseppää. Elpyminen alkoi vasta 1740-luvun lopulta. Tätä taustaa vasten tarkasteltuna on luonnollista, että tuolta ajalta on säilynyt aika vähän kulta- ja hopeaesineitä. Säilyneet esineet ovat pääosin pikareita, tumlareita ja kirkollista esineistöä. (Fagerström 1983, 66.)

Pikari, Hinrich Biörman. Turku
1721–34. Korkeus 12,5 cm.
Suomen kansallismuseo.

Äärimmäisenä oikealla pikari,
Petter Appelberg, Usikaarlepyy
1734–74. Korkeus 7 cm.
Yksityisessä omistuksessa.

Kuva 4. 1700-luvun pikareita. Raimo Fagerström: Suomalaista hopeaa 1983, sivu 76

Pikarit voidaan jakaa kahteen pääryhmään. Toinen on barokkityyliä jatkava suorasiivinen, yksinkertainen ja vankka pikari. Sen matalaa jalkarengasta koristi kapea kupurointivyö (godronointi) ja pikarin profiloitua yläreunaa kiertävä kohoväreviiva. Leveä kaiverruskoriste, Berain-ornamentiikka peitti pikarin yläosan. Uutta olivat myös kaiverretut monogrammit sekä pikarin sivuosiin ja pohjaan upotetut rahat. Toinen malleista oli teknisesti alkeellisempi. Tätä mallia oli tehty ohuesta hopealevystä ja se on arvioitu edellisen mallin degerenoituneeksi muodoksi. Tälle pikarimallille oli tyypillistä kapea, kourumainen jalkarengas ja koko pikarin pintaa täyttivät alkeellisesti kaiverretut tyyliteltyt kukka-aiheet. Saman kultasepän tuotannossa oli molempia malleja, edellinen malli oli säätyläisiä ja varakkaita porvareita varten, jälkimmäinen talonpoikaisväestöä varten. (Fagerström 1983, 75.)

Pikari, Anders Hilden, Kokkola
1797, Korkeus 19,7 cm, Suomen
kansallismuseo

Tumlari, Johan Sidensnöre, Vaasa 1731–56.
Halkaisija 6 cm, Suomen kansallismuseo.

Kuva 5. Pikari Kokkolasta vuodelta 1797. Raimo Fagerström: Suomalaista hopeaa s. 121
Kuva 6. Tumlari (oik.) Raimo Fagerström: Suomalaista hopeaa s. 73

30-vuotisesta sodasta palanneet sotilaat olivat tottuneet runsaaseen paloviinan juontiin ja tähän tarkoitukseen tarvittiin sopivia juoma-astioita. Pienen pikarin lisäksi otettiin kansan keskuudessa käyttöön aivan uusi astia, tumlari. Tämä pieni, puolipallon muotoinen astia oli tasapainoitettu siten, että kallistettaessa se keikahti takaisin pystyasentoon. Kupera pohja oli lyöty kuplamaisesti sisäänpäin, jotta astia pysyisi pystyssä. Ruotsalaiset kultasepät valmistivat tumlareita jo 1600-luvulla, mutta Suomessa niitä on valmistettu 1720-luvulta 1850-luvulle asti. (Fagerström 1983, 72.)

Hopeaesineen saattoi pantata ja saada sillä helpotusta taloudelliseen tilanteeseensa. Tutkimusaineistooni kuuluvissa naisten perukirjoissa oli kaksi merkintää pantatuista pika-reista. Alaveteliläisten Johan Backmanin ja Marja Laibergin yhteisen perukirjan (1767) arvoesineiden luettelossa oli merkintä hopeapikarista, joka oli pantissa talonpoika Matts Kuorikoskella. Pikari painoi 20 luotia (263.2 grammaa) á 6 taalaria, joten sen arvo oli 120 taalaria. (22/60)

Toinen merkintä oli Kaustain kylästä, Vargin talosta. Talonpoika Johan Johansson Åjfvobäckin vaimon, Carin Larsdotterin perukirjassa (1768) oli hopeaesineiden luetteloon merkitty pikari, joka oli pantissa Lindbäckillä. Pikarin painoa ei oltu ilmoitettu, mutta sen arvoksi oli merkitty 42 taalaria. Carinin perukirjaan oli merkitty toinen pikari, jonka paino

oli 8 ½ luotia (111.86 grammaa) á 6 taalaria, joten sen arvo oli 51 taalaria. Tämän perusteella voidaan olettaa pantatun pikarin painoksi 7 luotia ja arvoksi samoin á 6 taalaria eli yhteensä 42 taalaria. (23/60)

Uudet nautintoaineet tee, kahvi ja kaakao tulivat Eurooppaan jo 1600-luvulla, mutta suurta suosiota ne eivät saavuttaneet ennen kuin 1700-luvulla. Näitä uusia juomia varten tarvittiin myös uusia astioita, joita olivat esimerkiksi kahvi-, tee- ja kaakaokannut, soke-riastiat, sokeripihdit, kermakot ja kakkulapiot. (Fagerström 1983, 66.)

Hopeasepät valmistivat niitä käyttöesineiksi, mutta kansa ei voinut niitä hankkia. Vielä 1700-luvun ensimmäisellä puoliskolla pääasiassa vain rikkaat porvarit ja aateliset tilanomistajat ostivat niitä ja esineet kulkivat suvuissa perintönä. Myöhemmin kansan vaurastuessa ja hopean hinnan laskettua 1700-luvun puolenvälin jälkeen pystyivät rikkaiden ohella pikareita, tumlareita ja muita hopea-astioita hankkimaan myös maaseudun talonpojat ja kaupunkien pikkuporvarit. Hopeapikarista tuli koko Ruotsin valtakunnassa kotien pidetyin ja yleisin hopeaesine. Vuosisadan loppuun mennessä pikareiden laadusta ja tyylistä tingittiin ja se merkitsi hopeapikareiden valmistamisen loppua. Niiden valmistus aloitettiin uudelleen vasta 1900-luvun alussa. (Mårtenson 1965, 95-98.)

Rahavarojen ja hopea-astioiden kanssa samaan ryhmään luetteloiitiin perukirjoissa lusikat. Lusikoiden, veitsien ja haarukoiden kehitys ei ole tyyllillisesti jaettavissa samalla tavalla kuin muiden hopeaesineiden. Keskiajalta asti oli lusikoita taottu käsin, joten jokainen lusikka oli yksilö. Hopean ollessa kallista tavallisissa porvariskodissa tai pienemmässä talonpoikaistalossa oli vain yksi lusikka perheenjäsentä kohti. 1700-luvulle asti oli tapana, että omaa lusikkaa kuljetettiin mukana vierailuilla ja matkoilla. (Pylkkänen 1947, 18-19.)

Lusikoiden kehitykseen ovat eniten vaikuttaneet ruokailutavat. Aikaisemmin lusikan varresta pidettiin kiinni koko kädellä, mutta 1600-luvun lopulla muutettu ote toi mukanaan litteävirtisen lusikan. Myös se tapa, että vieraat eivät enää tuoneet mukanaan omaa lusikkaansa johti siihen, että talouksiin hankittiin enemmän lusikoita. (Pylkkänen 1947, 18.)

Maaseudun talonpoikien ja kaupunkien porvareiden keskuudessa hopealusikat merkitsivät pääomaa, jota kartutettiin. 1720-luvulla tulivat epämuodikkaiksi rotanhäntälusikat, joissa

lusikan pesä ja kapea varsi oli yhdistetty kahdesta eri kappaleista. Lusikan pesä ja varsi tehtiin nyt yhdestä osasta. 1750-luvulla muotoiltiin lusikan varsi viulun muotoiseksi ja 1780-luvulla toi kustavilainen tyyli lusikoihin uusia koristeita. (Pykkänen 1947, 19) Varsinaisen teknisen tarkoituksen, liemiruoan syömisen helpottamisen lisäksi sai lusikka 1700-luvulla juhlallisen merkityksen viinalusikkana. Pidoissa naiset maistelivat lusikallaan siirapilla makeutettua viinaa. Viinalusikat saivat pian kekseliäiden hopeaseppien ansiosta seurakseen esimerkiksi hillo-, mokka- ja totilusikoita. (Mårtensson 1965, 88-89.)

Kuva 7. Viulun mallinen lusikka v. 1764. Fagerström: Suomalaista hopeaa 1883 s. 98

Hopeapikareiden ja -lusikoiden lisäksi on talonpoikaisväestö omistanut myös hopeasta valmistettuja koruja, jotka tavallisimmin olivat sormuksia. Hopeakorut olivat suosittuja myötäjäislahjoja tai kihloja. Varakkaan talonpojan morsian saattoi saada lahjaksi useampiakin hopeasormuksia tai -solkia. Hopeasormusten malli tulee esille perukirjoissa nimellä kantasormus (klackring). Nämä korut olivat kuitenkin vähäisiä arvoltaan, sillä ne leimattiinkin usein kymmenien korujen erissä. (Vainio-Korhonen 1994, 226-227.)

Tutkimusaineistooni kuuluvien naisten perukirjoista olen laskenut erikseen arvoesineiden (=hopea ja rahat) suhteen irtaimiston koko summaan. Vuosikymmenittäin arvioitaessa on selvästi huomattavissa, että 1760-luvulla oli arvoesineiden osuus suurempi kuin muilla vuosikymmenillä. Kaarlelan eri kylien naisten perukirjoissa oli 1760-luvulla arvoesineiden keskimääräinen osuus 21,6 % kun se yleensä oli 10-12 %. Alavetelissä vastaava keskimääräinen luku 1760-luvulla oli 35,5 % kun se yleensä oli 11-17 %.

Ikäryhmittäin laskettuna kaarlelalaiset naiset omistivat eniten rahaa ja arvoesineitä 50-59-vuotiaina. Tämän ikäisten naisten irtaimen omaisuuden loppusummasta koostui keskimääräisesti 23,5 % juuri arvoesineistä. Tilanne Alavetelissä oli tutkimusaineistooni kuu-

luvien naisten keskuudessa aivan toinen. Siellä 80-89-vuotiaat naisten arvoesineiden osuus oli keskimäärin 55,5 %. Kaarlelan eri kylien nuoret naiset omistivat hyvin vähän arvoesineitä. Niiden osuus kasvoi keski-ikää kohti tultaessa kunnes 60 ikävuoden saavuttamisen jälkeen arvoesineiden osuus pieneni. Alavetelissä naiset omistivat arvoesineitä suhteellisen tasaisesti eri ikäryhmissä ja huomattavaa on, että vain yksi (1) nainen (yht. 18) oli kokonaan ilman arvoesineitä (8/50) kun kaarlelalaisista naisista (yht.40) yksitoista (11) oli ollut kuollessaan samassa tilanteessa.

"Hästar och Boskap"

1700-luvun puolivälissä olivat vetohärät jääneet pois. Tämän johdosta hevosten määrä oli lisääntynyt ja vakiintunut määrä oli 2-3 hevosta tilaa kohden. (Back 1976, 176) Hevosia tarvittiin paitsi maanviljelyssä työvoimana myös reen tai kärryjen vetäjäksi paikasta toiseen siirryttäessä. Hevospelit olivat ainoa kulkuneuvo markkinamatkoille Kokkolaan, jos ei halunnut taivaltaa jalan. Kaarlelan eri kylät ovat aivan Kokkolan kyljessä kiinni, mutta pisimmillään kaupunkiin oli n. 10-15 kilometrin matka. Alavetelin kylästä Kokkolaan on nykyään noin viisitoista (15) kilometriä.

Alavetelin kylä on Kokkola-Veteli tien varrella. Tämä pitäjätie oli kärryillä ajettava, mutta todettiin huonokuntoiseksi jo 1700-luvun puolivälin jälkeen. Vuonna 1779 Kokkolan porvaristo anoi Savontien rakentamista erityisesti oman viljakaupan takaamiseksi. Tämän jälkeen Kokkolan ja Vetelin välinen tie levennettiin ja vuoteen 1782 mennessä tie oli levennetty kuusikyynäräiseksi (=3,5 metriä). (Virrankoski 1961, 430.)

Hevosten määrä oli joissakin taloissa vakio koko tutkittavan ajanjakson aikana. Alavetelin kylän Bastubackan talossa oli aina 3 hevosta. Jos talo oli osittamaton niin ensin laaditussa ositusasiakirjassa oli mainittu myös talon hevoset. Sen jälkeen tehdyssä perukirjassa oli mainittu vainajalle kuuluneet hevoset. Naisille ei yleensä omaisuudeksi hevosia merkitty. Poikkeuksena Bastubackan talossa vuonna 1770 suoritettu perunkirjoitus, jossa Margareta Johansdotterin omaisuudeksi merkittiin yksi orivarsa 18 taalaria, yksi lehmä 30 taalaria sekä 11 lammasta á 2 taalaria, yhteensä 22 taalaria: karjan yhteisarvo 70 taalaria. Talon hevosten ja muun karjan arvon ollessa yhteensä 434 taalaria 16 äyriä. (30/70)

Osan talon varallisuudesta muodostivat lehmät, sillä ne tuottivat sekä maitoa että lihaa. Miehet omistivat karjan, mutta perukirjoissa on aina eritelty vaimon myötäjäisinä saama lehmä tai kaksi, samoin hänen saamansa 2-4 lammasta, jotka hän myös hoiti. Lehmien ruokkiminen talven yli oli työlästä. Jos ruokaa ei ollut tarpeeksi, väheni maidon tuotanto. Yksittäisen lehmän maidon tuotanto ei muutenkaan ollut kovin suurta, joten tuotannon kohottamiseksi oli lisättävä lehmien määrää. Yhden lehmän arvo oli 1740-luvulla 12-20 taalaria, 1750-luvulla 20-24 taalaria, 1760-luvulla 30-48 taalaria, 1770-luvulla 24-48 taalaria ja rahanuudistuksen jälkeen 1780- ja 1790-luvuilla 2 taalaria. (1/40-58/90)

Vuosikymmenittäin tarkasteltuna karjaa oli merkitty Kaarlelassa naisten perukirjoihin eniten 1790-luvulla. Keskimääräisesti karjan osuus oli tuolloin 42,3 % irtaimen omaisuuden arvosta. Alavetelissä vertausta tällä vuosikymmenellä ei voida tehdä, sillä Alavetelistä ei ollut naisten perukirjoja (joissa olisi ollut vaateluetteloa) tuolta vuosikymmeneltä. Suurin keskimääräinen prosenttiluku karjan arvosta oli Alavetelissä 34,6 % 1770-luvulta.

Ikäryhmittäin laskettuna omistivat kaarlelalaiset naiset eniten karjaa 60-69-vuotiaina. Näiden naisten perukirjoihin merkittiin karjaa keskimäärin 23,6 %. Alavetelissä vastaavasti eniten karjaa omistivat 50-59-vuotiaat naiset. Heillä oli keskimääräinen karjan osuus omaisuuden loppusummasta 30 %. Vertailua saman ikäisten alaveteliläisten naisten kanssa ei voitu suorittaa, sillä heitä ei tutkimusaineistossani ollut. Alaveteliläisistä naisista vain 3 kpl oli aivan ilman karjaa, Kaarlelassa vastaavasti oli 4 karjatonta naista.

"Den aflidnes gångkläder"

Perukirjojen pukuluettelot sisältävät henkilöiden vaatekomeroiden, vaatekaappien ja vaatearkkujen kätöt. Vaateluetteloista voidaan selvittää puvustojen koostuminen, muodikkuustaso ja vaatekappaleiden nimitykset. Vaatteet merkittiin perukirjoihin tavallisesti arvojärjestyksessä. Ensin lueteltiin muodikkaimmat ja kalleimmat puvut, sen jälkeen arki-vaatteet, ulkovaatteet, asusteet ja alusvaatteet (jos ne kirjattiin). Perukirjojen vaateluetteloitten tulkinnessa on huomioitava asianomaisen henkilön ikä, mutta naisten vaatteiden ollessa kyseessä on huomioitava myös aviopuolison yhteiskunnallinen asema sekä varallisuus. (Pylkkänen 1982, 18-19.)

Riitta Pylkkänen (1982) on tutkinut säätyläisnaisten pukeutumista Suomessa. Talonpoikaisnaisten vaateetusta tutkittaessa ei kyseessä niinkään ole hienojen vaatekomeroiden tai -kaappien sisältö vaan lähinnä naisten (vaate)arkuissa, talon ylisillä tai vaateaitoissa säilytettävät tavarat. Toisaalta talonpoikaisnaisten perukirjojen vaatelueteloista voidaan samalla tavoin kuin säätyläisnaisten kyseessä ollessa selvittää puvustojen koostuminen, muodikkoustaso ja vaatekappaleiden nimitykset.

Tutkimusaineistoni perukirjoissa on vaatteet luetteloitu arvojärjestyksessä, mutta myös vaateryhmittäin. Ensin on luetteloitu röijyt ja hameet arvokkaimmasta halvimpaan, ensin juhla- ja sitten arkivaatteet. Liivien, esiliinojen, huivien ja myssyjen jälkeen mainitaan vielä asusteet (esim. hanskat, muhvit, myssynauhat ja -pitsit), alusvaatteet (paidat), sukat ja kengät. Vaatekappaleiden nimityksistä näkee, että kyseessä ovat talonpoikaisnaiset, sillä säätyläisnaisten englanin- ja ranskankieliset nimet saaneet vaatekappaleet puuttuvat täysin. Materiaalien nimityksissä puolestaan erilaiset maahan tuodut villa- ja silkikankaat on huolellisesti erotettu toisistaan, vaikka niiden oikeinkirjoitus on hyvin kirjavaa.

Erich Mattsson Borgarbackan vaimo, Marja Andersdotter kuoli Sokojan kylässä 20-vuotiaana vuonna 1752. Marjan perukirjan vaateluetelo sisälsi 45 vaatekappaletta ja näiden joukossa oli arvokkaimpina mainittu vihreä regarniröijy (14:-), musta sarkahame (12:-), raidallinen kalminkiliivi (6:-), musta armosiinikaulus (5:-), musta damastimyssy (5:-), 5 kpl kauniita pitsitykkeitä (2:16), hanskat (2:16) ja mustat kengät (1:16). Marjan vaatelueteloon oli merkitty vaatteiden lisäksi myös 5 kyynärää (=3 metriä) uutta hurstia eli karkeaa pellavakangasta, kehräämätöntä villaa sekä 2 pientä vyyhtiä punaista villalankaa. (6/50)

Talonpojan leski Margeta Gabrielsdotter kuoli Sokojan kylässä 88-vuotiaana vuonna 1765. Margetan perukirjan vaatelueteloon oli merkitty yhteensä 30 vaatekappaletta. Margetan arvokkaimmat vaatteet olivat musta sarkaröijy (12:-), musta sarkahame (12:-), musta armosiinikaulus (12;-), sininen neulottu villatakki (9:-), palttinainen paita, jossa pellavainen "kivijalka" (6:-). Mitään uutta kangasta tai lankaa ei Margetan perukirjaan oltu merkitty. (18/60)

Nämä naiset eivät kuolleet samanaikaisesti, Margeta oli 75-vuotias Marjan kuollessa, 1752, joten Margeta eli vielä 13 vuotta Marjan jälkeen ja kuoli vasta vuonna 1765. Yhteistä näiden kahden naisen vaatetukselle oli, että heillä oli molemmilla monta hametta ja röijyä, musta armosiinikaulus, useita erilaisia myssyjä ja vaatelueteloon oli merkitty myös vanhoja vaatteita. Jostain syystä heillä ei kuitenkaan kummallakaan ollut kovin montaa esiliinaa. Marjalla oli 3 esiliinaa, joissa kaikissa oli maininta, että ne olivat vanhoja, Margetan kahdesta esiliinasta toinen oli vanha raskiesiliina ja toinen sini- ja valkorahtainen.

Erilaisiksi vaateluetelot tekee se seikka, että 20-vuotiaana kuolleen Marjan vaatteet olivat paljon värikkäämmät kuin 88-vuotiaana kuolleen Margetan. Marjan vaatteet olivat vihreitä ja punaisia, hänellä on raidallinen kalminkkiliivi ja raidallinen kotikutoinen liivi, samoin puna- ja siniraidallinen kotikutoinen hame, kaulahuivit olivat ruskeaa silkkiä ja punaista puuvillaa. Vaatteiden yhteisarvo oli 110 taalerialia ja 8 äyriä. Jos vaatelueteloon lisätyt tarvikkeet (kangas ja langat) lasketaan mukaan niin arvoksi saadaan 125 taalerialia ja 12 äyriä.(6/50)

Margetan vaatteet puolestaan olivat mustia tai sinisiä, mustan armosiinikauluksen lisäksi hänellä oli musta harsohuivi ja sinivalkoinen puuvillahuivi. Vaatelueteloon kuuluu kuitenkin punainen sarkaliivi (3:-), mutta kenkinä hänellä oli vain vanhat pieksut (1:16). Mitään huonoja vaatteita hänellä ei korkeasta iästään huolimatta ollut, sillä vaatteiden yhteisarvo oli 123 taalerialia ja 8 äyriä.(18/60)

1700-luvun säätyläisnaisten pukeutumista tutkinut Riitta Pylkkänen (1982) mainitsee, että iän lisäksi on erityisesti naisten vaatteita tutkittaessa otettava huomioon miehen yhteiskunnallinen asema ja varallisuus. "*Miehen sosiaalinen asema määräsi hänen peheensä ja koko huonekuntansa pukeutumisen tason. Naiset kantoivat vaatetuksessaan miehen statusta.*" (Pylkkänen 1982, 19.)

Näin oli säätyläisten piirissä. Naimisissa oleva nainen oli miehensä armoilla. Säätyläisnaisten vaatetus oli nimenomaan tehty sellaisille osalle väestöstä, jonka piti pukeutumisellaan osoittaa, että heidän ei tarvinnut tehdä ruumiillista työtä. Ylellisyysasetuksilla (1720, 1731, 1735, 1739, 1746, 1766, kumottiin 1770) määriteltiin muotipukujen sallittu ulkonä-

kö. Nämä määräykset koskivat aatelistoa, papistoa ja porvaristoa, ylellisyysasetukset määrittivät myös sen, mitä talonpojat ja muu rahvas ei saanut käyttää. Ylellisyysasetuksilla pyrittiin paitsi rajoittamaan tuontia myös määrittämään säätytunnuksia, joilla korostettiin säätyläisnaisten ja muun kansan pukeutumisen eroa. (Pylkkänen 1982, 26-27.)

Naimisissa olevat ylempien säätyjen naiset eivät siis itse tehneet työtä, talonpoikaisperheen tai -ruokakunnan hyvinvointi taas perustui siihen, että mahdollisimman moni ruokakunnan jäsenistä osallistui työntekoon. Talonpoikien emäntien vastuu ulottui kaikkeen, mitä talon sisällä, pihapiirissä ja karjasuojassa tapahtui. Isännän vastuu jatkui vielä siitä eteenpäin, pelloille, niityille ja kaupunkiin suuntautuviin asioimismatkoihin sekä yhteiskunnalliseen osallistumiseen.

Kokkolan pitäjässä, Kaarlelan eri kylissä ja Alavetelin kylässä 1700-luvulla eläneitten talonpoikaisnaisten vaatetus ei ollut pelkkää miehen yhteiskunnallisen aseman ja varallisuuden automaattista pönkittämistä. Yhteydet kokkolalaisiin kauppiaisiin ja porvareihin näkyvät perukirjamerkinnoissa. Yleensä kyse oli veloista. Talonpojat ja heidän emäntänsä lainailivat myös toisilta talonpojilta. Usein kyseessä oli sukulainen, silloin ei aina ollut kyse rahasta vaan lainattiin ruista, ohraa tai suolaa. Joskus oli saamisena kangasta, joskus tervaa. Poikkeuksellinen verkosto on ollut kirkkomaalari Johan Backmanin leskellä Marja Laibergilla. Miehensä kuoltua häntä olivat auttaneet kolme (3) kokkolalaista raatimiestä ja neljä (4) kauppiasta. (22/60)

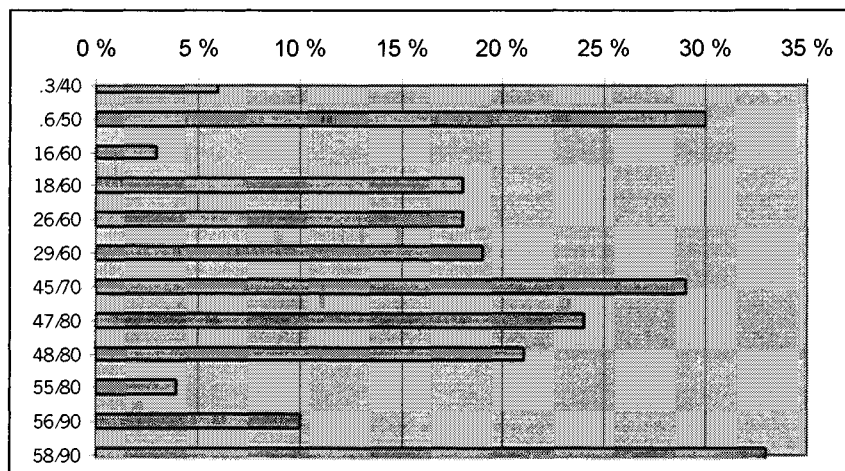
Nuorina naisten oli osoitettava kelpoisuutensa muun muassa vaatteiden valmistustaidolla. Tavallisimpia kelpoisuuden osoittamistehtäviä olivat lampaan keritseminen, ohuen langan kehrääminen, kankaan kutominen ja miehen paidan ompelu. Runsaan vaatevaraston ompelu ennen naimisiin menoa oli tapa säästää varoja ja työaika tulevaisuudessa. Nuoret miniät eivät tarvinneet uusia vaatteita, työaika voitiin käyttää lasten hoitoon ja talon töihin. (Kaukonen 1985, 26.)

Perukirjoissa näkyy hyvin usein mainintoja rukeista, karstoista, kangaspuista, kangaspuisissa käytettävistä kaiteista, ompelutarvikkeista, pellavanmuokkausvälineistä ja lampaista. Kokkolan pitäjän talonpoikaisnaisilla on ollut mahdollisuus kasvattaa pellavia ja kutoa sekä vaatetukseen että liinavaatteisiin tarvittavaa pellava- ja rohdinkangasta. Lampaista

saatavasta villasta on ollut mahdollista valmistaa paitsi neuletöitä myös erilaisia vaatetus- ja sisustuskankaita, toisaalta villa tai villalanka on ollut erinomainen vaihdon väline.

Kaarlelan Sokojan kylästä on tutkimuksessa ollut mukana yhteensä kaksitoista (12) naista eri vuosikymmeniltä. Näiden naisten joukossa oli 1760-luvulla Haalsin talossa kuollut Margeta Gabrielsdotter 88-vuotiaana ja Carin Andersdotter 36-vuotiaana. Molempien naisten vaatteiden arvon osuus oli 18 % koko omaisuuden arvosta. Torpparinleski Christin Andersson puolestaan oli kuollut 78-vuotiaana ja hänen vaatteidensa arvon osuus koko omaisuuden arvosta oli 19 %. (18/60, 26/60, 29/60) Näissä tapauksissa vaatteiden arvot olivat samat tai melkein samat, mutta suurta hajontaakin Sokojan kylän naisten keskenäisessä vertailussa on. Arvot vaihtelevat 3-33 %.

Kaavio 7. Sokojan kylän naisten vaatteiden arvon prosentuaalinen osuus koko omaisuudesta

Kaarlelan eri kylien naisten vaatteiden arvon ja omaisuuden kokonaisarvon suhde vaihtelee 2 % (46/70) ja 69 % (41/70) välillä. Alavetelin naisten kohdalla vaihtelu on 5 % (2/40, 39/70) ja 35 % (17/60) välillä. Kaikkien leskien kohdalla prosentuaaliset määrät vaihtelevat 3 % (13/50) ja 40 % (28/60) välillä. Perukirjan ollessa avioparin yhteinen (4 kpl) vaatteiden arvon ja omaisuuden kokonaisarvon suhde on keskimäärin 9 % yksittäisten prosenttilukujen vaihdella 4 % (55/80) ja 14 % (50/80) välillä.

Taulukko 8. Naisten vaatteiden arvon osuus omaisuuden loppusummasta
keskimääräisesti vuosikymmenittäin

Vuosikymmenet	Kaarlela	Alaveteli
1740-luku	ka 13.3 %	5.0 %
1750-luku	ka 14.5 %	ka 16.3 %
1760-luku	ka 14.9 %	ka 15.2 %
1770-luku	ka 24.5 %	ka 15.0 %
1780-luku	ka 13.3 %	10.0 %
1790-luku	ka 20.6 %	-

Taulukko 9. Naisten vaatteiden arvon osuus omaisuuden loppusummasta
keskimääräisesti ikäryhmittäin

Ikäryhmät	Kaarlela	Alaveteli
20-29-vuotiaat	ka 24.0 %	21.0 %
30-39-vuotiaat	ka 19.9 %	ka 20.2 %
40-49-vuotiaat	ka 6.5 %	ka 16.6 %
50-59-vuotiaat	ka 12.4 %	ka 6.7 %
60-69-vuotiaat	ka 6.8 %	-
70-79-vuotiaat	ka 16.4 %	9 %
80-89-vuotiaat	18 %	ka 13.0 %
Ei mainittu ikää	69 %	-

Naisten vaatteiden arvon ja omaisuuden kokonaisarvon suhdetta on tarkasteltava monesta näkökulmasta. Vaikka laskutoimitus prosenttiluvun saamiseksi on yksinkertainen eivät tulokset ole keskenään suoraan verrannollisia. Tulokseen eli vaatteiden arvon ja omaisuuden kokonaisarvon suhteeseen vaikuttaa se onko yksittäisen naisen perukirjaan merkitty koko talon arvoesineet tai vain naiselle kuuluvat hopeaesineet ja rahat. Samoin tähän suhteeseen vaikuttaa se onko naisen perukirjaan merkitty koko talon karja vain vain nai-

selle kuuluneet eläimet. Sellaisissa tapauksissa, joissa ensin on jouduttu suorittamaan ositus, jotta voitaisiin määrittellä kuolleelle miniälle kuulunut omaisuus on helppo nähdä myös koko talon arvoesineiden ja karjan sekä miniälle kuuluneiden arvoesineiden ja karjan suhde.

"Summa Inventarii"

Summa inventarii eli irtaimiston kokonaissumma tarkoittaa summaa, johon sisältyvät kaikkien perukirjassa mainittujen esineiden eli irtaimen omaisuuden yhteisarvo sekä saamiset. Irtaimistoluettelot eivät ole tutkimusaineistossani yhteismitalliset. Toisissa perukirjoissa on lueteltu kaikki taloon kuuluneet esineet ja toisissa vain naiselle kuuluneet tavarat. Toisinaan on tutkimusaineistooni kuuluvien perukirjojen loppusummaan laskettu myös kiinteän omaisuuden (talon) arvo. Nämä olen kuitenkin vähentänyt loppusummasta, jotta perukirjojen vertailu keskenään olisi edes jossain määrin mahdollista.

Eräs yrityksen taloudellisen menestymisen perustekijöistä on vieraan pääoman hallitsemiseen perustuva vakavaraisuus. Tämä vakavaraisuus sisältää sekä rahoituksellisen riskin että liikeriskin näkökulmat. Yrityksen omavaraisuusaste eli vakavaraisuus = oma pääoma : koko pääoma x 100. (Laitinen 1992, 205.)

Jari Ojala on tutkinut kokkolalaisten laivanvarustajien ja kauppiaiden vakavaraisuutta perukirjojen avulla. Ojalan (1999) mukaan vakavaraisuudessa on tarkasti ottaen kyse omavaraisuudesta, mutta juuri perukirjavarallisuuden ollessa kyseessä on vakavaraisuustermin käyttö tarkoituksenmukaisempaa. Ojala on laskenut vakavaraisuuden seuraavalla kaavalla: *perunkirjoitettu netto-omaisuus jaetaan brutto-omaisuudella ja tästä saatu osamäärä kerrotaan sadalla.* (Ojala 1999, 125.)

Yritys on vakavarainen, jos vieraan pääoman osuus ei ole liian hallitseva. Tulos ei voi olla 100 %, sillä kaikista perukirjoista vähennettiin aina tietyt prosentit. Varsin useilla kauppiaille oli vakavaraisuus 100 prosentin tuntumassa, mutta laivoja omistavien keskimääräinen vakavaraisuus, joka 1700-luvulla oli lähes 60 % oli kuitenkin suurempi kuin kauppiaille keskimäärin. (Ojala 1999, 125-126)

Kaavaa voidaan soveltaa tutkimusaineistoni perukirjoihin seuraavasti: netto-omaisuus (= "Summa Inventarii" eli irtaimiston yhteissumma - "Afkortning" eli velat ja kulut) jaetaan brutto-omaisuudella (= "Summa Inventarii") ja osamäärä kerrotaan sadalla. Tulokseksi saatu prosenttiluku ilmoittaa kuinka suuri osuus perunkirjoitetusta omaisuudesta on ollut velkojen yli menevää "omaa" netto-omaisuutta. Tuloksia tarkasteltaessa on edelleen muistettava, että tutkimusaineistoni perukirjoissa on kyse vain irtaimesta omaisuudesta.

Viitataan edelleen Kaarlelan Isokylän Sipolan talon miniään (ks. sivu 60), Johan Persson Sipolan vaimo Margeta Mattsdotterin, joka kuoli 27-vuotiaana vuonna 1775. Ennen Margetan jälkeen suoritettavaa perunkirjoitusta oli tehtävä talon ja irtaimiston jako. Talon brutto-omaisuudeksi (vain irtaimisto) merkittiin 1875:12, josta vähennettiin vanhan isännän, Pehr Mattssonin osuus 900 taaleria = 975:12 (=netto-omaisuus). Talon vakavaraisuus saadaan laskemalla $975:12 : 1875:12 \times 100 = 52.0 \%$. (43/70)

Margeta Mattsdotterin henkilökohtaisen irtaimiston loppusumma puolestaan oli 521:- (=brutto-omaisuus), josta vähennettiin köyhien provisio 1:20, kirjaamiskulut 14:20 ja Vaasan lasarettimaksu 1:20 yhteensä 17:28. Laskemalla $521:00 - 17:28$ saadaan netto-omaisuus = 503:10. Margetan henkilökohtainen vakavaraisuus oli korkea eli 96.6% ($503:10:521:- \times 100 = 96.6 \%$). (43/70)

Kaarlelan Sokojan kylässä kuoli vuonna 1780 talonpojan vävyn Matts Mattsson Borgarbackan vaimo Margeta Mattsdotter 27-vuotiaana. Irtaimiston loppusumma oli 48:33:3, josta vähennettiin velkojen (16 eri velkojaa) yhteissumma 116:18:10 ja köyhien provisio -:3:- yhteensä 116:21:10. Laskemalla $48:33:3 - 116:21:10$ nähdään, että omaisuus ei kata velkoja (ylittyvät 239 %) ja mistään vakavaraisuudesta ei voida puhua. Perukirjan lopussa onkin seuraava toteamus: " Koska velat ylittävät omaisuuden arvon huomattavassa määrin eivät lapset (2) saa mitään perintöä eikä heille voida mitään jakaa." (48/80)

Nämä kaksi tapausta ovat ääritapauksia. Naiset olivat keskenään kaimoja ja saman ikäisiä kuollessaan, mutta täysin erilaisessa asemassa taloudellisesti. Margeta Mattsdotter Biörkbacka oli mennyt naimisiin Johan Pehrsson Sipolan kanssa 6.10.1768 ja he asuivat Sipolan 1/4 manttaalin verotilalla. Margetalta jäi kolme (3) alaikäistä tytärtä. Sipolan talo oli

velaton, joten kaikkien toimeentulo oli ilmeisen turvattu. Margetan kuoltua Johan Pehrsson Sipola avioitui Lisa Hansdotter Hannilan kanssa 5.7.1776. (KKA)

Margeta Mattsdotter Borgarbacka oli vihitty Matts Mattsson Storhångan kanssa 7.7.1769. Matts oli muuttanut vävyksi Borgarbackan taloon. Kaikki talon velat oli lueteltu Margetan perukirjassa. Siinä mainittiin myös, että Margetan alaikäisillä sisarilla oli saamatta perintö-osansa talon irtaimistosta, joten nekin merkittiin velaksi. Mitään selityksiä siitä, miksi näin oli ei perukirjaan oltu kirjattu. (48/80) Margetan perukirjaan merkityt suuret velat olivat ainutlaatuisia merkintöjä tutkimusaineistoni perukirjoissa. Näin vaikeassa taloudellisessa tilanteessa olevia naisia ei tutkimusaineistossani ollut muita. Kahden muun kaarlelalaisen naisen perukirjoissa velat ylittävät omaisuuden arvon, mutta ei näin suuressa määrin.

Taulukko 10. Naisten vakavaraisuus (Laitinen 1992 mukaan)

Naisten vakavaraisuus Kaarlelassa	Naisten lukumäärä Kaarlela	Naisten vakavaraisuus Alavetelissä	Naisten lukumäärä Alaveteli
-139 %	1		
-90 %	1		
-4 %	1		
40-49 %	3		
50-59 %	-	50-59 %	1
60-69 %	7	60-69 %	2
70-79 %	4	70-79 %	-
80-89 %	7	80-89 %	3
90-99 %	16	90-99 %	12
Yhteensä	40	Yhteensä	18

Vakavaraisuus oli Kaarlelan eri kylien naisten keskuudessa keskimäärin 82 % koko tutkimusjakson aikana niillä naisilla, joilla netto-omaisuus ylitti velat (37/40) ja jos kaikki naiset otetaan huomioon niin vakavaraisuus oli keskimäärin 70 % (40/40). Alavetelin kylässä, jossa kaikkien naisten netto-omaisuus ylitti velat oli vastaava luku 88 % (18/18).

Vuosikymmenittäin tarkasteltuna oli tutkimusaineistooni kuuluvien naisten keskimääräinen vakavaraisuus korkeimmillaan sekä Kaarlelassa että Alavetelissä 1740- ja 1750-luvuilla. Kaarlelan naisten keskimääräinen vakavaraisuus, joka oli 70 % ylittyi 1740-, 1750- ja 1760-luvuilla. Alavetelin kylän naisten keskimääräinen vakavaraisuus oli 88 % ja se ylittyi 1740-, 1750- ja 1770-luvuilla.

Kaarlelan eri kylien naisten vakavaraisuus oli keskimääräisesti 70 %. Ikäryhmittäin tarkasteltuna tämän luvun ylittivät 40-69 vuotiaat ja edelleen 80-89 vuotiaat tutkimusaineistooni kuuluvat naiset. 20-39- ja 70-79-vuotiaiden naisten kohdalla keskiarvo oli hie- man alhaisempi. Alavetelin kylässä puolestaan keskimääräisen vakavaraisuuden, 88 % ylittivät muut paitsi 50-59-vuotiaat ja 80-89-vuotiaat naiset.

"Summa Inventarii" saattoi olla sisällöltään hyvin monimuotoinen. Irtaimistojen yhteis- summien vertailu ei ole ongelmaton. Yhteissummien koostuessa niin erilaisista osioista pitäisi vain eri perukirjoissa esiintyviä samansisältöisiä osioita verrata keskenään. Toi- saalta perukirjoja ei saada koskaan yhteismitallisiksi ja mielenkiintoista on myös se, mitä kaikkea perukirjaluetteloihin on kirjattu.

Millainen oli näiden naisten varallisuus? 1700-luvulla Kokkolan pitäjässä eläneiden ta- lonpoikaisnaisten pääasiallinen varallisuus koostui henkilökohtaisista vaatteista, karjasta ja arvoesineistä. Heidän perukirjojihinsa oli merkitty myös muita tavaroita, mutta niillä oli pienempi merkitys kuin edellä mainituilla esineryhmillä.

Perustelen tätä väitettäni Georg Simmelin määrittelyllä esineen omistusoikeudesta. Esi- neen omistusoikeus koostuu joukosta oikeuksia esineeseen, mutta esineiden omistaminen tarkoittaa myös tekemistä. Esine voidaan *pitää, *muuttaa, *vaihtaa, *myydä tai *hävittää (ks. s. 45). Omistaja voi vain täydellisen omistusoikeuden kautta vaikuttaa esi- neeseen, mutta liike jatkuu myös toiseen suuntaan. Mitä varmemmin omaisuus omiste- taan, sitä varmemmin se vaikuttaa omistajan sisäiseen ja ulkoiseen olemukseen. Liike on siis kaksisuuntainen. Jos omistaja pystyy vaikuttamaan esineeseen, esine pystyy vaikutta- maan myös omistajaan. (Simmel 1997, 45-47.)

Mihin esineisiin talonpoikaisnaiset sitten pystyivät vaikuttamaan? Tarkasteltaessa kolmea edellä mainittua ryhmää, eli vaatteita, karjaa ja arvoesineitä voidaan todeta, että karjan ja arvoesineiden kohdalla naisten vaikutusmahdollisuudet olivat hyvin niukat. Vaikka talossa olisi ollut suurikin karja, olivat naisten osuudet yleensä omina myötäjäisinä saadut lehmä ja kaksi tai kolme lammasta. Rahan suhteen oli vielä tiukempaa. Naimisissa olevat naiset olivat lain mukaan miehensä holhouksen alaisia. Miehet hoitivat asiat kodin ulkopuolella, joten talonpoikaisnaisten koskeus rahaan oli käytännössä vähäistä. Tämän takia vaatteet olivat se todellinen omaisuus, johon naiset pystyivät omalla toiminnallaan vaikuttamaan. Vaatteiden määrä pystyttiin pitämään samana, niitä voitiin muuttaa ulkonäöllisesti, vaatteita voitiin käyttää vaihdon välineenä, niitä voitiin myydä ja tarpeen tullen hävittää tai antaa pois.

Olen tarkastellut perukirjoista esille tulevaa naisten todellista varallisuutta myös siitä näkökulmasta, mitä lapset ovat saaneet periä äitinsä jälkeen. Tutkimusaineistoni perukirjoja oli 58 kappaletta. Omaisuuden jako oli tehty 31:ssä tapauksessa. Jakoa tutkiessa on muistettava, että tilanne oli 1700-luvulla aivan sama ja yhtä karu kuin tänä päivänäkin, vainaja ei enää itse tarvinnut vaatteitaan, joten niille oli tehtävä jotain. Tosiasiassa vainaja ei tarvinnut eikä edelleenkään tarvitse mitään muitakaan hänelle kuuluneita esineitä, mutta kaikkia esineitä ei suinkaan jaettu.

Niissä tapauksissa, joissa on kirjattu esineiden jako, on jaon kohteiden valinnassa ja jakotavassa ollut useampia käytäntöjä. Bastubackan talosta Alavetelin kylässä (ks. s. 11), josta on mukana kuuden (6) naisen perukirjat suoritettiin omaisuuden jako neljässä (4) tapauksessa. Yhdessä tapauksessa ei jakoa suoritettu, koska lapset eivät tyytyneet kiinteän omaisuuden jakoon (15/60) ja toisessa tapauksessa kyseessä oli testamentti miehen hyväksi (51/80).

Lisa Larsdotterin jälkeen toimitettiin perunkirjoitus ja jaettiin omaisuutta vasta vuonna 1747 vaikka kyseessä oleva Nils Larssonin ensimmäinen vaimo oli kuollut jo 20 vuotta aikaisemmin. Lapset (7 kpl) olivat kasvaneet aikuisiksi ja kaksi pojista, Lars ja Matts asuivat isän ja tämän uuden vaimon kanssa taloa. Pojat Johan ja Isack saivat molemmat yhden lehmän ja joitakin tavaroita (alster), Isack sai myös vähän rahaa. Tyttäret Margot ja Lisa saivat kukin yhden lehmän, 2-3 lammasta sekä röijyn. Vuonna 1742 kuolleen tyttären

Malinin samanlaisen osuuden sai hänen alaikäinen poikansa Mats Suomalax. Larsille ja Mattsille merkittiin saamisiksi osuus talon irtaimistosta (2/40).

Nils Larsson Bastubackan vanhin poika, kirkkomaalari Johan N. Backmanin ja hänen vaimonsa Marja Laibergin koko irtain omaisuus jaettiin vuonna 1767 heidän jäljelle jääneiden kahden tyttären kesken. Talo oli myytävä velkojen maksamista varten ja alaikäiset tytöt (joista kumpikaan ei koskaan perustanut perhettä) saivat elinikäisen syytingin setänsä Mattsin luona (22/60).

Margeta Johansdotter, Matts Nilsson Bastubackan vaimo kuoli vuonna 1769 ja jätti jälkeensä neljä alaikäistä lasta. Margetalle merkitystä omaisuudesta jaettiin vain vaatteet. Mies sai osan vaatteista ja lapset osan, lasten osuudeksi tulevat vaatteet arvottiin koko vaatemäärästä. Loput lapsille kuuluvasta omaisuudesta isä lupasi maksaa heille käteisenä rahana (30/70).

Michel Thomasson Bastubackan vaimo, Brita Henrichsdotter kuoli vuonna 1771. Britalle merkitty omaisuus jaettiin niin, että lesken avio-oikeuden jälkeen jäänyt lapsille kuulunut irtain omaisuus jaettiin kolmen alaikäisen pojan kesken arpomalla. Jaettavaan irtaimeen omaisuuteen kuuluivat osa vaatteista, osa arvoesineistä (rahaa), osa taloustavaroista (kirstu) ja kirjoista sekä osa karjasta (3 lehmää ja 3 lammasta). Loput lapsille kuuluvasta omaisuudesta isän tuli maksaa heille käteisenä rahana (33/70).

Bastubackalla suoritettujen omaisuuden jaot olivat 1700-luvulle hyvin tyypillisiä jakoja Kokkolan pitäjässä. Lapset saivat periä äidiltään vaatteita ja karjaa, joskus vaatteet myytiin huutokaupalla alaikäisen lapsen hyväksi (58/90). Kaikissa tutkimusaineistoni peruskirjoissa, joissa jako oli suoritettu (31/58) ovat pääasiallisena jaon kohteena olleet vainajan vaatteet. Tutkimusaineistostani käy selville, että kun vaatteet oli jaettu jäi muu omaisuus usein talon isännän tai hänen jälkeensä talon perineen pojan haltuun.

6. Talonpoikaisnainen ja muoti

Vaatteiden materiaalit ja värit

"Den aflidnes gångkläder" eli vainajan pitovaatteet-otsikon alta löytyy runsaasti paitsi eri vaatekappaleiden myös 1700-luvun talonpoikaisnaisten vaatetuksessa käytettyjen materiaalien nimityksiä. Jo pikaisella tarkastelulla voi huomata, että kotikutoisten raidallisten ja yksiväristen vaatekappaleiden joukossa on runsaasti määrättyjä vaatekappaleita, jotka on tehty ostokankaista. Myös vaatekappaleiden lukumäärä henkilöä kohden on sangen suuri. (Lönnqvist 1972, 328.)

Jo yhden naisen perukirjan vaateluetelosta on löydettävissä hameita, röijyjä, sisäturkkeja, liivejä, esiliinoja, huiveja, myssyjä, paitoja, sukkia ja kenkiä. Tutkimusaineistooni kuuluvat Sokojan kylässä 1700-luvulla kuolleitten naisten vaateluetelot edustavat läpileikkausta eri vuosikymmenillä käytetyistä vaatteista, joten vuosikymmenittäin vaatteiden materiaaleja ja värejä tarkasteltaessa ovat kaikki esimerkit Sokojan kylässä kuolleitten talonpoikaisnaisten perukirjoista.

1740-luvun perukirjojen vaatelueteloissa oli mainittu sarka- ja verkaröijyjä, kalminkkiliivejä, sarka- ja verkkahameita, puolivillaisia hameita, palttinaesiliinoja, damasti- ja villasatiinimyssyjä, silkkihuiveja, taftikauluksia, liinapaitoja, käsineitä, sukkia ja kenkiä. Väreistä on mainittu musta, punainen, ruskea, sininen, vihreä, valkoinen, punavalkoinen ja sinivalkoinen. (1-4/40)

Johan Johansson Herlefvn vaimo Karin Mattsdotter kuoli 17.9.1746 40-vuotiaana. Karin vaateluetelossa oli mainittu punainen, musta ja ruskea sarkahame, kaksi (2) puolivil- laista hametta, musta villadamastiröijy, ruskea, musta ja vihreä sarkaröijy, vanha kalminkkiliivi, musta damastimyssy ja musta villasatiinimyssy. Karinilla oli ollut myös kaksi (2) paitaa, kaksi (2) valkoista palttinaesiliinaa, sininen kattuuniesiliina, musta burdalou- kaulus, kattuunihuivi, kaksi (2) kulunutta servettiä ja pieni silkinen nenäliina. (3/40)

1750-luvulla nimitykset ja värit olivat samat, mutta joitain lisäyksiäkin oli tullut. Kaarle- lan ja Alavetelin talonpoikaisnaisten vaatelueteloissa alkoivat uutuuksina näkyä paino-

kankaiset esiliinat ja huivit. Silkkihuivit yleistyvät, verkkalajeja tuli lisää ja vaateluetelot olivat selvästi pitempiä kuin edellisellä vuosikymmenellä. (5-14/50)

Marja Andersdotter, Erich Mattson Borgarbackan vaimo kuoli 17.6.1752. Marja kuoli 20-vuotiaana ja hänen vaateluetelonsa sisälsi 45 vaatekappaletta. Näiden joukossa oli vihreä regarniröijy, musta flanelliröijy, raidallinen kalminkkiliivi, punainen ja musta sarkahame, punainen silkkihuivi, musta armosiinikaulus, punainen kattuunihuivi, painokankainen palttinahuivi ja sininen painokankainen esiliina. Marjan vaatelueteloon oli kirjattu 3 metriä uutta hurstia, yksi naula pellavia, kaksi (2) vyyhtiä punaista villalankaa sekä kehräämätöntä villaa ja useita mainintoja kotikutoisista kankaista. (6/50)

1760-luvun perukirjoista nousivat edelleen esiin kalminkkiliivit, mutta myös raskiesiliinat, neulotut röijyt ja tykkimyssyjen pitsit. Värit olivat hieman hillitymmät, sillä ruskea, sininen, vihreä ja musta hallitsivat, punainen väri mainittiin harvoin. Tällaisia olivat kuitenkin esimerkiksi punainen silkkihuivi tai punainen liivi. Villasukkien väreistä mainittiin musta ja sininen. Asusteista mainittiin mustia myssyyn kuuvuvia silkkinauhoja, liinalakkeja ja nahkakäsineitä. (15-29/60)

Borgarbackan talossa kuoli syksyllä 1768 Johan Johansson Haals eli Borgarbackan vaimo Carin Andersdotter 36-vuotiaana. Carinin perukirjaan oli merkitty mm. musta satiiniröijy sekä musta verkaröijy, vihreä ja valkoinen sarkaröijy sekä vihreä villalangasta neulottu röijy. Sarkahameiden värit olivat vihreä ja musta, mutta hänellä oli myös yksi (1) siniraitainen ja kolme (3) mustaraitaista puolivillaista hametta. Esiliinoista oli mainittu punaraitainen ja siniraitainen puuvillaesiliina, kaksi (2) mustaa raskiesiliinaa ja sininen painokankainen esiliina. Asusteista mainittiin mm. musta silkkinen myssynauha ja varalla 1 ¼ kyynärää (n. 75 cm) samaa nauhaa, kolmikulmainen armosiinihuivi ja mustat nahkakäsineet. (26/60)

Tykkimyssyt tulivat erityisesti esiin 1770-luvun perukirjoissa. Silkkikankaiden tarjonta oli monipuolistunut ja myssyihin kuuluvat tykit olivat sileitä ohuita kangastykkeitä tai pitsejä. Päälyysvaatteista oli mainittu lampaannahkainen sisäturkki, jonka päällinen oli sinistä kangasta, esimerkiksi verkkaa. Silkkihuivien värivalikoima oli runsas, yhdellä naisella saattoi olla musta, punainen, ruudullinen ja ruskea silkkihuivi. (30-46/70)

Talonpoika Eric Michelsson Notjerven vaimo Lisa Johansdotter kuoli 30-vuotiaana 17.10.1777. Lisalla oli ollut musta satiiniröijy, vihreä sarkaröijy, raidallinen kalminkkilii- vi ja toinen raidallinen liivi. Edelleen hänen vaateluettelonsa oli merkitty musta flanelli- hame, musta sarkahame ja kaksi (2) raidallista hametta. Esiliinoista oli mainittu punarai- tainen puuvillaesiliina ja kaksi (2) painokankaista esiliinaa. Pellavapaitojen lisäksi Lisalla oli vielä ollut musta armosiinihuivi ja musta nauhallinen damastimyssy. (45/70)

1780-luvulle tultaessa olivat raidalliset esiliinat yleistyneet. Niiden määrä oli myös nous- sut, joten talonpoikaisnaisella saattoi olla keskimäärin 4-5 esiliinaa aikaisemman 2-3 si- jasta. Esiliinojen määrän noustessa olivat kaulukset jääneet pois. 1740-luvulta asti esiin- tyneet armosiini ja taftikaulukset olivat hävinneet kokonaan. (47-55/80)

Björndahlin talossa kuoli 10.7.1780 vanhaemäntä, leski Malin Hansdotter 73-vuotiaana. Malinin vaateluetteloon oli merkitty 58 vaatekappaletta. Näiden joukossa oli 11 hametta, vihreä topattu hame ja 7 röijyä, joiden joukossa oli myös lampaannahkainen lyhyt sisä- turkki. Liivien lisäksi Björndahlin talon vanhalla emännällä oli ollut musta raskiesiliina, siniraitainen ja raidallinen (väriä ei mainittu) puuvillaesiliina, sininen painokankainen- ja palttinaesiliina, yhteensä viisi (5) esiliinaa. Asusteiden joukossa oli mainittu neljä (4) palttinaista huivia ja näiden lisäksi vielä yksi (1) puuvilla- ja yksi (1) suuri (dubbel) silk- kihuivi. (47/80)

1790-luvulla oli perukirjoihin merkitty aikaisempaa enemmän turkkeja ja vuoritettuja röijyjä. Talonpoikaisnaisen vaatetus koostui kuitenkin vuosisadan viimeisellä vuosikym- menellä edelleen samoista vaatekappaleista kuin edellisilläkin vuosikymmenillä. Vaate- tuksen perusosat tykkimyssy, silkki- tai puuvillahuivi, hame, esiliina, paita, liivi, röijy, sisäturkki, sukat, kengät ja hanskat tai muhvi muodostivat niin arki- kuin juhlavaatetuk- sen, jonka eri osien materiaalit ja värit vaihtuivat tilaisuuksien mukaan. Mustia vaatteita oli kaikilla, mutta värikkyyttä ei myöskään puuttunut. (56-58/90)

Johan Larsson Björndahlin vaimo Anna Michelsdotter kuoli 34-vuotiaana 3.2.1799. An- nan vaateluettelossa oli mainittu 6 hametta ja 4 röijyä, jotka olivat olleet mustaa kamlot- tia, mustaa kattuunia sekä vihreää ja punaista sarkaa. Annalla oli myös ollut sinisellä sa-

ralla päällystetty lyhyt sisäturkki. Vaateluetteloon oli edelleen merkitty punainen, musta ja raidallinen liivi, servetti, palttinainen huivi, paitoja ja yksi (1) pari regarnisukkia. (58/90)

Kaikilla vuosikymmenillä koko ajanjakson aikana (1740-1799), näkyi vaatteiden värikyys: punainen, vihreä, ruskea, keltainen, sininen, valkoinen ja musta, samoin kaikki materiaalit, joita Ruotsin valtakunnan talonpoikaisväestö sai käyttää. Sokojan kylän erikäisinä kuolleiden naisten monipuolisten vaateluetteloiden esimerkit valaisevat sitä, että kyseisen kylän naiset eivät eläneet eristettyä elämää, vaikka matka Kokkolan kaupungin keskusta oli 1700-luvulla ja on edelleen noin 10 kilometriä.

Ikäryhmittäin tarkasteltuna 20-29-vuotiailla naisilla näkyvät kaikki 1700-luvulla käytetyt materiaalit: erilaiset verat, sarka, regarni, kalminkki, erilaiset silkit, pellava ja puuvilla. Väreinä mainittiin musta, vihreä, sininen, punainen, ruskea, harmaa ja valkoinen. Samalla henkilöllä oli ollut hame ja röijy sekä punaista että vihreää sarkaa.(38/70) Vaatteiden raidallisuus ja ruudullisuus tuli esiin, samoin painokangaskuvioinnit ja villakangaspäällysteisten sisäturkkien tullessa muotiin 1770-luvulla ne näkyivät heti tämän ikäryhmän naisilla.

Brita Henrichsdotter, Michel Thomasson Bastubackan vaimo kuoli Alavetelin kylässä 27 vuotiaana vuonna 1771. Britan vaateluettelossa oli mainittu mm. sellaisia hienouksia kuin musta taftimyssy, punakeltainen taftinen kaulaliina, ruskearuutuinen silkkihuivi, painokankainen ja siniraitainen huivi. Esiliinat puolestaan olivat olleet punaruutuista kattuunia, siniraitaista puuvillaa ja painokuvioista kangasta. Näitä värikkäitä huiveja ja esiliinoja Brita oli käyttänyt mustien ja vihreiden satiini-, verka- ja sarkahameiden ja -röijyjensä kanssa. (33/70)

30-39-vuotiaiden naisten vaatteiden materiaaleista oli mainittu damasti, sarssi, erilaiset verat, satiini, kalminkki, sarka, sametti, raski ja erilaiset silkkikankaat. Väreinä oli mainittu musta, ruskea, vihreä ja punainen. Raidallisista hameista oli mainittu sini-, puna-, valko- ja keltaraitaiset, myös flammuraitaisia (blått och hvit med prickar) ja kalminkista tehtyjä röijyjä oli merkitty tämän ikäryhmän naisten perukirjoihin. (11/50)

Matts Nilsson Bastubackan toinen vaimo, Maria Mattsdotter kuoli vuonna 1781 36-vuotiaana. Marian perukirjaan oli merkitty sini- ja punaraitainen puuvillahame sekä kolme (3) muuta raidallista hametta mustan ja vihreän sarkahameen lisäksi. Sinisen sisäturkin lisäksi hänellä oli ollut röijyjä, jotka olivat olleet mustaa satiinia (-:40:-) ja villassarssia sekä vihreää kamlotia. Marian esiliinat olivat olleet punaraidallista puuvillaa ja silkkihuivin lisäksi hänellä oli ollut musta silkkimyssy, jossa pitsitykki (-:32:-) ja juuri Kokkolan seudulle tyypillinen (monivärinen) triumfant-myssy. (51/80)

40-49-vuotiaiden naisten vaatteissa toistui edelleen samat materiaalit ja värit kuin muillakin Kokkolan pitäjän 1700-luvun talonpoikaisnaisilla. Perukirjoissa oli mainittu sarka, erilaiset verat, villadamasti, sarssi, satiini, erilaiset silkit, puuvillat ja pellavat. Väreistä oli mainittu punainen, musta, ruskea, sininen, vihreä ja painokauvioiset kankaat. Mielenkiintoinen merkintä oli Rödsön kylän uudisasukas Olof Pehrsson Bredskiärin vaimon Lisa Mattsdotterin perukirjassa. Lisalla oli ollut pitkä lammasnahkaturkki. (49/80) Yleensä naisten turkit olivat lyhyitä, röijymallisia ja sinisellä kankaalla päällystettyjä sisäturkkeja.

Olen eri ikäryhmiin kuuluvien naisten pukeutumista tarkastellessani käyttänyt edellä Alavetelin kylän Bastubackan naisten perukirjoihin merkittyjä vaateluelloita esimerkkeinä. 40-49-vuotiaisiin naisiin kuului yhteensä neljä (4) Bastubackan naista. Vuonna 1727 (perukirja tehty vuonna 1747) oli kuollut Lisa Larsdotter, Nils Larsson Bastubackan ensimmäinen vaimo 43-vuotiaana. Toinen Lisa, edellä mainitun Lisa Larsdotterin tytär ja Johan Mattsson Åssmussin vaimo kuoli Kallisen kylässä Kaarlelassa 40-vuotiaana vuonna 1759. (ks. s. 11) Vaikka naiset olivat kuolleet aivan eri vuosikymmenillä eivät perukirjoihin merkittyjen vaatteiden materiaalit paljon poikenneet toisistaan. Lisa Larsdotterin (äidin) perukirjaan oli merkitty sarka- ja verkahame, (väreistä oli mainittu vain musta) sarsiröijy, raski- ja puuvillaesiliina sekä puuvillahuivi. (2/40) Lisa Nilssonin (tyttären), vaatevarastoon oli kuulunut musta sarssi- ja satiiniröijy, punainen ja musta sarkahame, musta taftikaulus ja ruskea silkkihuivi. Lisän esiliinoista oli mainittu palttinainen-, painokankainen ja sininen kattuuniesiliina. (14/50)

Alavetelissä kuoli Lisa Nilssonin veljen, kirkkomaalari Johan Backmanin leski Marja Laiberg 43-vuotiaana vuonna 1767 ja hänen toisen veljensä, Matts Nilsson Bastubackan

(ensimmäinen) vaimo Margeta Johansdotter vuonna 1770 44-vuotiaana. Nämä naiset, jotka olivat olleet kälyjä keskenään (ks. s. 11) olivat molemmat omistaneet huomattavan vaatevaraston. Marjan ja Margetan vaatteiden materiaaleina oli mainittu saran ja erilaisten verkalaatujen lisäksi Ras de Sisilie, armosiini, bourdalous, basti, satiini, damasti, kalminkki, nokkospalttina, kamaripalttina ja gingang, väreistä oli mainittu musta, sininen, punainen, vihreä, harmaa ja valkoinen. Sisäturkit tulivat talonpoikaisnaisten muotiin 1770-luvulla, mutta Marjalla oli ollut jo 1760-luvulla vihreällä damastilla päällystetty sisäturkki ja harmaa sadetakki. Muilla tähän ikäryhmään kuuluneilla Bastubackan naisilla ei ollut mainintoja vastaavista vaatekappaleista. (22/60, 30/70)

50-59-vuotiailla naisilla oli edelleen vaatetuksessa käytetty sarkaa ja erilaisia verka- ja silkkilaatuja, mutta naisen ikä alkoi jo näkyä vaatetuksen väriyksessä. Musta, sininen, harmaa ja ruskea esiintyvät useammin kuin ennen, mutta toisaalta oli esimerkkejä myös siitä, että punainen väri oli edelleen vahvasti mukana.

Lisa Henriksdotter ja hänen miehensä, talonpoika Johan Herlefwi kuolivat Kaarlelassa, Sokojan kylässä keväällä vuonna 1789. Lisalla oli ollut uusi musta satiinihame, uusi sini-raitainen puuvillahame, punainen sarkahame, punaraitainen hame, punainen topattu hame (stubb) ja punainen kamlotinuttu. Lisan perukirjassa oli mainittu yhteensä 39 vaatekappaleita, joista vain neljäntoista (14) kohdalla oli ilmoitettu väri. Nämä olivat musta 6 kpl, punainen 4 kpl, sininen 3 kpl ja vihreä 1 kpl. (55/80)

Ikäryhmittäin naisten vaatteiden materiaaleja ja värejä analysoitaessa voidaan katsoa, että sen jälkeen, kun nainen oli täyttänyt 60 vuotta hänen vaatteensa olivat käytännöllisesti katsoen tummia. Ikäryhmät 60-69-, 70-79- ja 80-89-vuotiaat voidaan näin ollen käsitellä yhteisesti. Vaatteiden materiaalit olivat samat kuin aikaisemminkin, mutta yhä useamman vaatekappaleen kohdalle oli merkitty: gammal (vanha) tai utsliten (loppuun kulunut).

Esimerkkitapaukseksi 60-89-vuotiaiden naisten vaatteissa käytettyjen materiaaleista ja väreistä olen ottanut Marja Erichsdotterin vaateluetelon. Marja oli Nils Larsson Bastubackan kolmas (3.) vaimo, joka kuoli 72-vuotiaana Alavetelin kylässä vuonna 1759. Marjan vaateluetelossa on materiaaleina mainittu erilaiset verat, sarka, puolivillainen (villa ja pellava), regarni, sarssi, kalminkki, armosiini, silkki, damasti, raski, puuvilla ja

pellava. Vaateluettelo sisälsi 31 vaatekappaletta, joista yhdeksässätoista (19) tapauksessa oli mainittu väri. Nämä olivat: musta (9 kpl), sininen (7 kpl), vihreä (2 kpl) ja ruskea (1 kpl). Yhdentoista (11) vaatekappaleen kohdalla oli maininta "vanha" ja kahdessa (2) tapauksessa vaatekappale oli ollut "loppuun kulunut". (15/60)

Maria Andersdotter, Daniel Larsson Tastin vaimon jälkeen oli tehty perukirja Tastin talossa, Kaustarin kylässä vuonna 1774. Ilmeisesti Maria on ollut kirjoilla jossain muualla tai hän on kuollut jossain muualla, sillä Kokkolan kirkon arkistosta ei löydy hänen tarkkaa kuolinaikaansa eikä myöskään hänen kuolinikänsä. Maria edustaa siis yksin ikäryhmää, jolle olen antanut nimen "Ei mainittu ikää" (41/70)

Jos Marian ikää haluaisi arvioida on siihen kyllä joitakin johtolankoja. Marian mies, Daniel Larsson Tast ei ollut itsellinen talonpoika, sillä hänet on mainittu tittelillä "bondesonen", talollisen (talonpojan) poika. Marialta jäi 3 alaikäistä lasta, joten se puoltaa sitä seikkaa, että Maria ei ollut kovin vanha kuollessaan. Perukirjaan oli merkitty yhteensä 36 vaatekappaletta joiden joukossa oli mm. punamusta ja vihreä-valkoinen flanellihame, sininen sarkahame ja kotikutoinen sini-valkoraitainen hame. Arvokkainta vaatekappaletta edusti musta satiiniröijy (21:-) ja Marialla oli myös ollut kalminkkiliivi, uusi flanelliliivi sekä raidallinen kotikutoinen liivi. Esiliinoja Marialla oli ollut viisi (5) kappaletta ja huiveja kolme (3). (41/70)

Leskien vaateluettelot sisälsivät pääasiassa mustia vaatteita. Lesken pukuun kuuluva röijy oli satiinia tai sarkaa, hame sarkaa ja esiliina mustaa raskia tai sinistä painokangasta. Vaatekappaletta kuuluva huivi oli liinainen tai ruudullinen, röijyt ja hameet olivat vihreitä ja sinisiä, mutta enimmäkseen mustia. Joskus oli myös mainittu punaisia vaatteita, mutta niitä oli vain harvoilla leskillä ja toisinaan niissä oli merkintä "vanha".

Jacob Erichsson Heinolan leski Brita Johansdotter kuoli Kaustarin kylässä 52-vuotiaana vuonna 1773. Jacob Erichsson oli kuollut vuonna 1759, joten Brita oli ollut leskenä jo 14 vuotta. (KKA) Britan vaateluetteloon oli merkitty mustina vaatekappaleina satiiniröijy, sarssihame, sarkahame, raskiesiliina, armosiinikaulus ja mustavalkoinen painokankainen esiliina. Sinisiä olivat sarkahame, vuoriton sarkaröijy sekä sinivalkoinen painokankainen esiliina. Muista väreistä mainittiin vain vihreä sarkaröijy. (37/70)

Tutkimusaineistoni perukirjoista etsin vastausta kysymykseen miten varallisuus näkyi 1700-luvulla Kokkolan seudulla eläneiden naisten vaateuksessa. Tutkimusaineistosta käy ilmi, että talot olivat muutamaa poikkeusta lukuunottamatta erittäin vakavaraisia. Naisilla oli mahdollisuus vaikuttaa omiin vaatteisiinsa ja toisaalta vaatteet olivat myös tärkeä vaikuttamisen kanava. Varallisuuden merkkejä ovat myös omistettujen vaatekappaleiden lukumäärät.

Taulukko 11. Vaatekappaleiden keskimääräinen lukumäärä perukirjoissa eri vuosikymmenillä (suluissa pienin ja suurin määrä)

	Kaarlela		Alaveteli	
Vuosikymmenet	Vaatekappaleiden lukumäärä	Naisten lukumäärä	Vaatekappaleiden lukumäärä	Naisten lukumäärä
1740-luku	ka 24.6 (22-29)	3	8.0 (8)	1
1750-luku	ka 27.5 (7-45)	4	ka 28.5 (15-42)	6
1760-luku	ka 29.7 (15-59)	10	ka 26.4 (18-31)	5
1770-luku	ka 34.3 (9-65)	16	ka 31.6 (16-45)	5
1780-luku	ka 50.0 (39-64)	4	33.0 (33)	1
1790-luku	ka 32.0 (20-54)	3	-	-
		40		18

Vaatekappaleiden lukumääriä laskettaessa kiinnittyi huomio niiden suureen määrään. Vain yksittäistapauksissa naisten vaateluetteloihin merkittyjen vaatekappaleiden määrä oli alle kymmenen (10). 1740-luvulla yhden alaveteliläisen naisen perukirjaan oli merkitty vain kahdeksan (8) vaatekappaletta. Selityksenä on, että kyseinen nainen, Lisa Larsdotter Bastubacka, oli kuollut jo 20 vuotta aikaisemmin, joten osa vaatteista oli otettu muiden käyttöön. (2/40) Vuosikymmenittäin tarkasteltuna Kaarlelan talonpoikaisnaisten keskuudessa vaatekappaleiden määrä oli suurin 1780-luvulla kun se puolestaan muilla vuosikymmenillä oli keskimäärin noin 25-30 vaatekappaletta. Alavetelin kylän naisilla henkilökohtaisten vaatekappaleiden määrä oli kaikilla vuosikymmenillä keskimäärin 25-30.

Taulukko 12. Vaatekappaleiden keskimääräinen lukumäärä perukirjoissa ikäryhmittäin
(suluissa pienin ja suurin määrä)

	Kaarlela		Alaveteli	
Ikäryhmät	Vaatekappaleiden lukumäärä	Naisten Lukumäärä	Vaatekappaleiden lukumäärä	Naisten lukumäärä
20-29-vuotiaat	ka 44.8 (31-56)	5	38.0 (38)	1
30-39-vuotiaat	ka 32.0 (16-56)	10	ka 25.7 (15-34)	4
40-49-vuotiaat	ka 18.5 (9-23)	4	ka 30.3 (8-45)	6
50-59-vuotiaat	ka 35.6 (21-59)	5	ka 24.0 (16-34)	4
60-69-vuotiaat	ka 30.2 (7-65)	5	-	-
70-79-vuotiaat	ka 34.8 (10-64)	9	31.0 (31)	1
80-89-vuotiaat	30.0 (30)	1	ka 26.0 (18-34)	2
Ei main. Ikää	36.0 (36)	1	-	-
		40		18

Ikäryhmittäin vaatteiden määriä tarkasteltaessa ylivoimaisesti eniten vaatekappaleita löytyi 20-29-vuotiaiden naisten ryhmästä. Kaikilla tutkimusaineistoon kuuluvilla tämän ryhmän naisilla (yht. 6 kpl) oli ollut yli 30 vaatekappaletta. Kaarlelalaisista naisista 40-49-vuotiailla (4 kpl) oli ollut lukumääräisesti vähiten vaatteita, sillä heillä kaikilla oli ollut niitä alle 25 kappaletta. Hajonta 60-79-vuotiaiden (yht. 14 kpl) keskuudessa oli suuri, sillä osalla oli vain vähän vaatteita ja osalla puolestaan yli 60 vaatekappaletta.

1700-luvulla Kokkolan pitäjässä eläneiden talonpoikaisnaisten varallisuus näkyi vaatteiden materiaaleissa, väreissä ja vaatekappaleiden lukumäärässä. Vaateluetteloiden arvot paljastavat myös naisten varallisuuden. Talojen varallisuudesta ja perukirjoihin merkityistä naisten irtaimen omaisuuden loppusumman arvoista riippumatta kaikki tutkimusaineistoni naiset omistivat asemaansa nähden suhteellisen paljon vaatteita ja vaateluetteloiden loppusummat liikkuivat pääasiassa sadan (100) kupariraalarin molemmin puolin.

Kauppareitit

Kokkolan pitäjän naisten vaatteita tutkittaessa ei voida ohittaa tuonnin merkitystä. Kaikki tutkimuksessa mukana olleet naisten vaateluettelot sisälsivät tuontikankaista valmistettuja vaatteita tai ulkomailta tuotuja asusteita. Näitä olivat esim. huivit, nenäliinat ja hanskat.

Kokkolassa oli laivoja jo ennen Suurta Pohjan sotaa (1700-1721). Kokkolan ja Oulun kauppalaivastot olivat 1680-luvulla suunnilleen yhtä suuret: vuosittain käytössä oli 16-18 pientä kuuttia. Vuonna 1722 Kokkolassa oli kauppalaivoja 12 kpl ja vuonna 1747 yhteensä 16 laivaa, näitä käytettiin pääasiassa kotimaan purjehdukseen. (Ojala 1996, 66-68.)

Kankaiden tuonti Suomen kaupunkiin suoraan ulkomailta 1700-luvun alkupuolella oli vähäistä. Ruotsin valtakunnassa oli vuonna 1723 kaksikymmentäneljä (24) kaupunkia, joilla oli oikeus harjoittaa ulkomaankauppaa ja merenkulkua. Näistä kolme (3) oli Suomessa, nimittäin Turku, Helsinki ja Hamina. Suomen suurin tuontisatama 1700-luvun alkupuolella oli Hamina, joka korvasi sodassa vuonna 1723 menetetyn Viipurin. Sinne tuotiin vuoden 1724 tuoteplakaatin mukaan laivoilla maahamme Lyypekistä verkkaa, villakangasta ja karttuunia, Amsterdamista karttuunia, kotipellavaa ja silkikankaita sekä Venäjältä Viipurin kautta sarkaa ja pellavaa. Pieniä eriä villakankaita, verkkaa, damastia, karttuunia ja pellavakankaita tuotiin myös Turkuun ja Helsinkiin. Turun rauhassa vuonna 1743 Hamina jouduttiin luovuttamaan Venäjälle, joten sen sijaan tapulioikeudet sai Loviisa vuonna 1745. (Pylkkänen 1982, 44 ja Högberg, 1969, 34.)

Valtiovalta rajoitti tuona aikana kauppaa ja merenkulkua erilaisilla rajoituksilla ja säädöksillä. Merkantilistisellä järjestelmällä, jolla Ruotsin valtakunnan kauppaa ohjattiin pyrittiin edistämään oman maan merenkulkua. Tämä tarkoitti sitä, että merenkulku oli harvojen tapulikaupunkien etuoikeus. Talonpoikien ulkomaanpurjehdus oli käytännössä kiellettyä, mutta merkantilistinen järjestelmä mahdollisti ja suojeli porvareiden oikeutta harjoittaa kauppapurjehdusta. (Ojala 1996, 63.)

Turun ja Gävlen pohjoispuolella sijaitsevat kaupungit eivät saaneet ennen vuotta 1741 edes käydä kauppaa Turun ja Tukholman eteläpuolisten kaupunkien kanssa. Määräykset kumottiin vuonna 1741 ja 1748, mutta ratkaisevasti tilanne muuttui vasta vuonna 1765

kun Härnösand, Pori, Vaasa, Kokkola ja Oulu saivat tapulioikeudet eli luvan käydä aktiivista ulkomaankauppaa. (Högberg, 1969, 34.)

Oman merenkulkunsa ansiosta Kokkolan kaupunki oli erityisasemassa viennin ja tuonnin suhteen. Kokkolan oma kauppalaivaston purjehdus käsitti kotimaan-, rannikko- ja kaukopurjehduksen. (Ojala 1996, 63) Kotimaan purjehdus tarkoitti sitä, että purjehdittiin korkeintaan Tukholmaan, johon suotuisilla tuulilla matka taittui viikossa. (Hyttinen 1994, 15) Rannikkopurjehdus puolestaan kattoi Itämeren ja kaukopurjehdus ulottui Itämeren ulkopuolelle. Rannikkopurjehduksessa käytetyt alukset olivat kooltaan pienempiä, varustus oli vaatimattomampaa ja miehistön määrä oli pienempi kuin kaukopurjehduksessa. (Ojala 1996, 142.)

Ojalan (1996) mukaan Juutinrauman tullitileistä voidaan seurata Itämeren ulkopuolella purjehtineiden ja Pohjanmereltä palanneiden alusten määrää kauppavapauden, vuoden 1765 jälkeen. Kokkolan satamasta lähti esimerkiksi vuonna 1787 kahdeksan (8) alusta, mutta koska alukset harjoittivat myös rahtipurjehdusta satamasta toiseen ohitti samana vuonna Juutinrauman tullin viisitoista (15) kokkolalaisalusta. (Ojala 1996, 142-143.)

Kauppareittien tutkimusta vaikeuttaa se seikka, että alusten tekemiä matkoja ei merkitty tarkasti asiakirjoihin. Riitti, että merkittiin purjehtiko alus Itämerelle, Pohjanmerelle tai Välimerelle. Kuitenkin, jos laivalla sattui jotain tavallisuudesta poikkeavaa ne kirjattiin. Tällaisia poikkeavia tapahtumia olivat haaksirikko, kaappaus, miehistön jäsenten karkaus tai kuolema. (Ojala 1996, 142.)

Kuolemasta laivassa tuli merkintä myös asianomaisen kohdalle kirkon kirjoihin. Heinäkuun 5. päivänä vuonna 1754 oli Isokylästä kotoisin oleva Hans Erichsson Hannila ollut töissä laivalla. Hans oli 30-vuotias ja naimisissa Anna Grelsdotter Kanckosen kanssa. Laivalla sattuneessa onnettomuudessa märssypurjeen puomi löi Hans Erichssonia päähän sellaisella voimalla, että hänen päänsä murskautui. (KKA) Kirkon arkistosta ei löydy merkintää millä laivalla Hans Hannila oli ollut töissä, mutta tapahtuma oli ilmeisen järkyttävä, koska se oli kirjattu ylös näin tarkkaan.

Kokkolan kauppalaivaston tärkeimmät kohdesatamat 1700-luvulla vuoden 1765 jälkeen olivat Välimeri, Tanska, Amsterdam, "Englanti", Itämeri, Danzig, Königsberg (Kalingrad), Cágliari (Sardinia), Portugali, Kööpenhamina, Lyypekki, Marseille, Ranska ja Hollanti. Vientituotteista tärkeimmät olivat terva, piki ja laivat, tuonnissa oli suola ylivoimaisesti tärkein. (Ojala 1996, 146, 276-278.)

Tuontiartikkelit

Ruotsin Valtionarkistossa (Riksarkivet) Tukholmassa on säilytetty Kauppakollegion arkistossa Kamarikonttorin vuosikertomukset. Näissä vuosikertomuksissa on myös Kokkolan tullikamarin kautta kulkeneet tuonti- ja vientiartikkelit. Tätä tutkimusta varten olen lukenut mikrofilmatut vuosikertomukset JYHLMF FR 542-548, jotka kattavat vuodet 1769-1799. Esimerkiksi olen ottanut kertomuksen vuodelta 1776: *General Persedle Extrakt öfver inkommande Waror vid Gamla Carleby Sjö Tulls Cammare Pro Anno 1776* (FR 543)

Kokkolan kaupungin ja sen ympäristön asukkaat saivat jo hyvin varhaisessa vaiheessa tutustua erilaisiin tuontitavaroihin, sillä pöytäkirjassa vuodelta 1776 mainitaan, että Välimereltä oli tuotu 2176 tynnyriä (1 tynnyri =164,9 litraa) suolaa, 10 riisiä (1 riisi = 500 arkkia) tavallista kirjoituspaperia, 500 tuoretta sitruunaa ja 225 kannua (1 kannu = 2,617 litraa) ranskalaista valkoviiniä. (FR 543)

Saman pöytäkirjan mukaan Amsterdamista puolestaan oli tuotu mm. 7084 naulaa (1 naula = 453.6 grammaa) hollantilaisia tupakanlehtiä, 10 riisiä tavallista kirjoituspaperia, 70 kannua öljyä, 256 naulaa tamariineja, 400 naulaa viskunoita, 400 naulaa kahvinpapuja, 200 naulaa riisiryynejä, 150 kannua pellavaöljyä ja 10 naulaa laakeriöljyä. Mausteista oli tuotu erilaisia määriä muskotinsiemeniä, kuivattuja pomeranssinkuoria, maustepippureita, väkeviä pippureita, mustapippureita, sahramia, kanelia, muskottia, muskottikukkaa, inkivääriä ja anista. Väriaineista mainittiin kokenilli, sinoberi ja indigo ja muista aineista kamferi, elohopea sekä valkoinen ja punainen viinikivi, lopuksi mainittiin tuodun myös mustaa ebenholtzia. (FR 543)

Tullikamarin pöytäkirjoja tutkiessa löytyvät samat mausteet ja hedelmät, joita tuodaan Suomeen nykyäänkin, määrät vain ovat tänä päivänä suuremmat. 1700-luvulla saivat kok-

kolalaiset jo maistaa kahvia, keltaista hunajaa, lakritsaa, rusinoita, oliiveja, anjoviksia, ranskalaisia valko- ja punaviinejä tai alkoholia (franskt odistillerat brännvin) ja saattoivat käyttää venetsialaista saippuaa. (FR 543)

Tuontikankaiden osuus

Ylellisyysasetusten määrätessä pukeutumista kauppiat joutuivat leimauttamaan varastoissaan olevat ulkomaiset kankaat. Vuonna 1739 turkulaisten kauppiaiden varastoluetteloiden mukaan maahan oli tuotu erilaisia silkkikankaita kuten damastia, taftia, armosiinia, pou de soirea, ras de sicileä ja silkkisarssia. Villakangaslaaduista oli mainittu englantilainen ja hollantilainen verka, skotlantilaiset villakankaat, verka, kiersing, nerder, friisi, dusinken, brysselinkamlotti, kamlettiini, drouget, imperiaali, durent, durois, raski, shalong, kvintetti, perpetuel, villakreppi ja flanelli. Pellavakankaiden laatumityksiä puolestaan olivat hollannin- sleesian- ja warendorfin palttina, nokkospalttina ja harsoliina. Intialaisen puuvillan tuonnista kertoivat nimitykset nopkin, gingan, peling ja sensura. Erilaisten kankaiden lisäksi kauppiaiden varastoissa oli silkkihuiveja, nenäliinoja ja harsoliinoja. (Pylkkänen 1982, 44.)

Suomessa oli kutomateollisuutta jo 1700-luvulla, mutta se ei tyydyttänyt maan omaa kangastarvetta. Tämän vuoksi oli kankaita tuotava maahan, mutta suurin osa tuotiin Ruotsista tai Ruotsin kautta. Pohjanmaan kaupunkeihin tuotettiin paljon vähemmän kankaita kuin etelärannikon kaupunkeihin. Kauppakollegion vuosittaisten hankintatilitysten mukaan Helsingin kauppiat tilasivat vuonna 1766 silkkikankaansa tehtailija And: Dahlmanssonilta Tukholmasta, samoin teki loviisalainen kauppias Gustaf Felin vuonna 1767 ja useat kauppiat Pohjanmaalla. Kauppiaiden tilatessa tuotteita pääosin samoilta toimittajilta oli ainakin silkkikankaiden laatuvalikoima kauppiaiden varastoissa melko vakio kaupungista riippumatta. (Pylkkänen 1983, 45.)

Tuontikankaiden nimitykset pysyivät samoina koko 1700-luvun ajan. Kankaiden kuoseista Riitta Pylkkänen mainitsee, että kukallisia olivat erilaiset silkit, jotkut kalminkit ja satiinit, raidallisia olivat tafti sekä jotkut villakamlotit, dantsiginverat, kalminkit ja sajetit, mutta jotkut sajetit olivat myös ruudullisia. Silkkikankaissa oli myös keveitä ja ohuita kankaita. Tällaisia olivat muun muassa tafti, basti, puolisilkki, armosiini ja atlas. 1780-luvulla maahan tuotettiin muodin muuttumisen myötä eniten yksiväristä taftia, charlea ja

satiinia, villakankaista suosituimpia olivat yksiväriset verat. Kalminkkien ja satiiniinien tuonti väheni huomattavasti, mutta karttuunien, painettujen pellava- ja puuvillakankaiden ja nankinin tuonti lisääntyi entisestään. (Pylkkänen 1982, 44-46.)

Kamarikonttorin vuosikertomusten mukaan Kokkolan tulli ei ole kirjannut tuontikankaita. Vuonna 1774 oli tuotu Ranskasta 45 naulaa valkoista puuvillalankaa ja 317 naulaa punaista puuvillalankaa. Samana vuonna oli tuotu Venäjältä Pietarista pellavaa, rohtimia ja raakahamppua. 1775 oli tuotu Amsterdamista 110 naulaa puuvillaa ja aikaisemmin (s.) mainituissa lastissa Amsterdamista vuonna 1776 oli tuotu 950 naulaa puuvillaa. (FR 543)

Tuontikankaat tulivat Kokkolaan oletettavasti ensin Haminan, myöhemmin Loviisan, mutta mitä ilmeisimmin Tukholman kautta ja siinä vaiheessa ei ollut enää kysymys suorasta ulkomaankaupasta vaan kotimaisesta kaupasta. Kamarikollegion pöytäkirjoissa on luetteloita, joissa on mainittu mm. Tukholma, Turku, Loviisa ja Kokkola ja sieltä näkyy, että Tukholmaan oli tuotu vuonna 1768 Ranskasta armosiinia, vuosina 1767-1774 leveitä nauhoja Ranskasta, Englannista ja Köningsbergistä, keskileveitä nauhoja vuosina 1766-1776 Tanskasta, Englannista, Ranskasta, Lyypekistä ja Pommerista sekä kapeita nauhoja vuosina 1767-1769 samoin Englannista, Ranskasta ja Pommerista. (FR 545)

Vuosina 1768-1772 oli Tukholmaan tuotu Ranskasta bordalouta, yksinkertaista ja kaksinkertaista kamlattia Englannista ja hienoa damastia Ranskasta, Pommerista, Tanskasta ja Itä-Intiasta. Kaikenlaisia silkkikankaita (Allehanda Sidenvaror) oli tuotu Tukholmaan, Göteborgiin, Ystadiin, Malmön kaupunkiin ja Helsingborgiin vuosina 1766-1777 Tanskasta, Dantzigista, Englannista, Hollannista, Lyypekistä, Välimeren kaupungeista, Pommerista, Portugalista, Venäjältä ja Saksan kaupungeista. Samettia oli tuotu Tukholmaan samaan aikaan Tanskasta, Ranskasta, Pommerista ja Venäjältä. (FR 545)

Silkkikankaiden ohella tuotiin Ruotsin valtakuntaan myös muita kangaslaatuja. (Allehanda Linne-Bomulls Varor) Näitä kangaslaatuja olivat venäläinen buldaani, hieno kamaripalttina, tavallinen kamaripalttina, hieno kattuuni eli puuvillapalttina, värjäämätön kattuuni tai itä-intialainen guinees, kilpikangas (dräll), hollantilainen palttina, arkipalttina, warendorfin palttina, nokkospalttina ja nopkin. (FR 545) Nämä kangaslaadut näkyivät myös Kokkolan seudun naisten perukirjoissa.

Tuontikankaiden osuuksia talonpoikaisnaisten vaatelueteloissa laskettaessa ei voida olla täysin varmoja siitä, onko laskelmiin todella saatu mukaan kaikki tuontikankaat ja olivatko kaikki tuontikankaiden nimityksillä esiintyvät kangaslaadut todella tuotu maahan ulkomailta. Kankaiden todellista alkuperää on mahdotonta aukottomasti arvioida perukirjamerkintöjen perusteella, joten on tyydyttävä oletukseen, että useimmat edellä mainitut kangaslaadut, jotka oli luokiteltu tuontikankaiksi, olivat myös sitä.

Erik Johansson Bränkärin vaimo Magdalena Eriksdotter kuoli 45-vuotiaana Alavetelin kylässä vuonna 1774. Magdalenan vaateluetelossa oli kirjattu seuraavat tuontikankaiset vaatekappaleet: musta rastefin myssy 3:-, vanha damastimyssy 2:16, musta kuviollinen nauha -:24, suuri (dubbel) musta silkkihuivi 15:-, samanlainen ruskea 15:-, bordaluos kaulus 1:-, sininen friisiröijy 5:-, huonompi samanlainen 4:-, vanha musta regarniröijy 1:-, sininen regarniröijy -:12, punainen verkahame 24:-, kalminkkiliivi 3:-, vanha flanelliliivi 1:16, kattuuniesiliina 8:-, tuontikankaista valmistettujen vaatekappaleiden yhteisarvo oli 82:12. Magdalena Eriksdotterin kaikkien vaatekappaleiden yhteisarvo oli 173:2, joten tuontikankaiden osuus oli melkein puolet eli 47,8 %. (40/70)

Tuontikankaita oli tutkimusaineistoni perukirjoissa eniten 1740-luvulla (keskimäärin 57.3 %) ja 1770-luvulla (keskimäärin 47.8 %) Kaarlelan eri kylien naisilla. Alavetelin kylän naisilla oli vaatetuksessa merkitty eniten tuontikankaita 1760-luvulla (keskimäärin 55.4 %) ja 1770-luvulla (keskimäärin 59.6 %).

Ikäryhmittäin tarkasteltuina eniten tuontikankaista tehtyjä vaatteita oli Kaarlelan eri kylissä 30-39- vuotiailla naisilla (keskimäärin 53.5 %), mutta kaikkein nuorimmilla, 20-29- vuotiailla sekä jo keski-ikäisillä, 40-49-vuotiailla oli keskimääräinen yhtä paljon tuontikankaista tehtyjä vaatteita (45 % vaateluetelon arvosta). Alavetelin kylässä koostui 30-59- vuotiaiden naisten vaatelueteloiden loppusummasta n. 50 % tuontikankaista valmistettujen vaatteiden arvosta.

Kokkoan kaupungin läheisyys, vilkkaan merenkulun mahdollistama tuonti ja mahdollisuus tuontikankaiden hankkimiseen näkyy hyvin selvästi tutkimusaineistoni perukirjojen vaatelueteloissa.

Keskeiset 1700-luvun muotipiirteet

Säätyläisnaisten ja talonpoikaisnaisten vaatteet erosivat toisistaan monella tapaa. Säädyn mukainen pukeutuminen tarkoitti sitä, että vaatetuksesta tuli selvästi näkyä se, että naisen ei tarvinnut tehdä ruumiillista työtä. Ylellisyysasetuksilla pyrittiin vielä varmistamaan, että määrätty kangaslaadut oli varattu vain säätyläisten käyttöön. Länsi-Suomi koki taloudellisen nousukauden ja kaupunkikulttuurin kehityksen 1700-luvun toisella puoliskolla. Merenkulun ja kaupankäynnin avaamat uudet tiet Euroopan johtaviin maihin toivat mukanaan viimeisimmän tiedon uudesta pukeutumiskulttuurista. Taloudellisen nousun ansiosta säätyeroissa tapahtui tasoittumista ja porvareiden, virkamiesten ja talonpoikien vuorovaikutus oli luonnollista. Talonpoikaisväestön vaatetukseen omaksuttiin tuolloin piirteitä, jotka olivat säätyläisiltä kansanpukuun kulkeutuneita muotiuutuuksia. (Franck 1997, 129-130.)

Georg Simmel löysi 1900-luvun alussa muodista modernin ytimen, joka tarkoittaa valtavaa nykyisyyden tunnetta. Muoti ei ole koskaan tässä ja nyt, vaan aina tulossa ja menossa. Vaikka jokainen muoti esittäytyykin ikään kuin se haluaisi elää ikuisesti, muotiin liittyy aina ajatus kuolemasta, kunkin muodin katoamisesta. Muoti on modernia, uutuuksien on seurattava toisiaan, vain niin muoti voi elää. (Simmel 1905, 13-14)

Muodikkaalle vaatteelle annetaan korkea arvo riippumatta siitä, pidetäänkö muotia sinänsä merkityksellisenä tai merkityksettömänä. Muodikas vaate osoittaa myös sosiaalisen aseman. Muotipuku on ryhmän vertauskuva siinä missä perinnepuku on säädyn- ja ja uniformu statuksen vertauskuva. Suomeen tulivat 1700-luvun toisella puoliskolla muotiuutuuksina Lontoon ja Pariisin kutomoissa valmistetut leveäraidalliset kalminkkiset hame- ja liivikankaat. Esiliinojen kankaita olivat raidalliset kotikutoiset kankaat, englantilainen puuvillakangas, silkki, palttina ja nokkospalttina. Muita muotipiirteitä olivat silkinen, kotikutoinen tai kolmikulmainen hartiahuivi, kirjailtu tasku, villa- tai puuvillasukat, messinkisolkiset kengät, silkillä päällystetty tai kirjailtu koppamyssy eli tykkimyssy ja siihen kuuluva pitsi eli tykki. (Franck 1997, 105-130.)

1700-luvun ja tämän päiväinen muodin vaihtelu eivät ole aikajanalla verrannollisia keskenään, mutta jo 1700-luvun jälkimmäisellä puoliskolla oli selvästi nähtävissä talonpoi-

kaisnaisten perukirjoista muodin muuttuminen. Tutkimuksen kohteena olevien 60:n vuoden aikana on huomattavissa sekä pysyviä että erittäin selvästi muuttuneita asioita.

Esimerkki tästä: kalminkiliivi oli muotia koko tutkitun ajanjakson ajan. Kaikkiaan 35:n naisen (yht. 58) vaateluetelossa oli mainittu kyseinen liivi. Ensimmäinen merkintä on vuonna 1746 Sokojan kylässä Herlefwin talossa 40-vuotiaana kuolleen Karin Mattsdotterin perukirjassa “ett gammalt Callminks lijfstycke” 1:16 (3/40) Viimeinen merkintä kalminkiliivistä on myös Sokojan kylästä ja Herlefwin talosta vuonna 1789. Lisa Henriksdotter oli kuollut 50-vuotiaana ja hänen perukirjassaan oli merkintä: “ 1 st Kallminks lifstycke” -:2:- (55/80).

Raskiesiliinoja näkyy perukirjoissa tasaisesti koko tutkimusjakson ajalta. Silmiinpistävimmät muutokset Kokkolan seudun naisten perukirjojen vaatelueteloissa olivat burdalous-, armosiini- ja taftikaulusten häviäminen 1770-luvulle tultaessa ja sisäturkin tuleminen muotiin 1770-luvulla. Samoin on selvästi nähtävissä, että painokankaiset esiliinat ja värikkäät silkkihuivit tulivat muotiin 1750-luvulla ja tykkimyssyt 1760- ja 1770-luvuilla.

Muotitietoisuus

Tutkiessani Kokkolan seudun naisten muotitietoisuutta olen ottanut kriteereiksi seuraavat 17 kohtaa: 1. leveäraidallinen hame, 2. kalminkiliivi, 3. silkkiesiliina, 4. palttinaesiliina, 5. raidallinen, kotikutoinen esiliina, 6. esiliina englantilaista puuvillaa, 7. esiliina nokkos-palttinaa, 8. silkkihuivi, 9. kotikutoinen huivi, 10. kolmikulmainen huivi, 11. kirjailtu tasku, 12. villasukat, 13. puuvillasukat, 14. solkikengät, 15. silkkinen tykkimyssy, 16. tykkimyssyn pitsi ja 17. kaulus. (Franck 1997, 130.)

Näitä muodin merkkejä löytyi tutkimusaineistoni perukirjoista erittäin runsaasti, ainoastaan kirjailtuja taskuja ei ollut yhtään kappaletta. Kahdessa (2) tapauksessa Kaarlelassa ei ollut perunkirjoituksen vaateluetelossa yhtään 1700-luvun muodin tunnusmerkkiä. Samoin Kaarlelan naisten joukossa oli kaksi (2) naista, joiden vaateluetelossa oli vain yksi (1) muodin tunnusmerkki (kolmikulmainen huivi ja puuvillasukat). Suurin määrä muotivaatteita oli alaveteliläisellä Margeta Johansdotterilla, Matts Nilsson Bastubackan ensimmäisellä vaimolla (ks. s. 11), joka kuoli vuonna 1769. Hänen perukirjansa vaateluteloon niitä oli merkitty yhteensä yksitoista (11) kappaletta. (30/70)

Taulukko 13. Muotitietoisuuden merkkien keskimääräiset %-osuudet vaatteiden määrästä vuosikymmenittäin

Vuosikymmenet	Kaarlela	Alaveteli
1740-luku	18.9	12.5 (ei ka)
1750-luku	14.8	21.9
1760-luku	19.5	19.5
1770-luku	19.2	33,8
1780-luku	20.6	21.2 (ei ka)
1790-luku	25.2	-

Muotitietoisuuden merkkien prosenutaalinen osuus oli suurin Kaarlelassa 1790-luvulla, jolloin keskimäärin neljäsosa tutkimusaineistoni naisten vaatteista oli muotivaatteita. Muotivaatteiden osuus vaatekappaleiden määrästä Kaarlelassa oli muuten kaikilla tutkituilla vuosikymmenillä noin viidesosa. Alavetelissä oli tutkimuksessani mukana olleiden naisten perukirjojen vaateluetteloissa 1770-luvulla keskimäärin kolmasosa vaatekappaleiden määrästä muotivaatteita. Muilla vuosikymmenillä se oli noin viidesosa.

Taulukko 14. Muotitietoisuuden merkkien keskimääräiset %-osuudet vaatteiden määrästä ikäryhmittäin

Ikäryhmät	Kaarlela	Alaveteli
20-29-vuotiaat	23.3	27.0 (ei ka)
30-39-vuotiaat	21.5	26.3
40-49-vuotiaat	19.7	24.4
50-59-vuotiaat	20.8	24.2
60-69-vuotiaat	11.0	-
70-79-vuotiaat	18.8	16.1 (ei ka)
80-89-vuotiaat	23.3 (ei ka)	17.1
ei mainittu ikää	19.4 (ei ka)	-

Ikäryhmittäin tarkasteltuina Kaarlelalaisten naisten keskuudessa oli vähiten merkintöjä muotivaatteista 60-69-vuotiailla naisilla, muilla naisilla muotivaatteiden osuus oli noin viidesosa perukirjoihin merkittyjen vaatekappaleiden määrästä. Alavetelissä vähiten muotivaatteita oli merkitty 70-89- vuotiaiden naisten perukirjoihin, muiden ikäryhmien naisten vaatteista oli noin neljäs- tai viidesosa vaatelueteloihin merkityistä vaatteista juuri muotivaatteita.

Muotipiirteiden ja muotitietoisuuden leviämisen välineinä olivat Kokkolan kaupungin läheisyys ja merenkulun kautta saavutetut yhteydet muuhun maailmaan. Toisaalta tutkittaessa Kaarlelan eri kylien ja Alavetelin kylän naisten vaatetuksessa ilmeneviä keskeisiä 1700-luvun muotipiirteitä sekä näiden naisten muotitietoisuutta herää kysymys näiden naisten osallisuudesta muotiin ja itse muodin luomisen prosessiin. Georg Simmelin mukaan naisille, jotka kohtasivat vastustusta ja torjuntaa monilla aloilla oli muoti se huomion herättämisen tie, jota he voivat käyttää. Simmelin mukaan ihmisten on tavalla tai toisella hyväksyttävä muoti, mutta sen voi myös rajata koskemaan vain pintaa, jolloin yksilö voi käyttää pinnan alla olevaa yksilön tarvitsemaa liikkumavaraa. (Simmel 1986, 52-56.)

Huomion herättämisellä, määrättyjen muotipiirteiden omaksumisella vaatetukseen ja muotitietoisuudella yleensä oli 1700-luvun naiselle toisenlainen merkitys kuin nykyajan naiselle. Lainsäädännöllisesti marginaaliryhmään kuuluivat naimisissa olevat naiset, joiden yhteiskunnallinen asema oli heikko ja täysin riippuvainen aviomiehen yhteiskunnallisesta asemasta. Nämä naiset osallistuivat itse muodin luomisen prosessiin. Simmelin määritelmän mukaan esineen omistusoikeus tarkoittaa joukkoa oikeuksia esineeseen sekä esineen käytön ja nautinnon täydellistä summaa, (ks. s. 45) ja vaatteet olivat talonpoikaisnaisten ainoa omaisuus, johon he pystyivät taidoillaan konkreettisesti vaikuttamaan.

Verrattuna nykyaikaiseen muodin luonti-, tuotanto- ja markkinointiprosessiin sekä kuluttajien osuuteen eli muotivaatteiden hankkimisprosessiin, olivat 1700-luvun vastaavat prosessit ajallisesti paljon pitempiä kuin nykyään. Toinen merkittävä ero on, että nykyään on jokaisessa osaprosessissa asiantuntijaryhmä, joka luo ja tuottaa omassa verkostossaan ja sen jälkeen markkinoi valmiin tuotteen kuluttajalle. Talonpoikaisnaiset osallistuivat itse tähän muodin prosessiin suunnittelijoina, tuottajina, markkinoijina ja käyttäjinä. Toisaalta kyse oli myös rahasta. Yhteys muotiin syntyy nykyään lopullisesti vasta valinnan ja oston

hetkellä, rahan avulla. Vaihtotaloudessa, jossa vaihdon välineinä olivat tavarat ja palvelut, talonpoikaisnaisilla oli rahasta riippumattomampi, syvempi yhteys muotiin.

7. Naisen asema

Talonpoikaisnaisen asema lainsäädännössä

Euroopassa naiset heräsivät 1700-luvun lopulla kapinoimaan omaa yhteiskunnallisesti alistettua asemaansa vastaan. Ranskalainen näytelmäkirjailija Olympe de Gouges (ks. s. 4) kirjoitti vuonna 1791 "*Naisten oikeuksien julistuksen*", jonka alkupuheessa hän kysyy:

"Miehet, onko teille mahdollista olla oikeudenmukaisia? Mikä antaa teille oikeuden sortaa sukupuoltani? Voimanneko? Lahjakuutenneko?"

(de Gouges 1995, 611.)

"Naisten oikeuksien julistus" sisälsi 17 artiklaa, joissa de Gouges vaati naisille tasa-arvoa ja yhtäläisiä oikeuksia miesten kanssa luvaten sen hyödyttävän koko yhteiskuntaa. Samalla hän kuitenkin kehotti naisia heräämään ja huomaamaan omat oikeutensa sekä vaati yhtäläisyyttä yhdessä laaditun lain edessä. Seitsemännessä artiklassa hän sanoo:

"Kukaan nainen ei ole poikkeus; häntä voidaan syyttää, hänet voidaan vangita tai pidättää, jos laki niin vaatii. Naiset, miesten lailla, noudattavat lahjomatonta lakia."

(de Gouges 1995, 612.)

Mary Wollstonecraft (ks.s. 4), englantilainen opettaja ja kirjailija otti kantaa de Gougesin kirjoituksiin ja hän sai ajatuksensa julki vuonna 1792. Mary Wollstonecraft kehotti naisia opiskelemaan ja sitä kautta kohoamaan miesten rinnalle yhteiskunnallisesti. Hän vetosi myös miehiin, mutta vaatiessaan naisille tasa-arvoa Mary Wollstonecraft kuitenkin kysyy, mitä naiset sitten tekisivät yhteiskunnassa?

"Naiset voisivat opiskella parantamista ja heistä voisi tulla lääkäreitä ja hoitajia. He voisivat harjoittaa monenlaista liiketoimintaa eikä heidän tarvitsisi mennä naimisiin hankkiakseen elantonsa. Jos miehet anteliaasti katkaisisivat naisten kahleet ja tyytyisivät toveruuteen orjuuden sijaan he huomaisivat, että silloin naiset ovat tottelevaisempia tyttäriä, huolehtivampia siskoja, uskollisempia vaimoja, järkevempiä äitejä ja sanalla sanoen, parempia kansalaisia."

(Wollstonecraft 1995, 626.)

Euroopassa olivat säätyerot suuret, Suomessa ei talonpoikaisnaisen asema lainsäädännöllisesti suuresti poikennut muiden yhteiskuntaluokkien naisten asemasta. Tosin maaseudun

naisen perintö- ja avio-osa pysyi koko 1700-luvun pienempänä kuin kaupunkilaisnaisen, mutta suurin ero talonpoikaisnaisen asemassa muiden naisten asemaan nähden on dokumenttien ulkopuolella oleva sosiaalinen ero. Talonpoikaisnainen oli monessa suhteessa käytännössä vapaampi kuin tarkasti säätynsä mukaan rajoitettuun käyttäytymiseen alistettu säätyläissisarensa. (Manninen 1986, 202.)

Miehen ja naisen asemaa yhteiskunnan jäsenenä määrittelevät lait. Lakien ja asetusten säätämässä on lähtökohtana aina ollut yhteiskunnaassa vallitsevat ongelmat. Naisen asemaa säädystä riippumatta 1700-luvun yhteiskunnassa määrittivät vanhat maakuntalait, Maunu Eerikinpojan kaupunki- ja maanlaki 1300-luvulta ja vuoden 1734 yleinen laki. (Manninen 1986, 202.)

1700-luvun naisia ei voi luokitella vain yhdeksi suureksi ryhmäksi. Toisaalta ei myöskään ole nähtävissä, että naisilla olisi ollut jokin yhtenäinen asema yhteiskunnassa. Naisten joukossa oli nuoria naimattomia naisia, aviovaimoja, vanhoja naimattomia naisia ja leskiä. Yhteistä heille kuitenkin oli, että naiset ovat olleet niitä "toisia", jotka ovat muodostaneet osan miehille kuuluvaa yhteiskuntaa. Naisen oikeudellinen ja sosiaalinen asema oli sidoksissa hänen siviilisäätynsä. Naisia koskevissa dokumenteissa ei mainita ammatteja, vaan kyseessä on madame, fru, änkefru, hustru, änka, jungfru, mademoiselle, piga, syster, dotter, kvinna, kvinsperson, lösekvinna tai kona. Naisen elämän kannalta oli ensinnäkin tärkeintä mihin säätyyn hän syntyi eli mikä oli hänen isänsä yhteiskunnallinen asema ja seuraavaksi tärkeintä oli kenen kanssa hän avioitui eli mikä oli hänen aviomiehensä asema. Naisen asema yhteiskunnan jäsenenä mitattiin miehen kautta. (Manninen 1984, 128.)

Naisen oikeudellinen asema ja hänen asemansa yhteiskunnassa perustui siis hänen suhteeseensa mieheen. Nainen oli holhouksen alainen. Ensimmäinen holhooja oli isä, ja isän kuoltua naimattoman naisen holhooja oli veli, setä tai joku muu miespuolinen sukulainen. Naimattomalla naisella oli kuitenkin mahdollisuus anoa täysvaltaisuutta hallitsijalta jos hänellä oli siihen hyvä syy. Yleensä syynä oli toimeentulo, naimaton nainen saattoi harjoittaa ammattia elättääkseen itsensä. Naimisiin mentyään naisen holhoojaksi tuli aviomies. Miehen kuoltua leski saavutti itsenäisen aseman ja vapautui näin miehen holhouksesta. Lesken lapsilla tuli kuitenkin olla holhooja. (Manninen 1984, 45.)

Vanhoissa laeissa naista ei yleensä erikseen mainittu, vaikka häntä tarkoitettiin. Poikkeuksena olivat karjanhoitoa, herjausta ja noituutta koskevat lainkohdat. Rangaistuksia määrättäessä nainen kuitenkin huomioitiin. Jos rikos oli kohdistunut naiseen sai rikoksen tekijä kaksinkertaisen rangaistuksen rikoksen häpeällisyyden vuoksi. Keskiajalla naiset saavuttivat tasavertaisuuden lain edessä rangaistuksiin nähden, mutta raskaana olevan naisen taposta sai ankaramman rangaistuksen. Rangaistukseksi määrättiin yleensä kaksinkertainen sakko, sillä katsottiin, että kyseessä oli kahteen ihmiseen kohdistunut henkirikos. Rikoksista määrätty rangaistukset olivat yleensä naisilla ja miehillä samat, mutta erojakin oli. Murhan tehnyt mies teulattiin ja nainen poltettiin, kaksinnainut mies mestattiin, nainen taas kivitettiin kuoliaaksi. Varkauden ollessa suuri mies sai hirttotuomion, mutta nainen kaivettiin elävältä maahan. Naisen raskaus otettiin huomioon rangaistuksen täytäntöönpanossa. Yleensä nainen sai synnyttää ensin ja sitten vielä katsottiin uudestaan onko rangaistus sopiva hänen fyysiseen kuntoonsa nähden. (Manninen 1986, 202.)

Ruotsin valtakuntaa pidettiin lainsäädännöllisesti konservatiivisena vanhoillisine rangaistuksineen ja erityisesti niiltä osin kuin se koski naista ja hänen asemaansa perheessä. Vuoden 1734 lain tarkoituksena oli ensisijaisesti helpottaa oikeudenkäyttöä ja selventää aikaisemmin säädettyä maanlakia ja kaupunkilakia. Tärkeät kohdat naisen sosiaalisen aseman kannalta vuoden 1734 laissa ovat ne kohdat, jotka koskevat naisen täysvaltaisuutta, perintö- ja naimaoikeutta sekä hänen mahdollisuuksiaan elättää itsensä. Naiset saivat itse todistaa oikeudenkäynneissä ja he olivat myös itse vastuussa teoistaan. Käytännössä kuitenkin mies oli useimmiten oikeudessa vastaamassa vaimonsa puolesta tai naisella piti olla valtakirja mieheltään omien asioidensa ajamiseen. (Widerberg 1980, 26-29.)

1600-luvun lopussa nainen määriteltiin kelpolliseksi silminnäkijätodistajaksi ja vuoden 1743 laissa miehen kanssa tasa-arvoiseksi todistajaksi. Naista ei kuitenkaan kelpuutettu tuomariksi tai lautamieheksi. Kaupunkien naiset tulivat perinnön jaossa tasavertaisiksi miesten kanssa. Sisar peri vanhempiansa omaisuudesta saman verran kuin veli ja vaimon avio-osa oli tasan puolet omaisuudesta niin kuin miehelläkin. Talonpoikaisnainen ei vastaavaa tasa-arvoa vielä 1700-luvulla saavuttanut. Sisar peri omaisuudesta puolet siitä mitä veli ja veli sai valita ensin. Naislesken avio-osa oli 1/3 omaisuudesta ja mieslesken avio-osa 2/3. (Manninen 1986, 202.)

Naisen lainsäädännöllistä asemaa tarkastellessa ei voida jättää huomioimatta kirkon yhteiskunnallista merkitystä. Koko yhteiskuntaa koskivat kirkon määräykset yksityisen ihmisen velvollisuuksista kirkon, politiikan ja perheen suhteen. Kuuliaisuus kirkkoa ja sen oppeja kohtaan oli tärkeintä. Poliitiikan suhteen kirkon alamaisten velvollisuutena oli kunnioittaa inhimillistä järjestystä ja perheen piirissä kunnioittaa niitä velvollisuuksia, joita heillä oli muita perheenjäseniä kohtaan. (Widerberg 1980, 28.)

Kirkolla oli erityisiä määräyksiä naisten suhteen. Lapsen synnyttänyt nainen otettiin uudelleen kirkon piiriin, kirkotettiin, vasta tietyn puhdistautumisajan kuluttua. Vuoden 1686 kirkkolaki määräsi, että naisen oli synnytyksen jälkeen pysyteltävä sisällä kuusi viikkoa synnytyksen jälkeen. Tätä vaativat kristillinen tapa, kuri ja kunnia. Synnyttänyt nainen katsottiin epäpuhtaaksi, mutta toisaalta eristäytymismääräys oli naisen terveyden kannalta edullinen. Määräystä kunnioitettiin, mutta sen noudattaminen saattoi olla monille naisille vaikeaa. (Manninen 1984, 51.)

Seurakunnan asioista päättivät miehet, mutta kirkkoherran, kappalaisen ja urkurin vaalissa oli äänioikeus jokaisella, joka omisti kiinteistön seurakunnan alueella. Ensin uskaltautuivat jotkut varakkaat naislesket käydä äänestämässä, mutta myöhemmin rohkaistuivat muutkin kiinteistönomistajat käyttämään äänioikeuttaan. (Mustakallio 1988, 32.)

Tutkimuskysymykseni, millainen oli 1700-luvun talonpoikaisnaisten asema siinä yhteiskunnassa, jossa he elivät, saa vastauksen aika pitkälle lainsäädännön kautta. Kokkolan pitäjässä eläneiden naisten perukirjoja tutkiessa käy selvästi ilmi se, että lain kirjainta oli noudatettu ja naisten asema on yhteiskunnallisesti ollut hyvin rajattu. Perukirjoja tarkasteltaessa kiinnittyy huomio siihen, että kyseisissä dokumenteissa heidät aina esiteltiin miesten kautta, ilman omaa sukunimeä. Usein perukirjoista kävi ilmi myös se, että nainen ei eläessään ollut saanut hänelle vanhempiensa tai sisarustensa jälkeen kuuluvaa perintöosaa.

Esimerkkinä tästä käytännöstä on lautamies Matts Brändkärrin vaimon, vuonna 1774 kuolleen Margareta Carlsdotterin perukirja Alavetelin kylästä. Margaretan perukirjasta ei selviäisi kuka hän oli ja mistä hän oli kotoisin ellei perukirjan lopussa olisi mainittu, että

hänellä oli saamisina perintö veljiensä Anders ja Hendrick Hästbackan jälkeen Teerijärveltä, Kruunupyyn pitäjältä. (39/70)

Olympe de Gougesin ja Mary Wollstonecraftin (ks. s. 99) kirjoitukset varmistavat näin jälkeen päin luettuina sen käsityksen, että 1700-luvun lopulla oltiin tultu yhteiskunnallisesti yhden tien päähän. Naisten asemaan oli tulossa muutos, jonka toteutuksen tiellä edelleen olemme.

Väestön rakenne ja perhesuhteet

Väestön lukumäärästä ei ole ennen 1700-luvun puolta väliä kovin tarkkoja laskelmia. Asia kuitenkin korjaantui vuonna 1749, jolloin seurakuntien papit velvoitettiin pitämään seurakuntalaisistaan lukua. Nämä väkilukutaulut, tabellit, laadittiin aluksi vuosittain, sittemmin kolmen ja viiden vuoden välein. Virheettömiä nämä tabellit eivät suinkaan ole, mutta niissä on esimerkiksi naiset ja miehet erotettu toisistaan. Samoin on merkitty naisten ikäjakautuma, siviilisääty ja synnytykseen kuolleet naiset. (Manninen 1984, 47-48.) Näiden tabellien mukaan oli tutkimusalueeseeni kuuluvan Kaarlelan väkiluku vuonna 1749 yhteensä 1543 asukasta ja vuonna 1800 oli väkiluku yhteensä 2534 asukasta. Alavetelin asukasluku oli samojen tabellien mukaan vastaavina aikoina 367 asukasta ja 1138 asukasta. (ks. s. 33.)

Ruotsi-Suomen valtakunnan väkiluku oli 1700-luvun puolessa välissä 1,8 miljoonaa ja se jakautui eri säätyjen välillä prosentuaalisesti seuraavasti: aatelisto n.0,5 %, papisto n. 0,9 %, porvaristo n. 2 %, talonpojat n. 50 % ja aatelittomat säätyläiset (lääkärit, opettajat jne.) n. 2 %. Suurin säätyjen ulkopuolinen väestönosa, n. 20 % oli talonpoikaisproletariaatti. Tähän ryhmään kuuluivat mökkiläiset, torpparit, loiset, palvelusväki ja päivämiehet. Muut laskettavissa olevat väestöryhmät olivat ruukkien työläiset n. 3 %, manufaktuurityöläiset n. 1 % ja köyhäinhoitolaiset n. 2 %. Loput väestöstä eli n. 18,6 % jakautui 1-2 % suuruisiin ryhmiin, jotka edustivat esimerkiksi säätyläisten palveluskuntia, kaupunkien työmiehiä, merimiehiä, maaseudun ja kaupunkien käsityöläisiä ja kisällejä. (Carlsson-Rosén 1961, 67-89.)

Kaarle XII:n hallituskaudella (1697-1718) naiset olivat Ruotsin valtakunnassa enemmistönä kaikissa yhteiskuntaluokissa, mutta suurin naisennemistö oli aatelisten keskuudessa

1700-luvun puoliväliin saakka, sillä juuri aateliston joukosta värvättiin eniten sotilaita. Myös talonpoikaisväestössä naisenemmistö oli suunnilleen samanlainen kuin aateliston keskuudessa eli naimaikäisten nuorten keskuudessa viittä naista kohden oli kolme miestä. Mäkitupalaisten ja loisten joukossa taas vanhojen naisten osuus oli noin 70 %, samoin suurin osa köyhäinhoitolaisista oli naisia. Kokonaisuudessaan naisten osuus Suomen väestöstä oli 1700-luvulla 51-52 %. (Widerberg 1980, 26-29.)

Naisten yleisin ja varmin toimeentulomuoto oli avioliitto. Naisen kannalta avioliiton solmiminen oli tärkeää, sillä se teki hänestä yhteiskunnallisesti kelvollisen ja hyväksytyt henkilön. Jo vanhastaan tyttären isällä ja äidillä oli lain mukaan naittajan oikeus. Vuonna 1734 kyseistä lainkohtaa muutettiin siten, että naittajan oikeus oli isällä ja isän puuttuessa äidillä, veljillä, sedillä ym. ensisijaisesti isänpuoleisilla miespuoleisilla sukulaisilla. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että naittajan tuli pitää huoli siitä, että naisen arvo oli mahdollisimman korkea ja että se säilyi sellaisena. Morsian pyydettiin naittajalta, mutta ketään ei kuitenkaan lain mukaan saanut pakottaa avioliittoon. Toisaalta tyttären saattoi jättää perinnöttömäksi, jos hän otti miehen vastoin vanhempiansa tahtoa. Vuoden 1734 laki määräsi myös, että jos leskitytär, joka asuu vanhempiansa kotona, avioituu vanhempiansa tahdon vastaisesti hänet voi myös jättää perinnöttömäksi. Sekä vanhassa että uudessa laissa annettiin kuitenkin vanhemmille mahdollisuus antaa anteeksi tyttärelleen ja tytär sai näin pitää perintöoikeutensa. (Manninen 1984, 48-49.)

Tutkimusaineistooni kuuluvissa perukirjoissa on aina selvitetty myös perhesuhteet. Tämä tarkoittaa sitä, että koska kyseessä ovat naisten perukirjat on alussa mainittu kenen vaimo tai leski on kuollut. Seuraavaksi on mainittu lapset ja olivatko ne tästä vai aikaisemmasta avioliitosta. Myös lapsille määrätyn huoltajan sukulaisuussuhde on mainittu. Jos lapsia ei ollut, on mainittu lähimmät sukulaiset, jotka esiintyvät myös omaisuuden perijinä.

Kaarlelan seurakunnassa, johon myös Alavetelin kylä kuului oli solmittujen avioliittojen määrä vuonna 1749 yhteensä 22. Vuonna 1754 Alavetelin kylä irtautui omaksi kappeliseurakunnaksi, jolla oli omat kirkonkirjat. Avioliittoja solmittiin tutkimusalueeseeni kuuluvassa Kokkolan pitäjässä tasaisesti, väestön lukumäärän noustessa myös solmittujen avioliittojen määrä nousi.

Taulukko 15. Otanta solmittujen avioliittojen lukumäärästä 1700-luvun jälkipuoliskolla (KKA ja AKA)

Vuosi	Kaarlela	Alaveteli
1754	13	3
1764	21	8
1774	21	12
1784	18	8
1794	26	7
1800	25	15

Vuonna 1800 vihityistä pareista, joita Kaarlelassa oli 25 ja Alavetelissä 15 oli Kaarlelassa vihityistä miehistä yksi (1) leski ja naisista vastaavasti kolme (3) leskeä. Alavetelissä vuonna 1800 vihityistä pareista toisen tai kolmannen kerran avioituvia leskiä olivat kaksi (2) naista, kaikki muut olivat avioituneet ensimmäistä kertaa.

Talonpoikaisnaisen tehtävät

Talonpoikaisperhe tai ruokakunta ei ollut pelkästään kulutusyksikkö vaan myös tuotantoyksikkö, sillä suurin osa kulutukseen tarvittavista tuotteista tuotettiin tilalla. Talo oli primääriyksikkö, ei perhe. Mielummin kuin perheestä, puhuttiin talonpoikaisväestön keskuudessa talon väestä. Tähän yksikköön kuuluivat vanhemmat ja lapset sekä sukulaiset, joita saattoivat olla isännän nuorempi veli tai naimattomat naissukulaiset, joiden oli vaikea muuten elättää itsensä, vanha äiti, anoppi, isännän leskeksi jäänyt sisar tai käly ja palkolliset. Perhe oli kuitenkin hyvin yhtenäinen yksikkö jos sitä mitataan suhteella lapsiin. Lapset muodostivat taloudellisen hyödyn, sillä heillä saattoi korvata palkollisia. (Widerberg 1980, 26.)

Naimisissa olevan naisen elämän keskipisteenä oli ruokakunta. Alavetelin kylässä Thomas ja Brita Bastubackan ruokakuntaan kuuluivat vuosina 1750-1754 Thomas Olofssonin ja hänen vaimonsa Brita Johansdotterin sekä heidän seitsemän (7) lapsensa lisäksi seuraavat henkilöt: vanhaemäntä Brita Andersdotter (s. 1686), leski Brita Hansdotter (s. 1691), piijat Lisa Mickelsdotter (s. 1730), Lisa Mårtensdotter (s. 1727) ja Christin Andersdotter.

Heidän lisäksi vielä rengit Erik Mattsson (s. 1734), Jacob Simonsson (s. 1732) ja Adam Johansson (s.1730). Ruokakuntaan kuului siten kaiken kaikkiaan seitsemäntoista (17) henkeä. (KKA)

Naisen tehtäviä tutkittaessa häntä ei voi erottaa ruokakunnasta. Naisten historian sijoittuminen kokonaisuutena katsottuna hyvin pieneen piiriin on poistanut hänet miesten kirjoittamasta historiasta ja naiset itse eivät, joitakin poikkeuksia lukuunottamatta, ole jättäneet kovin paljon kirjoituksia jälkeensä. Kaupungissa naisten tehtävät keskittyivät arjessa lasten syntymään, sairauteen ja kuolemaan, aterioihin ja toisinaan juhlien järjestämiseen. Nainen sidottiin kotiin koska hänellä ei ollut työssäkäyntimahdollisuutta. Oli kuitenkin naisia, joiden oli pakko elättää perheensä. Lesket saivat harjoittaa porvarillista ammattia, mutta merimiesten vaimot tai vaimot, joiden mies oli sairas tai juoppo joutuivat käytännössä pitkiä aikoja yksin elättämään perhettään. Nainen saattoi käydä palveluksessa, toimia pyykinpesijänä, kehrätä tai keittää viinaa. Kaupustelu talosta taloon tai markkinoilla oli myös yleistä. Naisille soveltuivat myös leipurin, ompelija ja kylvettäjän tehtävät. Kaikkiin näihin töihin naisella piti ehdottomasti olla lupa. Varsinaisia virallisia naisten ammatteja 1700-luvulla olivat kuitenkin vain imettäjän ja kättilön ammatit. Imettäjä oli yhden perheen jäsen, mutta kättilöllä oli laajempi asiakaskunta. (Manninen 1984, 58-59.)

"Naisen oli osattava räätälin, paakaran, oluenpanijan teurastajan, kokin, sokerileipurin, kahvinkeittäjän, värjärin, sukankutojan, kynttilänvalajan, puutarhurin, talonvoudin, palovartijan ja puotipuksun (pienissä kaupungeissa) työt. Lisäksi hänen tuli olla äiti, puoliso, lapsenhoitaja ja opettaja, taloudenhoitaja, kyökkipiika ja sairaanhoitaja. Aamuisin hänen tuli olla ensimmäisenä jalkeilla, iltaisin viimeisenä vuoteessa." (Wacklin 1966, 79.)

Talonpoikaisnaisen tehtäviä tarkasteltaessa on muistettava, että maaseudun naisen elämänpiiri oli erilainen kuin kaupunkilaisilla. Talonpoikaisnaisen tärkeää tuottavan työn osuutta perheessä ja siitä seuraavaa auktoriteettia on syytä korostaa, sillä sen antama naiskuva eroaa myös kirkon ja lain antamasta naiskuvasta. Jos verrataan eri maaseutupaikkakuntia tai talonpoikaisyhteiskuntaa kokonaisuutena, oli 1700-luvun talonpoikaisnaisella paljon itsenäisempi asema kuin 1800-luvun porvarisnaisella. Talonpoikaisnaisen kykyä toimia ja osallistua yhteiskunnassa miesten rinnalla ei asetettu sinällään kyseenalaiseksi, tähän viittaa lesken oikeudellinen asema. Patriarkaalisessa suhteessa, tyttärenä tai vaimona elävällä naisella oli alistettu asema, mutta nainen joka ei kilpaillut miesten kanssa

saattoi olla melkein tasa-arvoinen yhteiskunnallisesti, toisinaan jopa sosiaalisesti. (Widerberg 1980, 33-34.)

Talonpoikaisnaisen elämä kului perheen piirissä. Hänen siviilisäädystään riippuen joko oman tai jonkin vieraan perheen piirissä. Talonpoikaisnaisen tehtävät määrittivät myös hänen asemansa. Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että työnjako sukupuolten välissä näkyi siten, että miehet vastasivat töistä kodin ulkopuolella ja ulkotöistä, naiset taas vastasivat töistä kodin piirissä, maataloustuotteiden jatkojalostuksesta ja sisätöistä. Työnjaossa ei ollut kysymys hierarkiasta vaan sukupuolen mukaisesta työnjaosta, josta seurasi sukupuolen mukainen auktoriteettiero. (Widerberg 1980, 27.)

Ainoa oppi, joka talonpoikaisnaisella oli mahdollisuus hankkia, olivat kotitalouden taidot. Kodinhoidon lisäksi naisille kuitenkin kuului muita tärkeitä tehtäviä perheen sisäisissä asioissa. He toimivat kätilöinä, avioliittojen välittäjinä, itkijöinä ja parantajina. Naiset osallistuivat ulkotöihin ja sadonkorjuuseen niin paljon kuin sisätöiltä ja lasten hoitamiselta pystyivät. Karjanhoito, hampun ja pellavan käsittely, jatkojalostaminen langaksi ja valmiiksi tuotteeksi kuului naisille siinä kuin teurastukseen osallistuminenkin. (Manninen 1986, 202-203.)

Työnjako oli myös Kokkolan seudulla pitkälle edellä kuvatun kaltainen. Naisten kovalla työtaakalla oli kuitenkin veronsa. Britt Lithell on tutkinut lapsikuolleisuutta 1700- ja 1800-luvulla Pohjanmaalla. Vuonna 1743 määrättiin, että verotilojen torppia ei enää verotettaisi ja vuonna 1747 määrättiin, että tilat saatiin jakaa. Tämä johti toivottuun väestönlisäykseen. Naisten vilkas osallistuminen talon töihin oli yksi suuren syntyvyyden syy. Työtä ja lastenhoitoa oli kuitenkin mahdotonta yhdistää. Naisten tehdessä pitkää päivää uudisraivauksella ei heillä ollut mahdollisuutta imettää lapsiaan. Perheessä lasten ikäerot pienivät, mutta samalla lapsikuolleisuus kasvoi. Imeväisikäisiä oli pakko ruokkia lehmän maidolla, jolloin lapselle tarpeellinen vastustuskyky jäi puuttumaan. Ruokatalous oli muutenkin, varsinkin kesällä puutteellista. Monet vanhat tavat kuten esimerkiksi ruuan pureskeleminen lapselle ja huono hygienia erilaisten sairauksien yhteydessä, johtivat lapsikuolleisuuden nousuun. Taloudellinen hyvinvointi kohosi lasten ja äitien terveyden kustannuksella. (Lithell 1988, 32-41.)

Wässin talossa Vittsarin kylässä kuoli Johan Andersson Wässin vaimo Anna Johansdotter vuonna 1776. Johan ja Anna oli vihitty tammikuussa 1746 ja Anna oli synnyttänyt heille yhteensä kaksitoista (12) lasta kahdenkymmenen (20) vuoden aikana. Anna Johansdotterin kuollessa oli näistä lapsista elossa kuusi (6), kaksi poikaa ja neljä tytärtä. Pojat olivat jo täysi-ikäisiä, kaksi tytärtä oli naimisissa ja kaksi muuta vielä naimattomia. Kuusi lasta oli kuollut, suurin osa aivan pieninä, vanhin tytär Brita vain kahden viikon ikäisenä. (46/70 ja KKA)

Alavetelin kylässä, Bastubackan talossa kuoli Marja Erichsdotter, Nils Larsson Bastubackan vaimo vuonna 1759. (ks. s. 11) Nils ja Marja oli vihitty vuonna 1733 ja Marja oli synnyttänyt 10 vuoden aikana yhteensä kahdeksan (8) lasta. Vuonna 1760 tapahtuneessa perukirjoitustilaisuudessa oli kuitenkin läsnä vain nuorin tytär Maria (synt. vuonna 1743), sillä kaikki muut lapset olivat menehtyneet ja viisi heistä jo aivan pieninä (KKA)

Eri yhteiskuntaluokkien ja väestöryhmille oli yhteistä, että suvun jatkaminen, seksuaalisuus ja lasten kasvattaminen sosiaalisiksi yksilöiksi tapahtui perheen, yhteiskunnan keskeisimmän instituution piirissä. Perheen tehtävässä toimia tuotantoyksikkönä, perheiden sisäisessä sukupuolten välisessä työnjaossa sekä eri perheiden lasten asemassa erot taas olivat huomattavan suuret. Perhetyypit ja perheiden kokoonpanot vaihtelivat. Varakkaampi väestö suosi pienempiä perheitä osittain siksi, että omaisuuden pirstoutuminen estettäisiin, mutta osittain myös siksi, että palvelusväkeä oli aina saatavilla. Talonpoikaisperheen monilapsisuus taas merkitsi sitä, että tarvittavat työntekijät saatiin oman perheen piiristä. Toisaalta vuoden 1739 palkollissäännössä oli rajoituksia talonpoikien oikeuksiin omien lasten kotona pitämiseen. (Widerberg 1980, 27-28.)

Palkollisten asema oli määritelty merkantilistisessa yhteiskunnassa hyvin tiukoin säädöksin teollisuuden ja suurtilallisten työvoiman saannin varmistamiseksi. Irtolaisia olivat kaikki ne, joilla ei ollut vakituista työpaikkaa. Palkat olivat kiinteiden taksojen mukaisia ja pysyivät alhaisina. Vapaamielisemmän politiikan myötä 1740-luvulla korostettiin väestönkasvua työvoimaongelman ratkaisijana, mutta tämä ei kuitenkaan vaikuttanut palkollisten asemaan. (Hyttinen 1994, 30.)

Minkälainen oli siis naisen asema perheessä? Hypoteesini (ks. s. 9) oli, että 1700-luvulla elänyt talonpoikaisnainen teki työtä miehensä rinnalla. Näin oli. Naisen asema perheessä oli erilainen kuin hänen asemansa yhteiskunnassa. Talonpoikaisnainen lunasti paikkansa työllä. Perheen tai ruokakunnan sisällä vallitsevaa sukupuolen mukaista työnjakoa seurasi sukupuolen mukainen auktoriteettiero. 1700-luvun talonpoikaisnaisen tekemällä raskaalla työllä oli kuitenkin kulkutautien ohella oma vaikutuksensa korkeaan lapsikuolleisuuteen (Widerberg 1980, 27 ja Lithell 1988, 32-41).

Elämäntyyli

Mitään autenttisia kuvauksia Kokkolan pitäjän talonpoikien elämäntyylistä 1700-luvulla ei ole saatavilla. Perunkirjoitustilaisuudessa tehty talonpoikaistalon irtaimen omaisuuden inventaario antaa kuitenkin viitteitä siitä onko talossa viljelty maata, kasvatettu karjaa, kalastettu tai harjoitettu joitakin sivuelinkeinoja kuten sahattu lautoja, poltettu tervaa tai taottu rautaa. Naisille perinteisesti kuuluvien käsityövälineiden kirjo paljastaa myös sen, että Kokkolan pitäjässä on osattu hyödyntää lampaista saatava villa sekä kasvattaa, muokata ja jatkojalostaa pellavaa.

Talonpoikaisväestön elämää hallitsi työnteko. Isäntäväen huolellisuudesta ja täsmällisyydestä riippui myös palkollisten työteliäisyys ja hyvä käytös. Työhön noustiin jo kello 4 aamulla ja työpäivän pituus oli ainakin 12 tuntia. Isäntä vastasi ulkotöistä ja edusti taloa ulospäin.

Elämäntyyliä Kokkolan seudulla 1700-luvun jälkimmäisellä puoliskolla hallitsi Kokkolan kaupunki. Purjelaivat toivat muista maista mitä ihmeellisimpiä tuotteita: mausteita, hedelmiä, riisiä sekä kauneudenhoitovälineitä. Tuontikankaita oli saatavilla ja tieto uudesta eurooppalaisesta muodista purjehti laivojen mukana Kokkolaan. Talonpoikaisnaisten vakavaraisuus eli se, että tutkimusaineistooni kuuluvista perukirjoista vain kolmen (3) naisen perukirjassa (yht. 58) velat ylittivät omaisuuden arvon, osoittaa sen, että ainakin Kaarlelan eri kylien ja Alavetelin kylän talonpoikaisnaiset elivät kohtalaisen turvattua elämää.

Elämisen sävy muuttui kuitenkin vuosisadan lähestyessä loppuaan. Säätyläiset olivat tietenkin ensimmäisinä suuntaa näyttämässä. Kotien sisustukseen alkoi tulla irrallisia huo-

nekaluja, ruokailuvälineiden käyttö yleistyi ja peseytyminen alkoi tulla jokapäiväiseksi tarpeeksi. Kirjoja alettiin arvostaa yhä enemmän. Talojen miesväki oli yleensä lukutaitoisempaa, mutta nyt aloittivat ylempien luokkien naiset oikein lukuharrastuksen. Lukemista ei enää pidetty ikävänä työnä tai hetkellisenä huvina vaan se muuttui säätyläisten jokapäiväisiin tapoihin kuuluvaksi. (Suolahti 1909, 138-139.)

Säätyläisten lisääntyneet lukuharrastukset eivät vielä 1700-luvun loppuun mennessä olleet tehneet sellaista vaikutusta Kokkolan pitäjän talonpoikaisväestöön, että heidän lukuharrastuksensa lisääntyminen olisi mainittavammin näkynyt perunkirjamerkinnöissä. Kaarlelan ja Alavetelin naisten perukirjoihin oli merkitty virsikirjoja koko tutkittavan aikakauden aikana. Yhteensä 38:n naisen perukirjaan oli merkitty 36 virsikirjaa, joista 6 oli suomenkielisiä virsikirjoja, raamattuja löytyi kuusitoista (16) kappaletta. Kaksikymmentä (20) naisen perukirjaa oli aivan ilman merkintää kirjoista. (1/40-58/90)

Virsikirjojen ja raamattujen lisäksi perukirjoihin oli merkitty myös muita kirjoja. Kirjat olivat kuitenkin pääasiassa hartauskirjoja. Alavetelin kylän Bastubackan talossa oli kirkoväärti Michel Thomasson Bastubackan vaimon jäämistöön merkitty kahden ruotsinkielisen virsikirjan ja raamatun lisäksi ruumissaarnakirja, rippikirja ja saarnakirja. (33/70) Marja Laibergin ja hänen miehensä Johan Backmanin perukirjassa oli mainittu kaksitoista (12) kirjaa. Niiden joukossa olivat hartauskirjat *Gudz barns heliga Sabbats Ro, En botfärdig själs gudeliga längtan, Om Gudz kärlecksrijska Moders hierta ja Nådens ordning till Saligheten*. (Pylkkänen 1951, 85 ja 22/60) Margareta Carlsdotterin, lautamies Matts Brändkiärrin vaimon perukirjaan oli merkitty kahden virsikirjan lisäksi vanha käsikirjoitus, Lutherin katekismuksen selitys, vanha postilla, vanha rukouskirja, *Nådens ordning till Saligheten, Svebelii Spörsmål* ja lakikirja. (39/70)

Lukuharrastuksen lisääntyminen Kokkolan kaupungin porvariston piirissä oli kuitenkin tosiasia, joka huomioitiin myös valtakunnallisesti. Turussa vuonna 1799 perustetun lukuseuran esikuvan mukaan Kokkolaan perustettiin lukuseura *Förening af et Läsande Sällskap i Gamle Carleby* vuonna 1800. Perustamisasiakirjan allekirjoittivat ja sinetillään vahvistivat rovasti Anders Chydenius sekä kaksikymmentä kaksi (22) muuta kunnianarvoisaa kaupunkilaista heidän joukossaan pormestari Anders Söderlund, apteekkari Gustaf Libeck, kauppaneuvos Joachim Donner sekä raatimiehet Carl Fredrick Rahm, Anders

Roos, Nils Rahm ja Pehr Melander. Kokkolan lukuseura toimi aktiivisesti vuosina 1800-1830, ja edelleen vaihtelevasti vuoteen 1871. Säilynyttä kirjakokoelmaa kutsutaan yhä nimellä "Chydeniuksen kirjasto". (Gardberg 1938, 5-15.)

Vaatetus naisen varallisuuden ja aseman vertauskuvana

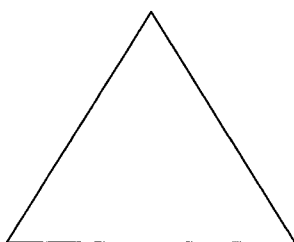
Olen aikaisemmin tässä tutkimuksessa tarkastellut perukirjoista esille tulleita asioita eri vuosikymmenten näkökulmasta sekä tutkittavien naisten ikärakenteeseen perustuvasta näkökulmasta. Tutkiessani naisten varallisuutta minun on ensin pitänyt selvittää mistä juuri naisten varallisuus 1700-luvulla koostui eli mitkä olivat ne esineryhmät, jotka muodostavat naisten pääasiallisen varallisuuden.

Perukirjamerkinnöistä kävi ilmi, että vaateluetteloiden lisäksi kaksi tärkeintä esineryhmää olivat arvoesineet ja karja. Tutkimusaineistooni kuuluvissa perukirjoissa on merkintäjärjestys ollut seuraava: arvoesineet, karja ja vaatteet. Toisinaan, jos karjaa oli hyvin vähän, saattoi merkintä karjasta olla vasta vaateluettelon jälkeen. Sellaisissa tapauksissa, joissa arvoesineet puuttuivat kokonaan on yleensä vaateluettelo ollut ensimmäisellä sijalla.

Tutkiessani naisten varallisuutta vaatetuksen lähtökohdista olen ottanut vaateluetteloiden vertailukohteiksi edellä mainitut naisten perukirjoissa olevat arvoesine- ja karjaluettelot. Kysymyksessä on tutkimus, jossa lähtökohtana ovat naisten vaateluettelot, joten olen asettanut ne ensimmäiselle sijalle. Vertailukohteina ovat olleet ensin karja- ja sitten arvoesineiden luettelo. Näin olen saanut esille kolme (3) naisprofiilia, jotka olen sijoittanut tasasivuisen kolmion kulmiin.

Kaavio 8. Naisten profiilit 1, 2 ja 3

Profiili 1. Eniten vaatteita

Profiili 2. Eniten karjaa

Profiili 3. Eniten arvoesineitä

Jakaessani kaikki tutkimuksessani mukana olevat Kaarlelan eri kylien naiset omana ryhmänä ja Alavetelin kylän naiset erillisenä vertailuryhmänä edellä mainittuihin kolmeen profiiliin olen huomionut seuraavaa:

Profiili 1 koostuu naisista, joiden *vaateluettelon* prosentuaalinen arvo verrattuna omaan perukirjaan merkittyyn irtaimen omaisuuden loppusummaan on suurempi kuin vastaavat karjan ja arvoesineiden prosentuaaliset arvot. Profiili 1:n naisilla oli pelkistetysti sanottuna *eniten vaatteita*. Tähän ryhmään asettui 15 naista Kaarlelan eri kylistä ja 5 naista Alavetelin kylästä eli yhteensä 20 (20/58) naista.

Profiili 2 koostuu naisista, joiden *karjaluettelon* prosentuaalinen arvo verrattuna omaan perukirjaan merkittyyn irtaimen omaisuuden loppusummaan on suurempi kuin vastaavat vaatteiden ja arvoesineiden prosentuaaliset arvot. Profiili 2:n naisilla oli siis *eniten karjaa*. Tähän ryhmään asettui yhteensä 23 naista, 16 naista Kaarlelan eri kylistä ja 7 naista Alavetelin kylästä (23/58).

Profiili 3 koostuu naisista, joiden *arvoesineuettelon* prosentuaalinen arvo verrattuna omaan perukirjaan merkittyyn irtaimen omaisuuden loppusummaan on suurempi kuin vastaavat vaatteiden ja karjan prosentuaaliset arvot. Profiili 3:n naisilla oli siis *eniten arvoesineitä*. Tässä ryhmässä oli yhteensä 15 naista eli 9 Kaarlelan eri kylistä ja 6 Alavetelin kylästä (15/58).

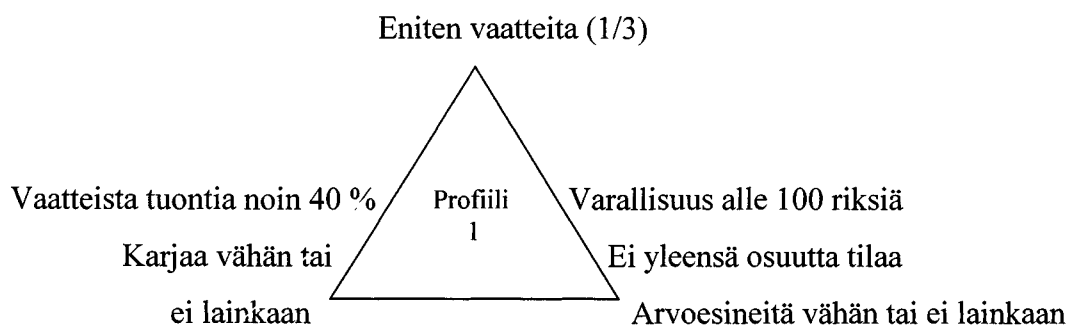
Eri profiilien naisia ryhminä tarkasteltaessa heistä löytyy sekä yhteneviä piirteitä että hyvinkin suuresti toisistaan poikkeavia piirteitä. Saman profiiliryhmän naisissa on eroavaisuuksia, sillä näin ryhmiin jaettuinaakaan 1700-luvun naisten perukirjat eivät ole suoraan verrannollisia keskenään. Jonkinlaisen karkean yleiskuvan saamiseksi olen verrannut naisten perukirjatietoja keskenään eri profiiliryhmien sisällä, mutta samaan ryhmään voi kuulua hyvin erilaisia naisia. Ryhmiin jakaantumisen ratkaisevana kriteerinä heillä kuitenkin on joko vaatteet, karja tai arvoesineet. Olen sijoittanut eri profiilien ominaisuudet oman tasasivuisen kolmion kulmiin ja sivuille selventääkseni eri profiilien samankaltaisuuksia ja eroja. Ikäjakauman olen selventänyt erikseen taulukoiden avulla.

Taulukko 16. Profiili 1: ikäjakauma (yht. 20 kpl)

Ikäryhmät	Kaarlela	Alaveteli
20-29-vuotiaita	4	-
30-39-vuotiaita	4	2
40-49-vuotiaita	1	2
50-59-vuotiaita	-	1
60-69-vuotiaita	1	-
70-79-vuotiaita	3	-
80-89-vuotiaita	1	-
Ei mainittu ikää	1	-
Yhteensä	15	5

Kaarlelassa oli nuoria naisia (ikäryhmissä 20-39 yhteensä 8 kpl) tässä ryhmässä eniten, keski-ikäisiä vain 1 kpl, mutta toisaalta ryhmään kuului myös jo vanhuusiässä olevia naisia eli 60-89-vuotiaita 6 kpl. Alavetelissä tähän ryhmään kuuluvat vain nuoret ja keski-ikäiset naiset. Näin eri-ikäisiä naisia yhdistävinä piirteinä ovat edellä kuvatun kolmion muihin kulmiin sijoittuvat vertailukohteet, karja ja arvoesineet sekä tieto osuudesta tilaan ja tuonnin osuudesta vaatteista.

Kaavio 9. Profiili 1. Eniten vaatteita. Kaarlelan eri kylät.

Eniten vaatteita omistavien naisten irtaimesta omaisuudesta keskimäärin 1/3 koostui juuri vaatteista karjan ja arvoesineiden osuuden ollessa Kaarlelassa keskimäärin alle 10 %. Karjan arvo oli kuitenkin arvoesineiden arvoa korkeampi.

Kaustarin kylässä Domarsin talossa kuoli vuonna 1775 Carl Mattssonin vaimo Maria Andersdotter 35-vuotiaana. Avioliitto Carl Mattson Domarsin kanssa oli ollut Marian toinen. Marian omaisuudesta muodostivat vaatteet vajaan kolmasosan ja karjan ja arvoesineitten osuudet olivat keskenään yhtä suuret eli kumpikin esineryhmä muodosti itsessään n. 16 % irtaimen omaisuuden loppusummasta. (42/70)

Marian perukirjaan oli merkitty vaatteiden yhteissummaksi 304 taalaria ja 20 äyriä. Vaateluetelossa oli paljon arvokkaita vaatteita. Näistä mainittakoon esimerkiksi musta satiinihame 48:-, punainen verkkahame 18:-, sininen kamlottiröijy 16:-, punainen regarniröijy 15:-, musta satiiniröijy 10:-, sininen lyhyt sisäturkki 12:-, damastihuivi 18:-, ja suuri silkkihuivi 13:-. (42/70)

Maria ei omistanut pelkästään vaatteita. Hänen perukirjaansa oli merkitty 1/3 hevosesta 30:-, 3 lehmää 108:-, 1/3 lehmästä, joka oli yhteinen edellisestä avioliitosta olevien lasten kanssa 12:-, vasikka 9:- ja sonni 12:-, karjan yhteissumma oli 171 taalaria. Karjan osuus oli 16 % koko omaisuudesta. Marialla oli myös ollut hopeapikari 24:-, hopealusikka 18:-, pari hopeisia kengänsolkia 24:-, kultasormus 24:-, toinen pienempi kultasormus 21:-, venäläinen rupla 9:-, tanskalainen riikintaaleri 9:-, 3 kpl "Dubbel Caroliner" 18:-, 10 kpl "Enkla Caroliner" 30:-, 3 kpl "hvita styfrar" -9, arvoesineiden yhteissumma oli 177 taalaria ja 9 äyriä. Myös arvoesineiden osuus oli 16 % koko omaisuudesta. (42/70).

Vaatteiden, karjan ja arvoesineiden lisäksi Carl Mattsson Domarsin vaimon perukirjaan oli merkitty kupari -ja tinaesineitä, rautaesineitä, kirjoja ja saatavina Marian veljeltä, Johan Tuomisalolta Marian perintöosuus, Carl Mattssonin perintöosuus ja puolet saamisista Johan Henrikssonilta. Marian vaateluetelo oli merkitty viimeiseksi saamisten luettelon jälkeen ja irtaimen omaisuuden loppusummaksi oli merkitty 1084:8 1/3. (42/70).

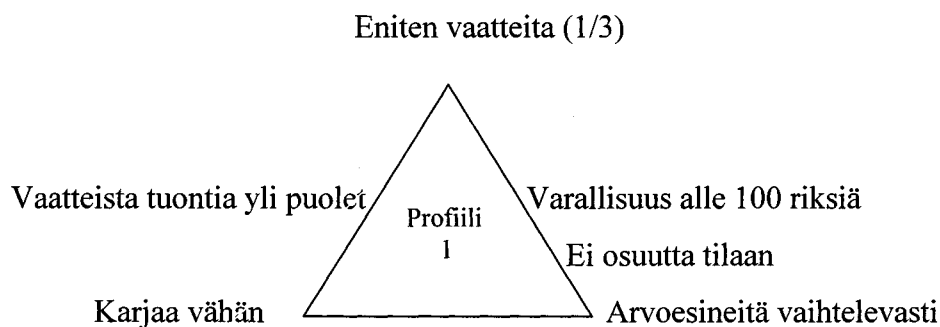
Samassa Kaustarin kylässä, Måsalan talossa kuoli myös vuonna 1775 Johan Eriksson Måsalan vaimo Maria Larsdotter 34-vuotiaana. Veljekset Matts ja Johan Eriksson asuivat

perheineen Måsalan jakamatonta tilaa, joten talossa toimitettiin ensin omaisuuden luettelointi ja jako, jotta saatiin selville mitä Maria Larsdotterin perukirjaan merkittäisiin. Omaisuusluettelon mukaan Marian miehen, Johan Erikssonin osuuden loppusummaksi saatiin 2131:2, josta puolet eli 1065:17 merkittiin edesmenneen Maria Larsdotterin osuudeksi. (44/70)

Marian omaisuudesta muodostivat hänen vaatteensa noin viidenneksen. Vaateluettelon loppusummaksi oli merkitty 291:16 ja siihen sisältyivät muun muassa musta sarkahame 18:-, vihreä sarkahame 18:-, punainen regarniröijy 24:-, kattuuniesiliina 10:-, siniraitainen puuvillaesiliina 12:-, ruudullinen silkkihuivi 14:- ja musta damastimyssy 8:-. Muuta omaisuutta olivat edellä mainittu erittelemätön osuus taloon kuuluvasta irtaimistosta, kaksi (2) kirstua yht. 26:- ja ryijy 8:-. Omaisuuden loppusumma oli 1549:25, josta reilusti yli puolet eli 68 % muodosti Marialle merkitty erittelemätön osa talon irtaimistosta. (44/70)

Arvoesineiden luetteloon oli merkitty hopeapikari 36:-, kultasormus 24:-, 3 kolikkoa 2:8, seteleitä 39:-, venäläinen rupla 10:-, 1 "dubbel Carolin" 6:-, 4 kolikkoa 6:- ja 6 sileää hopeasormusta 4:16, arvoesineiden yhteissummaksi oli merkitty 127:24, joka muodosti noin 19 % koko irtaimen omaisuuden loppusummasta. Arvoesineiden jälkeen oli merkitty ilman otsikkoa Marian kahdeksan (8) lammasta á 3:-, joten karjan osuudeksi tuli 24 taalaria eli noin 2 % koko omaisuudesta. (44/70)

Kaavio 10. Profiili 1. Eniten vaatteita. Alavetelin kylä.

Alavetelissä eniten vaatteita omistavien naisten irtaimesta omaisuudesta oli vaatteiden arvon osuus myös keskimäärin 1/3, mutta näillä (keski-ikäisillä) naisilla taasen oli enemmän arvoesineitä kuin karjaa.

Alaveteliläisiä profiili 1:n naisia edustavaa lautamies Mats Johansson Brändkärrin vaimo Margareta Christophersdotter, joka kuoli 46-vuotiaana vuonna 1750. Margareta Christophersdotterin perukirjassa oli lueteltu hänelle kuuluneet vaatteet, arvoesineet ja karja. Vaatteiden osuus oli suurin, yhteensä 153 taalaria ja 24 äyriä. Vaateluettelossa oli mainittu muun muassa musta kalminkkiröijy 10:-, musta sarkahame 15:-, ruskea sarkahame 15:-, ruskea silkkihuivi 7:- ja painokuvioinen puuvillaesiliina 1:16. (5/50)

Arvoesineiden luettelossa Margaretalle oli merkitty hopeapikari (30:8), hopealusikka (13:24) ja kaksi hopeasormusta sekä rahaa yhteisarvoltaan 124:29 ½. Vaateluettelon jälkeen on Margaretan perukirjaan kirjattu 2 lukollista ja saranallista kirstua 6:16, ruotsinkielinen virsikirja 2:-, yksi lehmä 20:-, 11 lammasta 42:- sekä saataviksi veljeltään Matts Knifiltä perintö-osuus 90:-. Margareta Christophersdotterin vaatteet muodostivat hänen omaisuudestaan reilun 1/3, myös arvoesineet muodostivat noin 1/3, mutta karjan osuus oli vain 1/10. (5/50)

Toinen tähän samaan ryhmään kuuluva alaveteliläinen nainen oli Hans Johansson Tastin vaimo Brita Johansdotter. Brita oli asunut miehensä ja Matts Mattssonin kanssa talossa, joka oli jakamaton. Nyt Britan kuoltua toimitettiin ensin omaisuuden luettelointi ja jako, jotta saatiin selville Britalle kuulunut osuus. (8/50)

Perukirjaan oli merkitty ensin Britan ja hänen miehensä Hans Johanssonin yhteinen, erittelemätön osuus talon irtaimistosta, joka oli 1238:30, Britan vaatteiden arvo oli 139:1 ja vuodevaatteiden arvo oli 47:-. Lisäksi Britan perukirjaan oli merkitty ½ ruotsinkielisestä virsikirjasta, 2 lukollista- ja yksi lukoton kirstu, vanha nahkainen satula ja 4 pulloa. (8/50)

Suurimman osan eli 86 % (1238:30) Britan omaisuudesta muodosti perukirjaan merkitty Britan ja hänen miehensä Hans Johanssonin yhteinen, erittelemätön osa talon irtaimesta omaisuudesta. Erikseen luetteloidut vaatteet muodostivat 1/10 Britalle merkitystä ir-

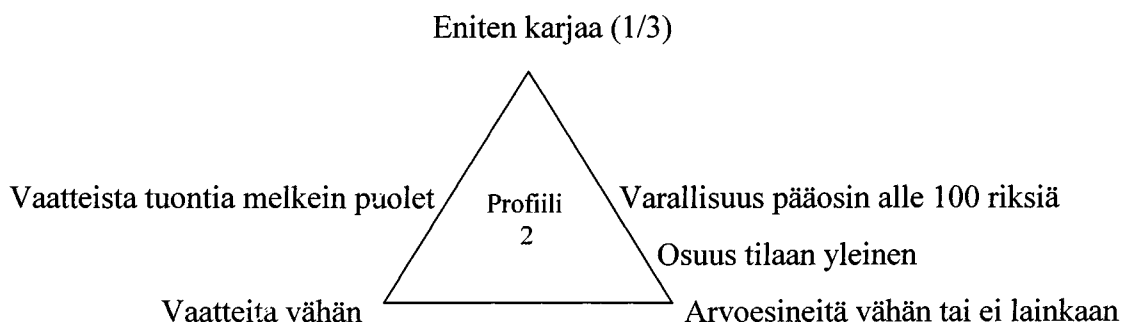
taimesta omaisuudesta. Vaateluettelossa mainittiin muun muassa musta satiiniröjy 24:-, sininen regarniröjy 10:-, sininen verka(frijs)röjy 6:-, kalminkkiliivi 3:-, musta silkkihuivi 2:16 ja liinalakki 2:- Liinavaatteet puolestaan muodostivat noin 3 % Britan omaisuudesta ja niiden joukossa oli mainittu esimerkiksi uusi ryijy 15:-. Mitään karjaa tai arvoesineitä Britan perukirjaan ei ollut merkitty.

Taulukko 17. Profiili 2: ikäjakauma (yht. 23 kpl)

Ikäryhmät	Kaarlela	Alaveteli
20-29-vuotiaita	1	1
30-39-vuotiaita	4	1
40-49-vuotiaita	1	1
50-59-vuotiaita	3	3
60-69-vuotiaita	4	-
70-79-vuotiaita	3	1
80-89-vuotiaita	-	-
Yhteensä	16	7

Profiili 2:n eli eniten karjaa omistavien naisten ikäryhmistä puuttui Kaarlelassa vain 80-89-vuotiaitten eli erityisen vanhojen naisten ryhmä. Suurimmat yksittäiset ryhmät muodostivat 30-39-vuotiaat ja 60-69-vuotiaat (yht. 8 kpl), mutta 50-59-vuotiaita ja 70-79-vuotiaita oli yhteensä 6 kpl, joten mitään suuria eroja ei näiden naisten kesken ollut. Alavetelissä suurimman ryhmän muodostivat 50-59-vuotiaat (3 kpl).

Kaavio 11. Profiili 2. Eniten karjaa. Kaarlelan eri kylät.

Kaarlelassa eniten karjaa omistaneitten naisten perukirjoihin merkityn irtaimiston loppusummasta karja muodosti keskimäärin 1/3, vaatteet keskimäärin 13 % ja arvoesineet keskimäärin noin 6 %. Tämän ryhmän kaarlelalaisista naisista 5 kpl (yht.16) oli aivan ilman arvoesineitä. Vaatteiden osuus vaihteli 4-33 % välillä ja niiden arvo oli keskimäärin 1/10 perukirjan loppusummsata.

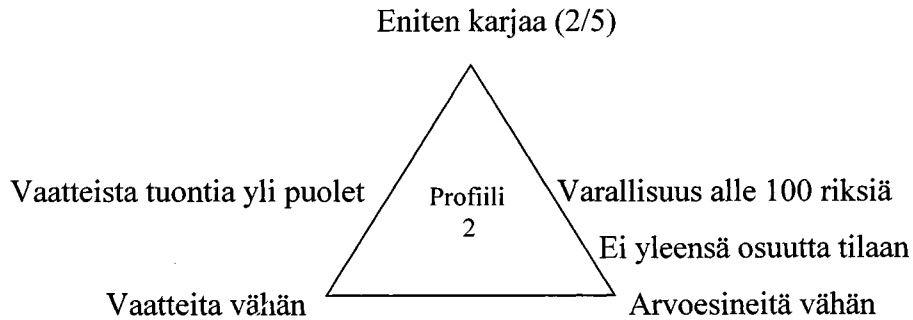
Vuonna 1770 kuoli Palon kylässä 70 vuotiaana talonpoika Henrich Andersson Puntuksen leski Anna Isaksdotter. Annan perukirjaan oli merkitty edesmenneen Henrich Anderssonin vaatteet 8:-, edesmenneen lesken vaatteet, joista esimerkkeinä musta satiiniröijy 9:-, musta sarkahame 7:-, musta raskiesiliina 4:-, painokuvioinen esiliina 1:16 ja ruudullinen kaulaliina -:8, yhteensä 26:16. Edelleen Annan perukirjaan oli merkitty vähän liinavaatteita 2:16, joitakin kupariesineitä 12:24, rautaesineitä 52:20, hevoset ja karja, joka tarkoitti yhtä hevosta 90:- ja kolmea (3) lehmää 90:- yhteensä 180:-, hevosajopelejä 6:- ja kalastusvälineitä 34:-. Arvoesineitä Annan perukirjaan ei oltu merkitty lainkaan ja loppusummaksi oli merkitty 322:12 Leski Anna Isaksdotterin irtaimen omaisuuden loppusummasta muodostivat hevonen ja kolme lehmää yli puolet ja vaatteiden osuus oli 8 %. Loput eli noin kolmanneksen muodostivat hänen mieheltään jääneet työkalut ja vaatteet (32/70).

Toinen esimerkki profiili 2:n naisista Kaarlelassa on 38-vuotiaana vuonna 1768 kuollut Matts Jacobsson Qvikantin vaimo Christin Johansdotter. Hänen perukirjaansa oli irtaimen omaisuuden loppusummaksi merkitty 1083:30. Karja, jonka muodostivat 6 lehmää 180:- ja 4 lammasta 12:-, yhteensä 192:- kattoivat vajaan viidenneksen hänen omaisuudestaan kun vaatteiden osuus oli hieman pienempi eli 17 %. Vaateluettelosta löytyivät muun muassa musta satiiniröijy 21:-, raidallinen regarniröijy 12:-, kallminkkiliivi 3:-, verkahame 8:-, musta damastimyssy 10:-, ruskea suuri silkkihuivi 11:- ja punainen silkkihuivi 9:- (31/70).

Ainoana arvoesineenä oli Christinin perukirjaan merkitty hopeapikari, jonka arvo oli 27 taalaria. Tämä oli vain 2 % irtaimistoluettelon loppusummasta. Christinin muu omaisuus koostui rautaesineistä 13:12, kahdesta raudoitettusta kirstusta, jossa oli saranat ja lukko sekä yhdestä tavallisesta kirstusta yhteensä 21:16. Saamisia oli 628:26, josta 100 taalaria

oli Christin Johansdotterin perintöosuus, joten saamisten osuus oli yli puolet eli 58 % koko irtaimiston loppusummasta (31/70).

Kaavio 12. Profiili 2. Eniten karjaa. Alavetelin kylä.

Alavetelissä profiili 2:n naisilla oli karjan osuus koko irtaimesta omaisuudesta keskimäärin $2/5$ eli noin 40 % ja arvoesineiden osuus ylitti keskimäärin 10 % vaatteiden osuuden jäädessä keskimäärin alle 10 %. Kaikkien alaveteliläisten profiili 2:n naisten perukirjoihin oli merkitty myös arvoesineitä ja yhdessä tapauksessa vaatteiden osuus oli arvoesineiden osuutta suurempi (33/70).

Alavetelin kylässä kuoli vuonna 1772 Mickel Johansson Hästbackan vaimo Maria Mattsdotter 54-vuotiaana. Marian perukirjassa oli irtaimen omaisuuden loppusumma 1158:16 ja se koostui seuraavista esineryhmistä: arvoesineet 137:8, kupari- ja tinaesineet 129:16, rautaesineet 158:-, hevoset ja karja 593:- vainajan vaatteet 79:16 ja liinavaatteet 38:8. Lisäksi perukirjaan oli merkitty vanha nahkasatula 8:- sekä ruotsinkielinen virsikirja 15:- (36/70).

Karja, jossa oli mainittu esimerkiksi 2 hevosta yht. 132:-, 12 lehmää 360:-, 19 lammasta 38:- ja 3 sikaa 9:-, muodosti $\frac{1}{2}$ Marialle merkitystä irtaimesta omaisuudesta. Arvoesineiden osuus oli 12 % ja luettelossa oli mainittu hopeapikari 25:16, hopeinen tumlari 36:-, hopealusikka 18:- ja erilaisia rahaa yht. 57:24. Vaateluettelossa oli puolestaan mainittu esimerkiksi vanha punainen verkkahame 12:-, vanha musta satiiniröijy 6:-, suuri silkkihuivi 10:-, kalminkkiliivi 7:- ja taftikaulus 3:-, mutta vaatteet muodostivat vain noin 7 % Marian omaisuudesta (36/70).

Vuonna 1772 Alavetelissä 27-vuotiaana kuollut Brita Henrichsdotter kuului myös profiili 2:n naisten ryhmään. Michel Thomasson Bastubackan vaimon (ks s. 11) perukirjaan oli merkitty seuraavia esineryhmiä ja yksittäisiä esineitä: arvoesineet, joiden joukossa oli 2 sileää hopeasormusta 2:- ja rahaa yhteensä 62:2, kupari-, tina- ja messinkiesineitä 43:-, rautaesineitä 99:10, puuesineitä 30:-, ajokaluja 24:-, taloustavaroita 51:-, sekä kirjoja 20:16. (33/70)

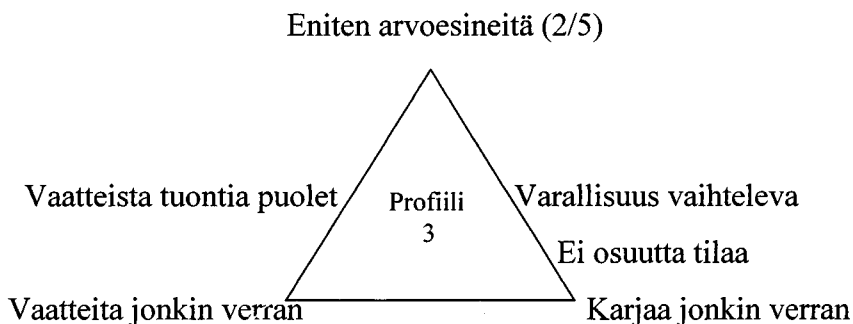
Britalle merkitystä irtaimesta omaisuudesta, jonka loppusumma oli 831:16, muodosti karja 39 %. Karjaluetteloon oli merkitty yksi hevonen 60:-, 5 lehmää 150:-, 6 lammasta 18:-, vasikoita ja karju yht. 95:-, koko karjan yhteisarvon ollessa 323 taaleria. Arvoesineet muodostivat Britalle merkitystä omaisuudesta vain 8 % vaatteiden arvon ollessa 1/5 koko irtaimiston arvosta. Vaateluettelosta löytyivät esimerkiksi musta damastimyssy, jossa tykki 6:-, punakeltainen taftihuivi 12:-, ruskearuutuinen silkkihuivi 9:-, musta satiiniröijy 18:-, vihreä flanellihame 15:-, punaruutuinen kattuniesiliina 9:-, ja siniraitainen puuvillaesiliina 7:- (33/70)

Taulukko 18. Profiili 3:n ikäjakauma (yht. 15 kpl)

Ikäryhmät	Kaarlela	Alaveteli
20-29-vuotiaita	-	-
30-39-vuotiaita	2	1
40-49-vuotiaita	2	3
50-59-vuotiaita	2	-
60-69-vuotiaita	-	-
70-79-vuotiaita	3	-
80-89-vuotiaita	-	2
Yhteensä	9	6

Kaarlelassa eniten arvoesineitä omistavia löytyy tasaisesti kaikista muista ikäryhmistä paitsi erityisten nuorten ja erityisten vanhojen naisten keskuudesta. Alavetelissä puolestaan arvoesineitä oli merkitty 30-39- sekä 40-49-vuotiaitten sekä 80-89-vuotiaitten perukirjoihin muiden ikäryhmiin kuuluvien naisten puuttuessa tästä ryhmästä.

Kaavio 12. Profiili 3. Eniten arvoesineitä. Kaarlelan eri kylät.

Eniten arvoesineitä omistavien Kaarlelan naisten perukirjojen irtaimiston loppusummasta keskimäärin 2/5 eli noin 40 % muodostivat arvoesineet. Yksittäisissä perukirjoissa arvoesineiden osuudet vaihtelivat 10-78 %:n välillä. Eniten arvoesineitä omistaneiden naisten perukirjoihin merkityn karjan keskimääräinen osuus oli noin 10 % ja vaatteiden keskimääräinen osuus samoin noin 10 %. Kaarlelassa profiili 3:n ryhmään kuului yksi nainen, jolle ei oltu merkitty karjaa lainkaan (25/60).

Kotkamaan talossa Korpilahden kylässä kuoli vuonna 1768 Johan Mattsson Kotkamaan vaimo Brita Andersdotter 57-vuotiaana. Brita oli ollut aikaisemmin naimisissa Anders Andersson Kotkamaan kanssa, mutta jäänyt leskeksi vuonna 1746, jonka jälkeen hän oli avioitunut Johan Mattssonin kanssa, jolle avioliitto myös oli toinen. Britan perukirjaan oli merkitty kolmenlaisia arvoesineitä. Ensimmäisessä ryhmässä oli hopeapikari 81:4, kullattu hopeapikari 42:- sekä rahaa yhteensä 333:30. Britan pojan Isakin hallussa oli ollut hänen äitinsä kiristu, jossa olivat seuraavat arvoesineet: yksi hopeinen kantasormus 4:16 ja rahaa yhteensä 61:1. Britan miehen Johan Mattssonin tyttären, Susannan saamiset kirjattiin myös arvoesineiden luetteloon. Näitä saamisia olivat hopeapikari 30:- sekä rahaa yhteensä 762:- Arvoesineiden loppusummaksi oli saatu 1314:19 (27/60).

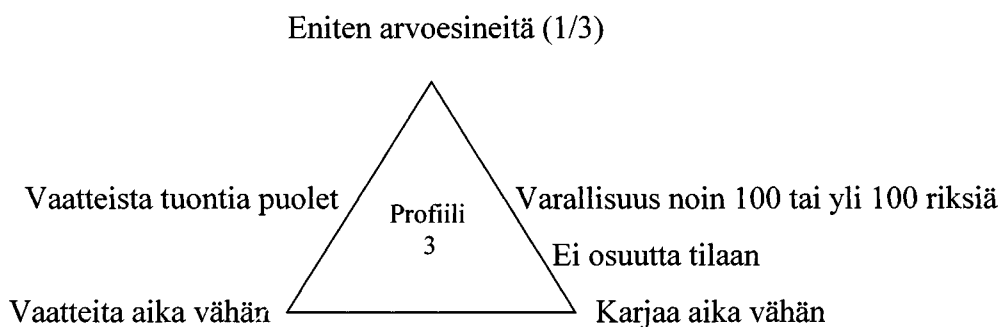
Britan perukirjaan oli merkitty hyvin monelaisia esineitä. Näitä olivat esimerkiksi kupari-, tina- ja messinkiesineet 126:16, rautaesineet, joissa myös pajan työkalut 375:2, kirjat 10:24, vainajan vaatteet 194:28, vuodevaatteet 59:-. Lisäksi oli Britan perukirjaan merkitty hevoset ja karja 469:16, johon sisältyi koko muu talon karja paitsi Isakin vaimon eli talon miniän yksi lehmä ja viisi lammasta sekä Susannan, Johan mattssonin tyttären kaksi

lehmää. Edelleen oli perukirjaan merkitty taloustavarat 38:24, kalastusvälineet 97:- sekä lisäksi erillisinä mainintoina ilman otsikkoa 1/60 laivasta 200:- ja 16 tynnyriä tervaa ter-
vahaudassa 112:- (27/60).

Toinen kaarlelalainen nainen, joka kuului profiili 3:n ryhmään oli vuonna 1786 kuollut kyläseppä Martin Widlundin vaimo Maria Henriksdotter Närvilän kylästä. Maria oli kuollessaan 74-vuotias ja hänen perukirjaansa oli merkitty seuraavat arvoesineet: hopea-
pikari 10:-, pieni pokaali 7:4:-, 3 pientä pikaria 6:42:-, 4 hopeista ruokalusikkaa 5:-, 2 kultasormusta 3:16:-, 8 hopeasormusta -:24:- sekä erilaista rahaa yhteensä 8:4:-, arvoesi-
neiden yhteissummaksi oli merkitty 40:42:- (54/80).

Marian perukirjan irtaimen omaisuuden loppusumma oli 257:21:8, josta arvoesineet muo-
dostivat noin 16 %. Perukirjassa oli lueteltu myös kupari-, tina- ja messinkiesineet, rauta-
esineet, kevoset ja karja, jonka osuus loppusummasta oli 5 %, huonekaluja ja kirjoja sekä
vainajan vaatteet, joiden osuus loppusummasta oli 6 % (54/80).

Kaavio 13. Profiili 3. Eniten arvoesineitä. Alavetelin kylä.

Eniten arvoesineitä omistavien Alavetelin naisten perukirjojen irtaimiston loppusummasta keskimäärin 1/3 eli noin 35 % muodostivat arvoesineet. Yksittäisissä perukirjoissa arvoesineiden osuudet vaihtelivat 18-80 %:n välillä. Eniten arvoesineitä omistaneiden naisten perukirjoihin merkityn karjan keskimääräinen osuus oli noin 12 % ja vaatteiden keskimääräinen osuus 10 %. Alavetelissä profiili 3:n ryhmään kuului 2 naista, joille ei oltu merkitty karjaa lainkaan (19/60 ja 21/60).

Tutkimusaineistooni kuuluvsta Alavetelin kylän naisista 6 kpl kuului profiili 3:n ryhmään. Puolet eli 3 kpl kuului ikäryhmään 40-49-vuotiaat (ks. s.120). Yksi näistä naisista oli 45-vuotiaana vuonna 1774 kuollut Erik Johansson Bränkärin vaimo Magdalena Eriksdotter.(40/70)

Magdalenan perukirjaan merkityn irtaimen omaisuuden loppusumma oli 2186:21. Arvoesineiden loppusumma oli 756:14, joka koostui seuraavien esineiden arvoista: vanhaaikainen kultaamaton hopeakannu 546:-, 2 kultaamatonta hopeapikaria 55:-, vanha hopealusikka 19:8, 4 sileää hopeasormusta 3:16 ja rahaa yhteensä 132:22. Arvoesineet muodostivat 1/3 Magdalenan omaisuudesta. Karjan osuus oli yhtä suuri ja karjan arvon loppusumman ollessa 773:16 se muodosti myös 1/3 Magdalenan omaisuudesta vaatteiden osuuden (173:2) jäädessä alle 10 % (40/70).

Toinen alaveteliläinen profiili 3:n nainen oli 84-vuotiaana vuonna 1766 kuollut talonpojan leski Lisa Mårtensdotter Skog eli Viitavesi. Lisan omaisuuden loppusummaksi oli merkitty 1109:31, johon sisältyivät arvoesineet, vainajan vaatteet, vuodevaatteet ja taloustavarat. Arvoesineisiin oli merkitty vanha hopeapikari 54:-, hopealusikka 22:- ja rahaa 111:29, lisäksi Lisalla oli käteistä rahaa poikiensa Johanin ja Andersin hallussa yhteensä 700 taa-leria. Rahat olivat Lisa Mårtensdotterin avio-osuus edesmenneen miehensä jälkeen vuodelta 1757 (21/60).

Vainajan vaateluettelossa oli mainittu esimerkiksi musta verkaröijy 9:-, musta kamlotti-hame 30:-, musta sarssiröijy 15:-, ruskea verkahame 12:-, sininen puolivillainen hame 8:-, ruskearaidallinen silkkihuivi 7:-, liinalakki 3:- ja musta silkkinauha 1:16. Vaateluettelon loppusumma 133:24 muodosti 14 % eli 1/7 Lisan koko omaisuudesta arvoesineiden osuuden ollessa 80 % ja kattaen suurimman osan Lisalle merkitystä omaisuudesta. Karjaa ei tähän perukirjaan oltu merkitty lainkaan (21/60).

Taulukko 19. Kaarlelan naisten vaatteiden arvot rahassa ja vaatteiden arvon prosentuaalinen osuus koko omaisuuden loppusummasta. Eri profiilien keskenäinen vertailu.

Numero	Profiili 1	Numero	Profiili 2.	Numero	Profiili 3.
41/70	171:20 (69 %)	32/70	26:16 (8 %)	25/60	71:- (17 %)
43/70	344:16 (61 %)	57/90	5:30:- (19 %)	37/70	89:- (19 %)
28/60	71:16 (40 %)	58/90	71:16 (33 %)	46/70	2:10:- (2 %)
6/50	110:4 (30 %)	23/60	145:16 (15 %)	47/80	15:21:4 (24 %)
45/70	6:29:4 (29 %)	20/60	53:16 (5 %)	27/60	194:28 (6 %)
42/70	304:20 (28 %)	34/70	184:30 (15 %)	14/50	92:- (8 %)
52/80	19:17:4 (24 %)	56/90	6:18:6 (10 %)	4/40	156:16 (10 %)
1/40	76:8 (24 %)	48/80	10:12:4 (21 %)	54/80	11:19:4 (4 %)
29/60	65:- (19 %)	50/80	11:12:- (14 %)	53/80	13:34:8 (6 %)
38/70	171:20 (19 %)	35/70	85:- (9 %)		
44/70	291:16 (19 %)	26/60	178:24 (18 %)		
18/60	123:8 (18 %)	3/40	76:- (6 %)		
12/50	109:24 (17 %)	16/60	65:- (3 %)		
49/80	6:5:10 (10 %)	31/70	185:24 (17 %)		
13/50	27:- (3 %)	24/60	107:- (8 %)		
		55/80	9:34:6 (4 %)		
Yht. 15		Yht. 16		Yht. 9	

Eniten vaatteita omistaneilla (Profiili 1.) kaarlelalaisilla naisilla oli vaatteiden yhteissumma keskimäärin 155 taalaria ja noin 10 taalaria rahanuudistuksen jälkeen. Eniten karjaa omistaneilla (Profiili 2.) kaarlelalaisilla naisilla oli vaatteiden yhteissumma keskimäärin 126 taalaria, ja rahanuudistuksen jälkeen se oli noin 7 taalaria (jos perukirja oli avioparin yhteinen niin noin 8 taalaria). Eniten arvoesineitä omistaneilla (Profiili 3.) naisilla vaatteiden yhteissumma oli Kaarlelassa keskimäärin 106 taalaria ja rahanuudistuksen jälkeen keskimäärin vähän yli 8 taalaria. Vaikka vaateluetteloiden keskenäisten arvojen erot olivat

selviä eri profiilien keskuudessa on vaateluettelon arvon prosentuaalinen osuus kuitenkin paljastavampi.

Taulukko 20. Alavetelin naisten vaatteiden arvot rahassa ja vaatteiden arvon prosentuaalinen osuus koko omaisuuden loppusummasta.
Eri profiilien keskenäinen vertailu

Numero	Profiili 1	Numero	Profiili 2.	Numero	Profiili 3.
5/50	153:24 (37 %)	36/70	79:8 (7 %)	21/60	159:6 (14 %)
17/60	173:- (35 %)	9/50	64:- (7 %)	40/70	173:2 (8 %)
30/70	214:4 (34 %)	2/40	29:- (5 %)	51/80	9:31:- (10 %)
10/50	71:24 (29 %)	15/60	139:28 (9 %)	19/60	87:- (12 %)
8/50	135:1 (9 %)	33/70	176:16 (21 %)	22/60	189:16 (6 %)
		39/70	82:4 (5 %)	11/50	114:- (10 %)
		7/50	77:16 (6 %)		
Yht. 5		Yht. 7		Yht. 6	

Eniten vaatteita omistaneilla (Profiili 1.) alaveteliläisillä naisilla oli vaatteiden yhteissumma keskimäärin 149 taalaria. Eniten karjaa omistaneilla (Profiili 2.) alaveteliläisillä naisilla oli vaatteiden yhteissumma keskimäärin 92 taalaria. Eniten arvoesineitä omistaneilla (Profiili 3.) naisilla oli vaatteiden yhteissumma keskimäärin 147:- Vaateluetteloiden keskenäisten arvojen erot olivat selvästi pienempiä Profiili 1:n ja Profiili 3:n naisten välillä. Alavetelissä olivat vaatteiden yhteissummien prosentuaalinen osuus Profiili 2:n ja Profiili 3:n naisilla hyvin tasainen.

Kuinka luotettavasti vaatetus kertoo naisen varallisuudesta ja asemasta?

Tutkimusaineistoni perukirjoihin tehtyjen merkintöjen painotusten perusteella esille tulleet profiilit eivät ole aivan yksiselitteisiä. Profiili 1:n naisilla oli eniten vaatteita, Profiili 2:n naisilla eniten karjaa ja Profiili 3:n naisilla eniten arvoesineitä. Tutkimusaineistoon kuuluvien naisten perukirjat voidaan jaotella tällä tavalla, kun kunkin profiilin kohdalla verrataan vaatteiden, karjan ja arvoesineiden arvoa keskenään. Toisaalta jos verrataan eri

profiilien naisten vaatetuksen arvon rahallisia summia keskenään, ne eivät poikkeajoakaan toisistaan.

Daniel Roche, joka on tutkinut pariisilaisten naisten vaatetusta ja muotia ennen Ranskan vallankumousta (1789) mainitsee kirjassaan *The culture of Clothing*, että 1000 perukirjaa ei kuvaa tuhannen henkilön vaatetusta. Vaatteita ei aina löydy sieltä missä niitä olettaisi olevan. Esimerkkeinä hän mainitsee, että vuoden 1700 perukirjoista löytyi vaatteita vain 60 %:lla ja vuonna 1789 70 %:lla. (Roche 1996, 73-74.)

Viidenkymmenen kahdeksan (58) Kokkolan pitäjän naisen perukirjaa ei myöskään aivan täydellisesti kuvaa yhtä monen naisen vaatetusta. Löysin yhteensä 250 naisten perukirjaa vuosilta 1723-1800 Kaarlelan eri kylistä sekä Alavetelin kylästä, mutta silti vain 58 perukirjaa (23 %), jotka täyttivät asettamani vaatimuksen eli sisälsivät naisten vaateluettelon.

Tässä on väistämättä mietittävä perukirjojen luotettavuutta ja niihin tehtyjen merkintöjen todenmukaisuutta. Georg Simmelin mukaan henkilöllä saattaa olla oikeus esineeseen, samoin hänellä voi olla esineen käyttöoikeus. Tämä ei kuitenkaan tarkoita vielä esineen omistusoikeutta. Esineen omistusoikeuden saavuttamiseksi on henkilöllä oltava joukko oikeuksia esineeseen, jotka edelleen johtavat esineen käytön ja nautinnon täydelliseen summaan. Vasta nämä seikat johtavat esineen omistusoikeuteen, joka puolestaan tarkoittaa sitä, että esine voidaan pitää, muuttaa, vaihtaa, myydä tai hävittää. (ks. s. 45)

Se seikka, että on pidetty perunkirjoitus on tieto sinänsä. Perunkirjoituksella on mahdollistettu varallisuuden vertailu ja omistettujen tavaroitten sanalliset kuvaukset, joiden avulla taas on ollut mahdollista tarkastella esimerkiksi tavallisia vaatteita sosiaalisena ilmiönä. Perunkirjoituksilla on turvattu alaikäisten lasten ja muiden perijöiden oikeudet omaisuuteen sekä velkojien saatavat. Köyhillä ei ollut edes varaa perukirjoitukseen, sisältyihän siihen köyhäinhoitimaksu ja toimitusmiesten palkka. (Roche 1996, 73-85.)

Perukirjat antavat siis arkista ja tarkoituksenmukaista, käytännöllistä tietoa esineistä, mutta Daniel Rochen mukaan tästä on vaikea edetä antropologisempaan ja symbolisempaan tulkintaan vaatteiden merkityksestä. On melkein mahdotonta rekonstruoida jälkikäteen edes pienelle osalle väestöstä hankinnan ja oston strategioita. Elannon hankkiminen

on aina ollut ensiarvoisen tärkeää ja se on ollut olennaista vaikka elintavat ovat muuttuneet. Rochen mukaan tavaroihin sisältyvä "olla ja omistaa" ("*being and having*") muodostaa tavaran omistamisen olennaisen tilan. (Roche 1996, 84-85.)

Daniel Rochen mukaan juuri vaatteilla on aina ja kaikissa yhteiskuntaluokissa ollut suuri merkitys perheen talouden kannalta. Vaatteita on milloin tahansa voitu antaa pois, myydä, lainata tai käyttää uudelleen. (Roche 1996, 73-85) Toisaalta vaateustavat sisältävät tuhlailun, säästäväisyyden, mielihyvän ja yksilön tai ryhmän toiveet. Olemme nähneet, että vaatteet edustivat uskollisuutta ja pitivät yllä menneinä aikoina sosiaalisen identiteetin rakennelmaa antaen monelle symboliselle teolle ilmenemismuodon. Vaatteet edustivat myös sosiaalisten arvojen siirtymistä aristokraattisesta tuhlailusta koulutuksen ja poliittisen pätevyyden sekä sääntöjen ja hyvien tapojen kunnioitukseen, ollen kulttuuriperintö, joka muuttui hitaasti monien tekijöiden yhteisvaikutuksesta. (Roche 1996, 84-85.)

Kun tarkastellaan sitä, miten luotettavasti perukirjoihin merkityt vaateluettelot kertovat 1700-luvulla eläneiden talonpoikaisnaisten varallisuudesta ja asemasta voidaan sanoa, että vaatetus on tosiasiaa ainoa kriteeri, jonka perusteella voidaan luotettavasti arvioida naisten varallisuutta ja asemaa. Lainsäädäntö asetti naiset holhouksen alle. Tutkimusaineistoni perukirjat ovat kaikki joko naimisissa olevien naisten tai leskien perukirjoja. 1700-luvulla naimattomat ja naimisissa olevat naiset olivat holhouksen alaisia, ainoastaan lesket vapautuivat miehen holhouksesta. Naislesket eivät itse kuitenkaan voineet toimia lastensa holhoojina elleivät avioituneet uudestaan, vaikka leskenä eläessään joutuivat käytännössä lapsilleen elannon hankkimaan. (Manninen 1984, 45.)

1700-luvun Kokkolan pitäjän talonpoikaisnaisten perukirjoja tutkittaessa kiinnittyi huomio niiden erilaisuuksiin, vaikka kyseessä olisi sama nimismies tai pitäjänkirjuri, joka on toiminut eri perukirjojen laatujana. Nimismies Johan Carlenius laati Palon kylässä vuonna 1758 edesmenneen lautamiehen Anders Borgin lesken, Carin Hansdotterin perukirjan. Carin oli kuollut 75-vuotiaana samana vuonna. Perukirjassa ei mainittu tilaa ollenkaan, mutta mainittiin, että Carinilla oli avio-oikeus miehensä jättämään omaisuuteen sekä mieheltään saama huomenlahja, joka oli hänen poikansa Mattsin hallussa ja arvoltaan 323:25. Perukirjassa lueteltiin Carinin vaatteet, yhteensä 28 vaatekappaletta, joiden yhteisarvo oli

71 taalaria, joitakin liinavaatteita 14:24 sekä ruotsinkielinen, isotekstinen virsikirja 5:-, summa 414:18 (25/60).

Saman vuoden marraskuussa oli edellä mainittu nimismies Johan Carlenius toimittamassa perunkirjoitusta Sokojan kylässä Johan Johansson Haalsin eli Borgarbackan vaimon, Carin Andersdotterin jälkeen. Carin oli kuollut 36-vuotiaana ja hänen perukirjassaan mainittiin ensin tilan arvo 1000:- ja sen jälkeen irtain omaisuus, joka koostui seuraavista esineryhmistä: arvoesineet (hopea ja rahat) 56:13, kupari- ja tinaesineet 87:24, rautaesineet 132:28, hevoset ja karja 295:16, ajokalut 18:-, 1 pari raudoittamattomia kärrynpyöriä 6:-, kottikärryt 2:-, puuesineet 21:-, taloustavarat 32:-, edesmenneen Carin Andersdotterin vaatteet: 34 vaatekappaletta 178:24, edesmenneen Matts Herlefvin (aikaisempi aviomies) tallessa olevat vaatteet 78:16, messinkinen tupakkarasia 1:16, 2 tynnyriä tervaa haudassa 16:-, 100 kpl sahatukkaa sahan luona 50:-, saamisia Henrich Haalsilta 1/4 tynnyriä ruista 8:-, saamisia Wännterjärveltä ja Haalsilta takomattomasta raudasta 2:24, summa 987:1 (26/60).

Nämä kaksi naista olivat paitsi eri ikäisiä myös aivan eri asemassa olevia. 75-vuotias Carin Hansdotterin perukirjassa olevat liinavaatteet, vaatteet ja virsikirja olivat hänen omaisuuttaan, sillä pitihän jo lain mukaan leskelle jäädä hänen puolisonsa kuoltua liina- ja pitovaatteet. Pojan hallussa oli muu arvokkaampi omaisuus, joten jäljelle ei jäänyt muuta kuin virsikirja lesken lohduksi (25/60). 36-vuotiaan Carin Andersdotterin jälkeen oli nimismies Carlenius taas luetellut kaiken mitä talosta löytyi, aviomiehen vaatteita lukuunottamatta (26/60).

Naisten erona oli ikä ja asema. Anders Borgin leski Carin Hansdotter oli jo vanha ja perukirjasta ei käy ilmi talon muu varallisuus. Ainoana on maininta Carinin avio-osuudesta ja huomenlahjasta, joka oli taloa asuvan pojan hallussa. Perheeseen kuuluvat neljä (4) tytärtä olivat aikuisia ja kaikki naimisissa. Perukirjassa olevasta vaateluetelosta yli kolmannes eli 37 % koostui tuontikankaista valmistetuista vaatteista ja useista muotivaatteista. Velkojen luettelossa oli maininta vielä maksamattomista hautajaiskuluista, joihin kuuluivat ruumissaarna, kellojen soitto, käärinliinat ja laulu yhteensä 36:- sekä lopuksi köyhien prosentti -:16 ja kirjaamiskulut 9:-. Perinnön jaossa Carin Hansdotterin vaatteet jaettiin kaikkien lasten kesken niin, että tyttäret saivat vaatteita 13-15 taalarin arvosta ja poika

Matts 28:n taalarin arvosta sekä virsikirjan (pojan perintö-osuus oli kaksinkertainen tytöjen osuuteen verrattuna). Lisäksi Matts Borg velvoitettiin maksamaan sisarilleen käteisenä rahana loput kunkin osuudesta hallussaan olevasta rahasummasta. (25/60)

Carin Andersdotter puolestaan oli talon emäntä, joka oli jäänyt leskeksi ja avioitunut uudelleen. Ensimmäisestä avioliitosta Matts Johansson Herlefvn kanssa Carinilla oli viisi lasta: poika Johan ja 4 tytärtä, jotka kaikki olivat vielä alaikäisiä. Toisesta avioliitosta ei ollut lapsia. Carinin perukirjan esineluettelo oli erittäin kattava ja vaateluetelossa mainituista vaatteista noin puolet eli 48 % oli valmistettu tuontikankaista. Vaatteiden joukossa oli myös muotivaatteita. Toisaalta myös velkaluettelo oli pitkä, ja sen loppusumma köyhäinprosentteineen ja kirjaamiskuluineen oli 334:13. Velkaluettelon alussa oli kuitenkin maininta, että velat olivat kuolinpesän. Perinnön jaossa ei mitään konkreettista esineiden jakoa oltu kirjattu (26/60).

Naisten varallisuutta voidaan arvioida erilaisilla laskutoimenpiteillä. Olen arvioinut tässä tutkimuksessa 1700-luvun talonpoikaisnaisten varallisuutta sen pohjalta, mitä heidän perukirjojihinsa oli merkitty irtaimeksi omaisuudeksi. Riitta Pylkkäsen mukaan perukirjojen vaatelueteloiden merkintöjä voi verrata suusanalliseen perimätietoon. Perukirjamerkinnot ovat puutteellisia, se käy selvästi esille. Aina ei varmaankaan ole kannettu kaikkia vaatteita tai tavaroita konkreettisesti arviointimiesten eteen, vaan on yhdessä sovittu vaatekirstussa tai vaateaitassa olevan esineen arvo. Perukirjojen sisällölliset erot ovat myös huomattavat. Eri laatijoiden merkinnät ovat tietysti erilaiset, sillä olihan edellisen esimerkin mukaan jopa nimismies Johan Carleniuksen tekemissä perukirjamerkinnoissa erittäin suuria eroja. Käytäntö ei ole kuitenkaan ratkaisevasti muuttunut. Perunkirjoitus on inhimillistä toimintaa, jota tekevät ihmiset, siitä epätasaisuus.

Naisten varallisuutta vaatelueteloiden kautta arvioitaessa on otettava huomioon hänen asemansa. Naisen asemaa vaatelueteloiden kautta arvioitaessa on huomioitava hänen varallisuutensa. Nämä asiat kulkevat käsikkäin. Perukirjatietojen luotettavuutta arvioitaessa ei ole mitään ehdotonta totuutta. Kokonaisvaltaiseen tutkimukseen sisältyy myös Pentti Renvallin vaatimus eilisen ilmiöiden sisäänrakennetun käsitettävyyden ymmärtämisestä. (ks. s. 6-7) Menneisyyden ilmiöitä, joita tutkitaan, ei voida rekonstruoida täydellisesti. Tutkija ei ole ollut läsnä, tutkijan on pyrittävä käsittämään 200 vuotta sitten tapahtuneiden

ilmiöiden tausoja sen mukaan mitä dokumentteja siitä ajasta on jäänyt, ja siitä huolimatta, mitä seuraavien vuosisatojen kuluessa on tapahtunut, ja meidän aikanamme edelleen tapahtuu.

Säilyneistä dokumenteista, joihin myös perukirjat kuuluvat, on kuitenkin mahdollista rakentaa menneisyyden kuvaa. Pelkät 1700-luvun naisten vaateluettelot eivät riitä selvittämään talonpoikaisnaisen varallisuutta ja asemaa. Perukirjojen kokonaissisältö ja perinnetutkimuksen antamat kokonaisvaltaiset mahdollisuudet tekevät kuitenkin kuvan rekonstruoinnin yrittämisen mahdolliseksi. Kriittinen suhtautuminen perukirjojen sisältämään tietoon on aina paikallaan, mutta jos muista lähteistä saatava tieto tukee perukirjatietoja on aina syytä kiinnostua.

Naisten varallisuuden kuva ei ole perukirjatietojen kautta yksiselitteinen, se on usein hämmentävä ja ristiriitainen, mutta naisen yhteiskunnallisen ja oikeudellisen aseman ne tuovat erittäin selvästi esiin. Toisaalta se, miten naiset pystyivät vaatteillaan yhteiskunnallisen vähempiarvoisuutensa peittämään, näkyy juuri perukirjojen vaateluetteloissa.

8. Varallisuus, muoti ja asema - inhimilliset elementit

Kalminkiliivi, silkkihuivi - silti vain lehmä ja pari lammasta

Tutkimukseni sai alkunsa kansallispukututkimuksesta. Lähdin etsimään 1700-luvun talonpoikaisnaista uuden Kokkolan seudun naisen kansallispuvun (Gamlakarlebynejdens kvinnokläder) sisään. Millaisia naisia löysin? Arvioni siitä, että löytäisin naisia, jotka tekivät työtä miehensä rinnalla tietoisina muodista ja muun maailman tapahtumista (ks. s. 9) piti paikkansa. 1700-luvun maailma oli vielä selvästi miesten maailma. Maailma muuttui kuitenkin koko ajan. Muuttuva maailma ei ollut 1700-luvun pohjalaisista naisista kaukana, siitä merenkululla elävät rannikkokaupunkien porvarit ja laivanvarustajat, juuri miehet, pitivät huolen.

Tutkimuskysymykseni koskivat Kokkolan pitäjässä sijaitsevien Kaarlelan eri kylissä ja Alavetelin kylässä asuneiden talonpoikaisnaisten varallisuutta, asemaa perheessä ja yh-

teiskunnassa sekä heidän maailmaansa ja maailmankuvaansa. (ks. s. 8) Keski-Pohjanmaan Nuorisoseura r.y.:n kansallispukutyöryhmä yhdessä tutkija Leena Holstin ja asiantuntijana toimineen Turun maakuntamuseon taideamanuenssi Kari Appelgrenin kanssa suunnittelivat uuden Kokkolan seudun naisen puvun. Kansallispukuraadin hyväksytyä huolellisen tutkimuksen tulokset ja konkreettisten 1700-luvun vaatekappaleiden toisintoina ommellun mallipuvun, piti asian olla loppuun käsitelty. Olimmeko keskipohjalaisia kansallispukuja uudistaessa päätyneet oikeisiin ratkaisuihin?

Tutkimukseni kautta olen löytänyt paljon muutakin kuin varmistuksen Kokkolan seudun naisen puvun oikeellisuudesta. Kokkolan seudulla 1700-luvulla eläneiden talonpoikaisnaisten vaateet olivat laadukkaita, värikkäitä ja muodikkaita. Georg Simmelin dualismin mukaan muun kuin rahaomaisuuden hankkiminen ja siitä hyödyn saaminen on riippuvainen määrättyistä voimista, henkilöiden erityisistä ominaisuuksista ja heidän tekemistään ponnisteluista. (ks s. 46) Määritellessään omistamista Simmel rajasi pois kaiken sen, mihin ei omilla kyvyillään voinut vaikuttaa. Simmelin mukaan omistaminen on tekemistä ja jos et voi tehdä esineelle mitään, et myöskään omista sitä.

Simmel ei elänyt 1700-luvulla, hän vaikutti vahvimmin 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa, mutta mielestäni hänen teorioitaan voi soveltaa myös aikaisemmalle vuosisadalle, sillä myös Simmelin maailma oli miesten maailma. Hänen mukaansa kaikessa oli kyse rahasta. Simmel oli kuitenkin myös kiinnostunut muodista ja sen tarjoamasta maskista, joka antoi erityisesti naisille sitä tarpeellista liikkumavaraa, jota heillä ei lainsäädännöllisesti ollut.

Tutkimukseni perukirjamerkintöjen mukaan Kokkolan pitäjän talonpoikaisnaiset omistivat paljon vaatteita, ne olivat arvokkaita ja muodikkaita. Kalminkiliivi ja silkkihuivi olivat erityisen arvostettuja siihen asti, että liivi poistui 1700-luvun loppuun mennessä kaupunkimuodista. Tuolloin se kävi yhä harvinaisemmaksi myös maaseudulla. Perukirjoista kävi edelleen ilmi, että Profiili 1:n naisilla, joilla oli eniten vaatteita oli vain vähän tai ei lainkaan karjaa. Tämä tarkoitti sitä, että kyseessä oli vain lehmä ja pari lammasta. Arvoesineitäkään heillä ei ollut kuin vähän, jos niitä oli lainkaan.

*Kuva 8. Kokkolan seudun naisen kansallispuku - Gamlakarlebynejdens kvinnodräkt
Puku julkistettu vuonna 1997. Malleina vas. Tuija Isopahkala ja Mari Johnson
(Kuva: Keski-Pohjanmaan Nuorisoseura r.y.)*

Profiili 1:n naiset olisivat joutuneet konkreettisest etsimään selviytymistietä, jos he eivät olisi olleet naimisissa tai leskinä saaneet syytinkiä pojan tai tyttären perheestä. Simmelin mukaan esineen omistusoikeus vaikuttaa omistajaan hänen pystyessään vaikuttamaan esiineseen. Näin määriteltynä naisten käsityötaitojen, muotitietoisuuden ja yhteiskunnallisten verkostojen avulla naiset pystyivät vaikuttamaan vaatteisiinsa. Vaatteiden avulla he taas pystyivät vaikuttamaan omaan varallisuuteensa, talon varallisuuteen sekä omiin ominaisuuksiinsa talon emäntänä. (ks. s. 47)

Minna Uotila (ks. s. 47) muistuttaa siitä, että pukeutumisen merkitys ei ole yhteimitallinen vaatetuksen sisällön kanssa. Tärkeintä on luoda pukeutumiskuva. Näin tekivät 1700-luvun Kokkolan pitäjän talonpoikaisnaiset. Vaatteillaan he nimenomaan loivat pukeutumiskuvaa. Simmel piti muotia maskina. Maskin antaman suojan takana omistaja vaikutti sekä vaatteisiinsa että ympäristöönsä. Vaatteet puolestaan vaikuttivat omistajiinsa.

Talonpoikaisväestön arkielämää oli ankara työ ja inhimilliset kärsimykset, jotka ilmenivät suurena lapsikuolleisuutena ja suhteellisen lyhyenä elinikänä. Naisten elämään usein kuuluvan taloudellisen niukkuuden ja yhteiskunnallisen eriarvoisuuden takana oli kuitenkin erilainen nainen. Perukirjamerkinnot todistavat naisten pukeutuneen muodikkaasti ja varakkaasti, joten ne paljastavat naisista heidän todellisen kuvansa selviytyjinä. Taustaan sa tukeutuen voi siis keskipohjalainen nainen erottua pukeutumisellaan, silloin kun se on tarpeen.

Lähteet:

Tutkimusaineisto: Bouppteckningar i Gamla Carleby socken 1723-1800

Mikrofilmit Es 3552 ja Es 3553 Vaasan maakunta-arkisto

Käytetyt perukirjat 0/30-0000/40 sekä 1/40-58/90, mikrofilmatuista perukirjoista otetut paperikopiot tekijän hallussa.

Painamattomat lähteet:

Gamlakarleby landsförsamlings kommunionböcker för åren 1721-1858. I Aa 1-I Aa 15.

Hyttinen, Pertti 1994. Chydenius "...pieni mutta siunattu sana: vapaus." Chydenius-museotoimikunta. Kokkolan kaupunki.

Nyberg, Lisa 1983. Den österbottniske målaren Johan N. Backman. 60-poängsuppsats i konstvetenskap. Institutionen för Konstvetenskap. Lunds Universitet.

Utdrag ur Gamlakarleby landsförsamlings kommunionböcker för åren 1725-1755. Utgivna av Karlebynejdens bygde-och släktforskare r.f. 1982.

Årsberättelser. Utrikeshandel, serie 1. Kommerskollegiets arkiv. Kammarkontoret.

Östermalmsavdelningen. Riksarkivet, Stockholm. Mikrofilmit FR 542-FR 548.

Kirjallisuus:

Anderö, Henrik 1996. Läsebok för släktforskare. Henrik Anderö och ICA Förlaget. Västerås.

Back, Lars 1976. Karleby sockens historia II. Ekenäs tryckeri aktiebolag. Ekenäs.

Birck, E.L. 1956. Folkmängdsförändringar i Pedersöre härad 1749-1940.

Särtryck ur "Pedersöre"

Björkman, Hjalmar 1935. Bouppteckningar I Gamlakarleby stad 1697-1800.

Suomen Sukututkimusseuran julkaisuja XI. Helsinki.

von Bonsdorff, Bengt 1988. Kuvataide 1600-1700 luvulla. ARS Suomen taide 2. Otava.

Bridenthal, Renate- Koonz, Claudia (toim.) 1977. Becoming Visible. Women in European History USA.

Bringéus, Nils-Arvid 1975. Källkritiska problem inom etnologisk forskning. Andra upplagan. Signum. Lund 1980.

Carlsson, Sten 1967. Hattregimen konsolideras. Den Svenska Historien del 9. Bonniers Lexikon. Originalupplagan 1966-1968. Uusintapainos vuodelta 1995.

- Carlsson, Sten 1967. *Upplyst depotism. Mynt och varuvärden 1777. Den Svenska Historien del 10. Bonniers Lexikon. Originalupplagan 1966-1968. Uusintapainos vuodelta 1995.*
- Centergran, Ulla 1996. *Bygdedräkter, bruk och brukare. Skrifter från Etnologiska föreningen i Västsverige 20.*
- Cras, Margaretha 1984. *Sy folkdräkt. Scapa Förlags AB.*
- Davis, Fred 1992. *Fashion, Culture, and Identity. The University of Chicago Press. Chicago & London.*
- Fagerström, Raimo 1983. *Suomalaista hopeaa. WSOY.*
- Fagerström, Raimo 1989. *Suomalaisia Antiikkikoruja. WSOY.*
- Franck, Marketta 1997. *Waatteen Wiesti ja Wiittelys. Nukke ja pukumuseo.*
- de Gouges, Olympe 1995. (Alkuperäisartikkeli vuodelta 1791.) *The Rights of Woman. The Portable Enlightenment Reader. (edited by Isaack Kramnick). Penguin Books. USA 1995.*
- Haikala, Sisko 1996. *Valistus ja käänne moderniin. (toim. Jorma Tiainen ja Ilkka Nummela) Historiaa tutkimaan. Atena kustannus Oy. Jyväskylä*
- Huizinga, Johan 1941. *Historian olemus. Esseitä ja tutkielmia. Suomentanut Kai Kaila. WSOY 1967. Alkuperäisteos Im Bann der Geschichte, osa I.*
- Huldén, Lars 1967. *Karlebydialekten. Karleby sockens historia I. Åbo tidnings och tryckeri AB. Åbo.*
- Jacobson, Maja 1998. *Gör kläderna mannen? Om maskulinitet och femininitet I unga mäns bruk av kläder, smycken och dofter. Carlssons Bokförlag. Stockholm.*
- Kaila, E.E. 1967. *Pohjanmaa ja meri 1600-1700-luvuilla. Talusmaantieteellis- historiallinen tutkimus. Historiallisia tutkimuksia XIV. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki.*
- Karskela, Sirkka 1983. *Sukututkijan tietokirja. Kirjapaino M. Ek ky. Naantali.*
- Kokko, Marja 1996. *Naiset historiassa. Sukupuoli ja historiantutkimus. (toim. Jorma Tiainen ja Ilkka Nummela) Historiaa tutkimaan. Atena kustannus Oy. Jyväskylä.*
- Lagerqvist, Lars O. & Nathorst-Böös, Ernst 1985. *Vad kostade det? LT's förlag. Stockholm.*
- Laitinen, Erkki K. 1992. *Yrityksen talouden mittarit. Weilin + Göös. Jyväskylä.*
- Laurikkala, Saini 1945. *Varsinais-Suomen talonpoikain rahaomaisuudesta ja saatavista 1700-luvulla. Varsinais-Suomen maakuntakirja 8, ss. 58-88. Turku.*
- Laurikkala, Saini 1947. *Varsinais-Suomen talonpoikain asumukset ja kotitalousvälineet 1700-luvulla. Turun yliopiston julkaisuja. Annales Universitatis Turkuensis sarja B*

- Humanora osa XXVIII. Turku.
- Leinberg, K.G. 1906. Finlands territoriala församlingars namn, ålder, utbildning och utredning. Helsinki.
- Lönnqvist, Bo 1976. Style Prototypes for Dress in a Social Perspective. *Ethnologia Scandinavica*.
- Lönnqvist, Bo 1977. Esipuhe teoksessa: Heikel, Yngvar 1978. Svensk-Finlands Bygdedräkter. Häfte 12 (bearbetat av Bo Lönnqvist). Brages Förlag. Helsingfors.
- Lönnqvist, Bo 1972. Dräkt och mode i ett landsbygdssamhälle 1870-1920. Kansatieteellinen arkisto 24. Suomen muinaismuistoyhdistys. Helsinki.
- Lönnqvist, Bo 1979. The Symbolic value in clothing. *Ethnologia Scandinavica*.
- Lönnqvist, Bo 1991. Folkkulturens skepnader. Till folkdräktens genealogi. Skrifter utgivna av Svenska Folkskolans Vänner. Serie III, volym 2.
- Lönnqvist, Bo 1996. De andra och *Det annorlunda*. Etnologiska texter. Svenska Folkskolans Vänner.
- Markkanen, Erkki 1988. Perukirja tutkimuslähteenä. *Studia Historica Jyväskylänensia* 37. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Manninen, Merja 1984. Nainen historiassa. (toim. Auvo Kostiainen) *Historian perintö* 10. Turun yliopiston historian laitos.
- Manninen, Merja 1986. Nainen yhteiskunnassa. (toim. Paula Avikainen ja Erkki Pärssinen) *Suomen historia*. Weilin & Göös. Espoo.
- Melanko, Kirsti (toim.) 1996. Puku Suomessa 1750-1900. Museovirasto. Helsinki.
- Mickwitz, Axel ja Möller, Sylvi 1950. Kokkolan kaupungin historia osa 1. Kokkolan kaupunki. Uusintapainos vuodelta 1984.
- Mårtenson, Gunnar 1966. Hopeakirja. Suomen hopea- ja kultaseppätaidon vaihteita keskijalta 1870-luvulle. Kustannusosakeyhtiö Cajjus Kajanti. Turku.
- Nikander, Gabriel 1945. Kokkolan kaupungin historia osa 2. Kokkolan kaupunki. Suomennos Sylvi Möller. Uusintapainos vuodelta 1984.
- Nikander, Hagar 1950. *Det gamla byggnadsskicket I Kronoby*. *Folklivsstudier* II. Helsingfors.
- Nygren, Erik 1958. Huru bygden befolkades. *Nedervetil kommun-Hembygdsbok*. Jakobstad.
- Nylén, Anna-Maja 1952. *Varför klär vi oss*. Stockholm.
- Ojala, Jari 1996. Tuhannen purjelaivan kaupunki. Keskipohjanmaa-säätiö. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

- Ojala, Jari 1999. Tehokasta liiketoimintaa Pohjanmaan pikkukaupungeissa. *Bibliotheca Historica* 40. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki.
- Ollila, Anne 1994. Emäntä, äiti vai kotirouva? Naisen roolin muuttuminen perheessä. *Naisen historia*. Kulttuurihistorian oheislukemisto. Turun yliopiston täydennyskoulutus keskus.
- Orrman, Eljas - Pispala, Elisa (toim.) 1994. Suomen historian asiakirjalähteet. Kansallisarkisto ja WSOY.
- Pulkkis, Emma(toim.) 1989. Lars Frijs i Karleby och hans ättlingar- Kaarlelan Lars Frijs ja hänen jälkeläisensä. II painos. Släktföreningen FRIIS - Sukuyhdistys FRIIS. Karleby.
- Pylkkänen, Riitta 1947. *Gammalt silversmide i Finland*. Holger Schildts Förlag. Helsingfors. Suomenkielinen alkuteos, käänös A-M Grönvik.
- Pylkkänen, Riitta 1951. Kirkkomaalari Johan Backmanin perunkirjoitusluettelo. Suomen Museo LVIII. Suomen Muinaismuistoyhdistys. Helsinki.
- Pylkkänen, Riitta 1982. Säätyläisnaisten pukeutuminen Suomessa 1700-luvulla. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 84. Helsinki.
- Renvall, Pentti 1965. *Nykyajan historiantutkimus*. Pentti Renvall ja WSOY.
- Ranta, Raimo 1978. Pojanmaan maaseudun käsityöläiset vuosina 1721-1809 I. *Historialliaia tutkimuksia*. Suomen historiallinen seura. Helsinki.
- Roche, Daniel 1994. *The Culture of Clothing: Dress and Fashion in the "Ancien Regime"*. Cambridge University Press. Uusintapainos 1996.
- Rosén, Jerker 1967. *Den inre utvecklingen 1700-1718*. *Den Svenska Historien* del 8. Bonniers Lexikon. Originalupplagan 1966-1968. Uusintapainos vuodelta 1995.
- Rosenhaft, Eve 1997. Kaksi sukupuolta-yksi historia? *Kvinnoforskning Naistutkimus* 2/1997.
- Simmel, Georg 1986. *Muodin filosofia*. Alkuteos *Die Mode*. Suomentanut Antti Alanen. Suomennoksen pohjana on teoksessa *Philosophische Kultur* (1923) julkaistu teksti, joka perustuu esseeseen *Philosophie der Mode* 1905. Odessa. Helsinki.
- Simmel, Georg 1997. *Rahan filosofia*. Alkuteos *Philosophie des Geldes* 1900. Lyhentäen suomentanut Panu Turunen. Doroga. Turku.
- Suolahti, Gunnar 1909. *Elämää Suomessa 1700-luvulla*. WSOY. Porvoo.
- Suolahti, Gunnar 1915. Säätykierto ja varallisuussuhteet Suomen papiston keskuudessa 1700-luvulla. *Historiallinen arkisto* XXV, 2. Helsinki.
- Suolahti, Gunnar 1919. *Suomen papisto 1600- ja 1700-luvuilla*. Porvoo.

- Talvio, Tuukka 1993. Suomen rahat. II painos. Suomen Pankki. Helsinki.
- Tuomi-Nikula, Outi 1977. Elinkeinorakenteen ja asutuksen muutoksia Keski-Pohjanmaan rannikolla. Viihtyisä rannikkoseutu. Anneli Kajanto (toim.). Maaseudun Sivistysliitto.
- Uotila, Minna 1994. Pukeutumisen kuva. Fenomenologis-eksistentiaalinen lähestyminen pukeutumiskuvien tekemiseen ja tulkintaan. Yliopistopaino. Helsinki.
- Virrankoski, Pentti 1961. Kokkolan pitäjän yläosan historia. Kaustisen, Vetelin, Halsuan vaiheita esihistoriallisesta ajasta 1860-luvulle. Keski-Pohjanmaan historiasarja V. Kokkola.
- Virrankoski, Pentti 1986. Anders Chydenius. Pentti Virrankoski ja WSOY. Juva.
- Västerbotten 4/82. Om kvinnans, mannens och barnens kläder. Västerbottens läns Hembygdsförening. Umeå 1982.
- Wacklin, Sara 1966. Sata muistelmaa Pohjanmaalta. WSOY.Porvoo.
- Waris, Elina 1995. The Extended Family in the Finnish Karelia. The Family System in Ruokolahti 1750-1850. Scandinavian Journal of History vol 20:2. Stockholm.
- Widerberg, Karin 1980. Kvinnor, klasser och lagar 1750-1980. Publica. Helsingborg.
- Wollstonecraft, Mary 1994. (Alkuperäisteos vuodelta 1792) Political Writings. Oxford University Press.
- Wollstonecraft, Mary 1995. (Alkuperäisartikkeli vuodelta 1792.) Vindication of The Rights of Woman. The Portable Enlightenment Reader. (edited by Isaack Kramnick). Penguin Books. USA 1995.
- Åberg, Alf : Läsning av gamla handstilar. Skrifter utgivna av Genealogiska föreningen

Lyhenteet:

KKA = Kokkolan kirkon arkisto

AKA = Alavetelin kirkon arkisto

Liitteet:

Liite 1. Kopio Erich Mattsson Borgarbackan vaimon, Maria Andersdotterin perukirjasta.

Sokojan kylä, Kokkolan pitäjä 1752

Alkuperäinen perukirja Vaasan maakunta-arkistossa.

Perukirjan suomennos Seija Johnson 2000.

Ein gemeine frucht an dem ort	16
Ein frucht an dem ort	16
Ein gemeine frucht an dem ort	24
Ein gemeine frucht an dem ort	1.16
Ein gemeine frucht an dem ort	2.16
Ein gemeine frucht an dem ort	2.
Ein gemeine frucht an dem ort	1.8
Ein gemeine frucht an dem ort	2.
Ein gemeine frucht an dem ort	1.16
Ein gemeine frucht an dem ort	2.
Ein gemeine frucht an dem ort	1.8
Ein gemeine frucht an dem ort	2.16
Ein gemeine frucht an dem ort	5.
Ein gemeine frucht an dem ort	2.
Ein gemeine frucht an dem ort	2.16
Ein gemeine frucht an dem ort	5.
Ein gemeine frucht an dem ort	1.
Ein gemeine frucht an dem ort	1.
Ein gemeine frucht an dem ort	2.16
Ein gemeine frucht an dem ort	2.16
Ein gemeine frucht an dem ort	24
Ein gemeine frucht an dem ort	1.16
Ein gemeine frucht an dem ort	24
Ein gemeine frucht an dem ort	12
Ein gemeine frucht an dem ort	2.
Ein gemeine frucht an dem ort	1.16
Ein gemeine frucht an dem ort	16
Ein gemeine frucht an dem ort	9.
Ein gemeine frucht an dem ort	1.
Ein gemeine frucht an dem ort	4.
Ein gemeine frucht an dem ort	4.
Ein gemeine frucht an dem ort	1.16
Ein gemeine frucht an dem ort	5.
Ein gemeine frucht an dem ort	1.16
Ein gemeine frucht an dem ort	8.
Ein gemeine frucht an dem ort	36
Ein gemeine frucht an dem ort	228

125
10
8
36
228

Marja Andersdotterin perukirja (1752) Suomennos Seija Johnson 2000

Vuonna 1752 Lokakuun 2. päivänä olivat allekirjoittaneet asianomaisten pyynnöstä kokoontuneet kirjaamaan jäämistön, joka oli ollut Erich Mattsson Borgarbackan Kokkolan pitäjässä, Sokojan kylässä viime Heinäkuussa kuolleen vaimon, Marja Andersdotterin, jolta jäi vuoden ikäinen tytär, joka häellä oli edellä mainitun jälkeensä jääneen miehensä kanssa, toimitus tehtiin seuraavasti.

Rahat

Yksi riikin taalari	12:-	
Seksstyyvereinä	2:26	
Riikintaalareina	<u>6:27</u>	21:21
Hopeinen kantasormus	5:-	
Yksi samanlainen	4:-	
3 kpl sileitä samanl. á 1:8	<u>3:24</u>	12:24
Yksi messinkipikari		-:24
2 ruotsinkielistä virsikirjaa á 3:-		6:-

Vaatteet

Yksi vihreä regarniröijy	14:-
Yksi musta flanelliröijy	6:-
Yksi vihreä kotikutoinen röijy	2:-
Yksi raidallinen kalminkkiliivi	6:-
Yksi vihreä sarkahame	10:-
Yksi musta samanlainen	12:-
Yksi puna- ja siniraitainen samanlainen Kotikutoinen, villaa ja pellavaa	6:-
Yksi ruskea samanlainen	3:-
Yksi vanha sininen samanlainen	1:16
Yksi samanlainen harmaa, vanha	-:24
Yksi vanha sarkaröijy	-:16
Yksi hurstiröijy	-:16
Yksi kotikutoinen raidallinen liivi	-:24
3 paitaa á 6 mk	4:16
Yksi palttinainen ylispaita	2:16
Kaksi karheampaa samanlaista á 1:-	2:-
5 kyynärää uutta hurstia	1:8
Yksi servetti	2:-
Yksi vanha samanlainen	1:16
Yksi puuvillahuivi	2:-
Yksi samanlainen karheampi	1:8
Yksi ruskea silkkihuivi	2:16
Yksi musta Armosiinikaulus	5:-
Yksi punainen kattuuninen kaulahuivi	2:-
Yksi samanlainen painokankainen	2:16
Yksi musta damastimyssy	5:-
Yksi vanha vihreä bastimyssy	1:-
Yksi vanha puuvillamyssy	1:-

5 kaunista pitsitykkiä	2:16	
Yksi pari nahkasormikkaita	2:16	
Yksi pari lampaannahkahanskoja	-:24	
Yksi esiliina sinistä painokangasta	1:16	
Yksi loppuun kulunut kattuuninen samanl.	-:24	
Yksi kotikutoinen vanha samanlainen	-:12	
2 paria sukkia ja yksi pari villakäsineitä	2:-	
Yksi pari mustia kenkiä	1:16	
Yksi pari pieksuja	-:16	
Yksi naula pellavia, joista vähän kehrätty	9:-	
2 pientä vyyhtiä punaista villalankaa	1:-	
4 naulaa villaa á 1:-	<u>4:-</u>	125:12
Yksi kirstu	4:-	
Yksi pieni kaappi	1:16	
Yksi rukki	<u>5:-</u>	10:16
Yksi uusi kirstun lukko		1:16
4 kpl lampaita á 2:-		8:-
Vielä käteistä kaupungissa Johan Hångellilla		36:-
Saamisia appi Anders Borgarbackalta		18:-
Samoin piika Ingrid Jacobsdotterilta		5:-
Vielä Erich Mattsson kertoo, että hänellä on Sopimuksen mukaan saamisina apeltaan vuoden Palkka, jonka appi Anders Johansson itse myönsi ja tähän merkitään		<u>126:-</u>
	Summa	371:17

Että omaisuus on oikein kirjattu vannon valaehdoisesti Erich Mattsson
(puumerkki)

Velat

Köyhien avustus	-:16	
Kirjaamismaksut	<u>6: 6</u>	6:22

Kun nämä 6 taalaria ja 22 äyriä vähennetään, jää jäljelle 364 taalaria ja 27 äyriä kuparirahaa, josta Erik Mattssonille kuuluu avio-osana, jos hän jaossa tyytyy omiin pito- ja sänkyvaatteisiin 243 taalaria ja 7 1/3 äyriä, niin tyttärelle jää äidin perintönä 121 taalaria ja 19 2/3 äyriä kuparirahaa.

Täten kirjattu, arvioitu ja jaettu, todistan valaehdoisesti Joh. Carlenius
Johan Lillhånga Matts Biörckbacka

Todistan Joh. Carlenius